

КЊИЖЕВНИ
МАГАЗИН

КЊИЖЕВНИ МАГАЗИН

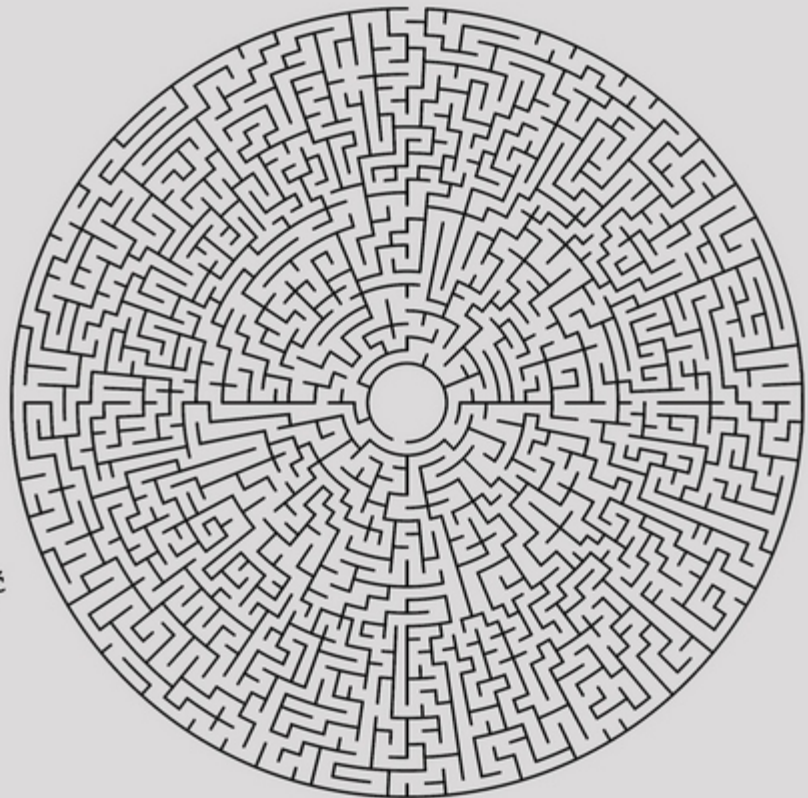
Број 236-237-238

ISSN 1451-0421

Разговор
ЖИВОЈИН ПАВЛОВИЋ

Сећања
МИША ПАСУЈЕВИЋ

- Живорад Недељковић
- Ivana Milankov
- Јелена Гавриловић
- Иван Антић
- Ратко Дангубић
- Љиљана Павловић Ћирић
- Boško Tomašević
- Vladimir Kopicl
- Srdan Vučinić
- Aleksandra Veljović Ćeklić
- Dušan Savić
- Јосиф Бродски
- Андреа Јефтановић
- Ана Матвејева
- Владимир Кантор
- Михаил Епштејн
- Душан Николић
- Жељка Аврић
- Enver Kazaz
- Vladislava Gordić Petković
- Никола Живановић
- Данка Спасојевић
- Dragana Vukićević
- Gorica Radmilović
- Jelena Lengold
- Милен Алемпијевић
- Зоран Јеремић
- Vasa Pavković
- Miša Pasujević
- Nenad Milošević

字

САДРЖАЈ

К

2

ПОЕЗИЈА

Живорад Недељковић
УЗАЛУД / 4

Ivana Milankov
SPOMENAR / 6

Јелена Гавриловић
ГРИЧКА / 7

Иван Антић
СЕДИ И ЗРАЧИ / 11

Ратко Дангубић
ДУ-ДУ-ДУ-ДУ / 13

Љиљана Павловић Ђирић
ЦРНА МАЧКА ВОЛИ
БИЦИКЛИСТИЧКУ СТАЗУ / 15

Boško Tomašević
SNEG, LED I ТАМА / 16

ПРОЗА

VLADIMIR KOPICL
AMERIČKI INTRO / 18

Srđan Vučinić
KLINIČKA SLIKA U
KOMBINOVANOJ TEHNICI / 24

Aleksandra Veljović Ćeklić
SESTRA / 28

Душан Савић
ПРАЗНИНА / 31

ПРЕВОДИ

MIKROPRIČE JUŽNOAMERIČKE I
ŠPANSKE KNJIŽEVNOSTI / 33

August Monterosa

Raul Braska

Ana Marija Šua

Nuria Barios

Ipolitano Navaro

Augusto Monteroso

Masedonio Fernandes

Alejandro Rodrigues Hansik

po navodu Horhea Luis Borhesa

Raul Braska

Marko Denevi

Huan Hose Areola

Ana Marija Šua

Glorija Fuertes

Fernando Remitente

Fransisko Aldana

Luis Fajad

Antonio di Benedetto

Luis Mateo Dijes

Eduardo Galeano

Luisa Valensuela

Karmen Sesilija Suares

Јосиф Бродски
РАНЕ ПЕСМЕ

Превоо с руског Светислав Травица / 38

Andrea Jeftanović
RATNA POZORNICA
Prevela sa španskog Bojana Kovačević
Petrović / 41

Ана Матвејева
НА ДАН КАДА СЕ РОДИО АБЕЛАР
Превела с руског Мирјана Грбић / 44

Владимир Кантор
САД VS ЕВРОПА, ИЛИ „ТРУСТ У. Е.“
ИЉБЕ ЕРЕНБУРГА
Превела са руског Мирјана Грбић / 51

Михаил Епштејн
ПАНДЕМИЈА КАО МЕТАФОРА НАШЕГ
ДОБА
Са руског превела Радмила Мечанин / 60

ЕСЕЈ

Душан Николић
СЕНКЕ НА ЗИДУ ИЛИ ПОЕТИКА
ПРИПОВЕДАЊА СЛИКА У
ПОКРЕТУ / 62

Жељка Аврић
ПОЕЗИЈА, САМО ЈЕ ПОЕЗИЈА ЈЕДИНА
МОЈА ДОМОВИНА / 68

Enver Kazaz
TRIJUMF SVJETLOSTI / 75

КРИТИКА

Vladislava Gordić Petković
TRUD ŠTOVANJA PODZEMLJA:
ROMANI KRISTIANA NOVAKA KAO
SLUČAJEVI ČUDA, MUKE I POBUNE / 82

Никола Живановић
ТЕСКОБА ВЕКА / 85

Данка Спасојевић
ПОЕЗИЈОМ ПРИБЛИЖЕНИ
СМИСЛУ / 90

Драгана Вукићевић
ОД ЦРВЕНОКОСЕ БОГИЊЕ ДО
СЛЕПИХ ПЕВАЧИЦА / 94

Gorica Radmilović
ЛЕРОТЕ ПОРОКА / 96

ПРЕПОРУКА ЗА ЧИТАЊЕ

Jelena Lengold / 98
Милен Алемпијевић / 101

РАЗГОВОР

Зоран Јеремић
ПОСЛЕДЊИ РАЗГОВОР СА
ЖИВОЈИНОМ ПАВЛОВИЋЕМ / 108

IN MEMORIAM: MIŠA PASUJEVIĆ 1972 —2023

Vasa Pavković
Miša Pasujević, ODLAZAK / 114

Nenad Milošević
U POTRAZI ZA MIŠOM
PASUJEVIĆEM / 115

Miša Pasujević
IZVINJENJE / 118

IZ SKD-a

СКД ДЕЛОВОДНИК ЗА 2023.
ГОДИНУ / 120

ПОЕЗИЈА

И

4

Живорад Недељковић

УЗАЛУД

Живео сам у земљи што је снове,
Мало по свом настанку,
Пустила низ реку. На самом извору,
На ушћу Уне, са смарагдима Дрине.

Дала ми је штошта из ризнице.
И студентски кредит; театар, концерти,
Биоскоп. Лукава лагодност. Поезија.
Омиљена јела у ресторану Раднички дом.
Дуг је плинуо у магми инфлације.

Свеколика знања давно сам раситнио.
Морални је канон у сржи бића.
Призори Аркадије ресе свод лобање.

Напукла диња зебње, и решеност
Да узбрдо идемо; кратер на врху, ивица,
Где још стојимо у можданој магли.
Овај, и још хиљаде и хиљаде стихова.

Прече је послове имала држава:
Мртвачнице биле су пуне. Као да смо
Глас Џима Морисона чули отуд.
У сну, избаченом из хладне воде,
Девојке још пале ватру, вечно младе.

ПУМА

Дани су били кратки. Музика, књиге,
Предели у њима. Јан Мајен и моје село.

Беснели су сукоби у свету.
Рат је пума што баца се у амбис.
У хропцу, гванако види Мачу Пикчу.
Поуке о опстанку, баршунасти глас.
Предаторска упорност Дејвида Беламија.

Пуми је свеједно хоће ли скончати гладна
Или сломљена врата. Свет то зна.
То сваки кондор зна.

Године су кратке, сећања дужа од дуге:
У сутон што излива румене полуге,
Идем ка дискотеци у центру.
Песма Параноид долази издалека,
На почетку, студенти пуштају само њу.

Четрнаест ми је година, и немам куражи
Да уђем. Као ни много пута касније.

Пума је тако близу. И изумрли народ,
И небески град. И ваздушна стаза ка
музици
Што мами: чујем глас, гитару док сипа
злато.

И на овој стрмини сигуран са тобом.
То сваки понор зна.

ПРИКАЗ ПРЕДСТАВЕ

Понекад, нови би глумац изменио
Монолог, додао псовке, смех.
Светлосно сећање на флекавим

Седиштима; студ зими хара бином,
Лети, врућина не штеди мисао.

Упркос посвећености натуршчика
И режији без правила и маште,
Волим ту представу. Био сам део трупе.

И дењак стихова написао, путујући.
Читао животописе изумитеља, поезију
У сећањима бардова сценографије;
Воз, дирљиви омаж Стивенсону,
Трчкара између два града, бодро,
Светлосну годину од Стратфорда;
Опет, Виљем хода по овдашњим даскама.

Представа ће живети, док гледалаца има.

На другом месту, учтивом отправнику
Оставићу завежљај, приказ монодраме.

БИТИ ВОЗ

Слушајући из ноћи у ноћ
Клопарање на мосту преко Мораве,
Пожелео сам ихахај пута да будем воз.
Лепушкаст, што од Глазгова иде
Ка Абердину и сања свој Балморал.
Да ту Ишигуров јунак промени есцајг.

Ишао сам, зар не, у врлетна искушења,
Довозио и одвозио радост, сумњу.
Срећа је лепа и чека испод амрела
Да усхићени пар изађе из језерског муља.

Громаде, светле и топле као угаљ,
Прелазе из градића скројеног од твида
На брежуљак где парох броји слојеве
хумки.
Келти пујдају четири дунавска ветра.
Истоветна фијуку на стени Финистера.

Јурим кроз тинту и туш, ка зори, уснулој
На пашњацима од чајева и соли.
Руже поуздања протнуте кроз стакло.
И: усхит над димњацима где кишобрани
лете.
Тарнер, Шагал, Пикти, лирско-епски
транс.

Лепо је бити воз, увек исти, на шинама
Од урођеног, прекаљеног морала.
Ветрови вапе за сребрним мојим димом.
И пре и после њих, мазали смо мелем.

НА САВ ГЛАС

Пијан, певао је о пораженима у рату.
А уистину, бодрио рањене у двобоју
Са животом, наш комшија, столар.
Бежао сам што даље, зрно сирка,
Не чувши чије су страже.
Хрлио у предворја Дикенсових романа,
Замишљао призоре саосећања
И вилењаке што одуваће менталне олује.

Страховао да моји ближњи не постану
Оно што нису. Радини, сељани су
Певали и пили; милиција је водила дрчне
У бес иследника и немар чувара душе.

Бог атеизма, у раму, мотрио је са зидова.

Док ширио се шапат да странци посвуда
Сеју експлозивне оловке, сањао сам
Хемијску са мином што траје заувек;
Кад дође на одмор, донеће је ујак,
Ударник Реноа. Пишем, мама, на сав глас.

ПОШТЕДЕТИ ДРЕЗДЕН

Право на небо сукнуо је дим
Од брава што принесе га Авељ;
Јасан знак да га богови воле.
При тлу, кидао се дим од Каинова жита.
Чађ зависти прекрила је разум.

Касније, двоножац је завио цигарету.
Повукао дим, дарован боговима.
Да им буде ближе, хтео је, далек од себе.
Дим је испрва био мелем, симбол мира.
Доцније, ђавољи пламен; демоне из пакла
Вековима у зебњи опонашао је пушач.

Низ значења има зажарени дуван.
Уверен да начела што ме дижу, права су,
Пожелим Винстонов виски, кубанску
цигару.

Поштедео бих, међутим, Дрезден. И Ниш.
И југ и исток, и север и запад.

Моћ богова накратко да имам.
Да завист склоним, и љубомору, брате.
Демони би нестали у демонском мраку.
И дању би мирисао цвет дувана.

МАШИНА

Да заравним јаме, настале
После распри са творцима јаве,
Кад бих могао.
И провалије, отворене у монологу
О најбољима међу нама.
Да заувек избришем мутне сенке,

Кад бих могао, лако и брзо,
Као што напуним машину за веш.

Њен сопран и полифона соло-песма.
После, телу је лепо у кошуљама
Омекшалим у пени лаванде.

Као да сам, оран, одувек нем,
Ходао тек по трави и витражу цвећа
У обећаној земљи урођеничких крда.

Скривени иза гушчијег крила, фотографи
Читавог лета чекају право светло, тамо.
Свој животни снимак, метафору без
премца.

Обасјани, и ирвас и леминг, и пушка
И лукава њушкица, на мом су снимку.
Мириси, боје; машина; живот без премца.

Живорад Недељковић (1959) је песник рођен у Краљеву. Неке од песничких књига: *Овај свет*, *Неумерени рад година*, *Талас*, *Улазак*. Добитник многих награда од којих су Награда „Ђура Јакшић“, „Васко Попа“, „Жичка хрисовуља“, „Меша Селимовић“.

Ivana Milankov

SPOMENAR

Novici Tadiću

Šetamo uz reku
pesnik i ja,
pričamo rečne priče
mislimo rečne misli,
dišemo rečno.
Uznemiri se pesnik.
Mlatara rukama desno, levo,
nebo,zemlja,
sever, jug.
Kao da će roj pčela,
kao ptice zlosutnice.
Pitam ga,
od čega se braniš, pesniče.
Od pesama, kaže.
Mnogo ih je,
laju, huče, cvile, ržu,
Uzmi ih, pomozi.
Ne mogu, imam i ja svoje
nevaspitane,
bez kucanja ulaze.
Onda trči, reče on.
Pazi,
Imaju rezervne ključeve.

U kući sam.
a u kući reka,
teče.
Po sobama ptice.

Bravar svoj posao radi.
U obrednom miru,
ključeve narezuje.

OSLUŠKIVANJE ZVEZDE

Otišla da bacim đubre,
da obidem krug,
da popušim jednu
sama,
u šumi
sa gavranom
i mrakom
u njegovom kljunu.

Da ne mislim ništa.
 Da budem senka svojih senki.
 Zamrznuta igračka
 hladnih bogova zime.
 Da se ništa ne dogodi,
 osim vazduha.
 Tako je i bilo.

Jedino mi u oko
 upala
 zvezda.
 Osluškuje je.

Ivana Milankov (1952) je pesnikinja rođena u Beogradu. Njene knjige, između ostalih, su: *Vavilonski praznici*, *Anatomija vančulnih ptica*, *Put do glave*, *Ispovest munja*, *Između slike i reči*. Engleski izdavač Arc Publications objavio je knjigu njenih izabranih pesama pod naslovom *Dinner With Fish and Mirrors*.

Јелена Гавриловић

ГРИЧКА

(Ивани Миланков)

Она носи свилу далеких престоница
 Овлашно пребачену преко рамена
 Са којих се још откине понеки свитац
 Зажарен, као пред свитање
 Кроз њене очи погледавају многе жене
 Музе сликара, дворске даме
 Које су пратиле краљице до саме ложнице
 Док је ноћ, прима нокта
 Падала као усуд
 И балдахин се размицао као мрачна
 светиња
 „Не брините,“ шапутале су те очи
 „Свака је ноћ распело.“
 Све су отмене, плавокрвне
 Али гдекад, у магновењу
 Тако да ниси сигуран да ли ти се
 причинило
 Севне и око Гричке вјештице
 Која је видела СВЕ, и још се смеје

Ох, како смех тај далеко путује!

WEISSKIRHEN, ПРЕ ПРВОГ ПУЦЊА

Било је сасвим у маниру великих
 монархија
 слушати звоњаву свих четири цркава
 у ставу мирно
 чак и песме покајита, у кући без звоника
 где су се припрости људи молили
 „у непознатим језицима“
 како је коме Дух давао, а онда су силно
 псовали
 било је сасвим у маниру великих
 монархија
 сматрати да је Богомајка једна једина
 матера Божја и човечја
 кадра да умилостиви зловољног Бога
 све до првог пуцња
 моја прабака је остала на другој страни
 када су прекрајали границе
 али дудови су једнако бацали своје просте
 плодове и са српске и са румунске стране

Које смо ми сачували у костима
 Гајиће органске двоношце
 И баобабе у саксијама
 Биће имун на страхове од којих смо ми
 умирали
 Јер неће бити ни ратова ни зле крви
 Ни сенки у сутон
 Када Бог хода по сувом лишћу
 Ни старе Змије
 Могла бих до сутра да набрајам
 Чеге све неће бити
 То и није пророчки
 У овом свету на умору
 Зар пророк треба да каже
 Да свећа догорева
 И да ће од свега остати само растопљени
 восак

На столу
 Пророк треба да каже чега ће бити
 Када Он дође
 Пророк треба да види
 Пророк треба да буде барем трунку
 сигурнији

Од нас, осталих смртника
 Што слутимо сред тог сумрака
 Да ће Христ, или Будућност - доћи.

ЖИВОТИЊА ИЗ ПЕСКА

Док ово пишем
 Мали Аборицин црта
 Неку непознату животињу у песку
 Старац дува у дицириду
 Будећи претке, као и сваки дан
 У тасманијској пустињи
 Сви стално сањају
 Али мали Аборицин црта своје снове у
 песку
 Један човек због мене баца сат у море
 Дебело, плаво море
 Сат тоне
 Колико ће још наставити да откуцава под
 водом
 Мали Аборицин је готово завршио свој
 цртеж
 Само да сада не дуне пустињски ветар
 Онај човек је већ жажалио за својим
 часовником
 Гледа свој ручни зглоб

Жали
 Ох, ја сам знала да ће тако бити
 Док пишем ову песму
 Рогата животиња је већ оживела из песка
 Ено је, трчи...!
 Ох, само да је никада не виде биолози
 Белци, империјалисти
 Обични смртници
 Дарвинови потомци
 Нема тужније ствари
 Под капом небеском
 Од чуда које смо сажвакали
 Па испљунули
 Ох, ја знам да ће онај човек
 Скочити за својим часовником
 Пре но што ставим тачку
 На ову песму...!

БАВИЛОН

Да смо сазидали ону кулу од речи до краја
 Данас бисмо били богови
 Седели бисмо заваљени у лигенштуле
 И пили бели чај
 Терали бисмо облаке који нам заклањају
 Поглед на море
 Нехајним покретом руке
 Све би речи биле изливане у цигле
 Све тишине, у малтер
 Не бих морала да ти објашњавам
 Зашто ме шуштање сувих стабљика
 Кукуруза у јесен
 Подсећа на војску мртваца
 Ни ти не би оштрио језик
 Да ме истераш из свог Едена, ето
 Само зато што сам убрала нешто
 погрешно
 Што се ништа под капом небеском
 Не да превести тако
 Да не изгуби смисао
 Не постане рогобатно
 Лешкарили бисмо под сунцем
 На крову света
 И никакав нас туђи Ел
 Не би могао обрлатити својом кушњом
 Јер све је на длану
 И све се лако може узети или одбити
 Тада постанеш племенит и миран
 Знао би зашто затварам очи
 Када једем цвет багрема

Ох, са врха куле све се јасно зна и види!
Да смо сазидали ону кулу од речи до краја
Били бисмо људи.

КАД ПЕСМА ПРОМАШИ МЕТУ

Када песма промаши мету
Она лута безводним местима
Као демон истеран из човека
Моли да је пуста у крдо свиња
Куми да је пришију на ресе ветрова
Увлачи се у чауре буба свилених
Гледа да је прокријумчаре мандарини
Гура се у тамбуре сомнабулих скитница
Што траже конак у кућама чаја
Док је олујник не покупи на неком друму
Обешћашћену, и сасвим срозану
И не преведе на језик номадских племена
Провуче кроз приче што се причају уз
ватру
Једва чујно, ћућораво, кроз децју грају
Док жене босе газе по шкорпијама
Песма оставља своју крв у песку.

7/8

10

СУТРА

Можда би требало да кажем
Да ћу те волети до краја живота
Али ја не знам ко ћу бити сутра
Знам човека који је волео једну жену
Као сам живот
А онда ју је оптужио за лудило, и варао
Или би хтео да кажем да ћу те волети и
након смрти
Да ћу вући твој леш за собом по
ходницима
Као Хуана Луда
Или мислиш да је Ален Делон
Потписао уговор са телом
Док му је оно још приносило жртве на
олтар?
А ето, јуче процурела лажна вест да је све
окончао
Еlegantно
Сам сковавши свој реквијем
Жена оног човека се звала Марија
На крају је заиста полудела
“Шизофренија,” говоркало се упола гласа
Док су је черечили мушкарци
Као хорда пијана
Али ја знам од чега је умрла
Нико није крив

Ни онај човек који је пре неки дан умро
Шта ли јој је тамо горе рекао?
“Марија, ти си се већ навикла на смрт
А мени је све ово ново
Опрости ми, Марија, ти си и даље моја
жена

Иако сам те се сваки дан одрицао...”
Као што се верност Хуане Луде
Може приписати задртости
(Њен бог беше гнусоба!)
Нико није крив
Ни Марија
Ни Хуана
Ни Ален, смежуран
Који је тражио еутаназију
Ни ти што тражиш гаранцију
Ни ја што не знам шта бих дала
Јуче сам била света Јелена Лажомризива
Данас сам жена без начела
И цркве страдају од слегања тла
Нико није крив
Јер нико не зна ко ће бити сутра.

Јелена Гавриловић је рођена у Белој Цркви, у Банату. Основну и средњу школу завршила је у Новом Саду. Дипломирала је систематску теологију на Теолошком факултету у Осиеку, Хрватска. Пише поезију, прозу и колумне. Преводи са енглеског језика. Живи и ради у Београду. Последњих година посвећена је превођењу крунског дела хебрејске спиритуалности и мистицизма, *Сефер Ха'Зохар*, под окриљем издавачке куће „Метафизика“ (Београд).

Иван Антић

**СЕДИ И ЗРАЧИ
(лупови¹)**

ДЕСНОМ РУКОМ ТОКОМ ХОДА

ако се песнику ауто поквари
треба да га поправи.
уз *sons of ketet* и балкански раста
диже руке као на народњаке
жуљ најслађе настаје за празног хода
на шта га све то подсећа: учмале тескобе
и папрат, бreme и маховина, чемер
и јелен, можда и изнуреност кенozoичког
типа
као кад си морао да обуставиш ерозију
а ја сам се уплашио, мртви пријатељу
да ћу те заувек изгубити
бићу јавор, рекао си, али накратко, не
брини
међутим, понедељак је
и без обзира на све, радујем се баху
плешемо уз жигу
десила се зракаста утробна селекција
нећеш бити изигран ни ти
прелива се, увек има
и за тебе и за њу и њега
а видео сам јуче једног минијатурног оца
на сваком кораку тражио је потврду
од своје деце (*bravo, bravissimo*)
приметно је махао

У ОГЛЕДАЛУ

рекао сам да бих да
преиграм тај градић а ти ме
три пута питаш да ли то стварно
желим (вероватно ти амбијент
не говори
исто што и мени) и онда жеља
шмугне натраг у своју јазбину
престрашена лењирима
обогаћена комплексом аморфности

тудиш се да натакнеш ланац
(управо измишљен) на зупчанике (ништа
старијег датума) да би ишта
за тебе имало смисла а опруге су худи
непријатељи тренутка
ребра сапињу у вијадукте
па елан час исхлапи
дај колико стварно можеш да даш
све преко тога
учиниће временом од тебе звер
неразаснатљиву

ПОСТАО САМ ХЕРМЕЛИН

и сам нерадо излажем
душу, асортиман патолошких
структура, дотичном
делу града
клијентели нехигијене
нарогушеним жардињерама кафића
и црним нојевим јајима на плафону
али ето, све то нас спаја
соња увек има пробе ујутру (пљује
утробу), то не разумем, а ти
пијеш и бијеш (плес и бес)
био сам она
у тој књици, у тој кожи, неколико пута
немој сад о незгодном гену
који ће кад-тад
јер и предмети лочу, по цео дан
и пре или касније
задобију размере (и камере)
из сујете постају симболи
можда има и срећних, не кажем
као кад пред особом коју цениш
из хира наручиш наopak чај
укратко, док сам био ненадзиран
и црвенкасто смеђ
нисам знао то да ценим. звучало је
смешно и претерано рећи мама

ЦРЊАНСКОГ У ТЕБИ

с изузетком емотивне
рутина му не смета

1 Наслов песме представља завршетак последњег стиха (и обрнуто) те се енергетско кружење песме затвара на начин Мебијусове траке. Концепт *loop*-а је позајмљен из електронске музике.

но августовски запис заводи
и прекаљеније духове
свест се не трансформише
изнуђеном рујношћу тела
и дошла је, доиста је дошла,
свежина
и умивеност свега
и боје су ресетоване и дисајни талас је
враћен на фабричка подешавања
а ти се ипак гушиш
у свом кобалтном миру
деда
док сатима гледаш
тоскански песак у тегли на полици
забрињавајућа је инсуфицијенција

НЕЗАВИСНИМ, СВОЈИМ

ани

чувајте се, долазе квазинаучни пси
другације смо замишљали футур
у протеклих сат времена
захваљујући самару књига
апроксимални повратак у себе
моје астрално тело данима је
бауљало попут усамљених места хумора
у делима класика
цитирамо *other traditions*
док у другој соби бокори се рак
енергија тече наузнак и нехотице се
вербализује
зидови су дебели, кућа стара и прашна
а у новоградњи прекопута једна особа
пред починак пошкропи свој кориснички
профил
и небиће се промешкољи
урасли смо заувек
у ово бестежинско вече
преслушавамо тридесет година стар *DnB*
још изражава наш архетипски грч
касније наступају присећања
неподношљиве лакоће, репетиције
тек тричави трен пре, пулсирало је
или је то било након детонација
одмах затим заузимање гарда
затварање и ново спорно чишћење
године су биле потребне да схватим:

оно што одустаје у мени веома је блиско
теби
једино интегрална лепршавост
гради имунитет на дигитални барок
опсесију кунама и кривицом
и штуре описе беспућа
дим прекјучерашње фантазме
и данас нас чини

И ЗРАЧИ

треба живети с речима
и ја сам отворио врата
и ушао у собу
одбацујем умор а он пева
док га таманим прутићем
по вукојевини сопства
поздравља ме девојка с риђом брадом
особа коју је иницирала бизарна река
у мојим светским грудима више нема
места
ни за мене ни за њу
а можда је и позна свест
плод наше опортуне неснађености
написао сам тај роман с прабабом у
клоаци
и волео бих да сам подвикнуо рамену
пре него што је почело да шкргуће
па дишем на језичку цевку
са захтевом за више енергије и будности
другачије су сенке у магли
наговештавају пролеће, нерад
карактеристичан за пролеће, надасве
прашину
не базај около распаран
него седи

Иван Антић (1981) је рођен у Јагодини. Студирао је књижевност и филозофију у Београду. Његова књига прича *Тонус* објављена је 2009. године у едицији „Прва књига Матице српске“. Уређивао је часопис *Знак*. Од 2010. живи у Љубљани и преводи са словеначког.

Ратко Дангубић

ДУ-ДУ-ДУ-ДУ

време је неизбежних снова/од олова
прапорци комарци
и истопљениг сунца зраци/и чварци
кломпе за продају поређане на полицама
постоје тамни призори/ и вирови
постоје они који израњају као сунце
и старац је нешто гулио
ономе кога све занима
све је било и познато/и дато
има добрих људи
и сваки случај извиђача купца кломпи
пре свега
језик је немушти
испаде да је до јутра и вечери далеко
па на пример пригушено роптање
Марковић Григорије из Ковиља
у плитком чамцу насред
хаћаш-баре
говор је о лошој срећи/и празној врећи
и ево прве приче: ваздух,
вода и скитнице/ситнице

последњи дани живота речи
ствар је била у томе/дабоме
сви су мислили да старац Григорије чека
госте
а кренуо је да врати дуг времену и златној
рибици/Милице
с комадом сасушеног локвања
у кожној кесици
на Григоријевом прамцу
ду-ду-ду-ду-царство срца
и звукова
умочено перо у мастило/зеленило
нико не зна како је било

Григорије је волео садашњост
ви са шиљастом
голубићу/ с капуљачом
он је волео заједно са осталима
ту су се дан и ноћ први пут
срели насамом
тако је/како је
свима је све познато/ових птица јато
сутра ће добри Бог вршити

извиђања с неба
и мешати догађаје из прошлости/и
старости
са онима из рукописа и мастила
пева бела вила/свима мила
тако је/како је
Магеланове лађе нису прве прешле
нови океан
који је назван Тихим
и да не причамо
како се све то догодило/и одродило
јер сви знамо
јер сви све приче дозвољавамо/и дамо

пре свега
Марковић Григорије из Ковиља
у плитком чамцу насред
хаћаш-баре/еј царе
и ево друге приче: ђумбир, кофер и хумка
па и ја сам из Санкт Петербурга
последњи дани живота лабудовог цвета/
без лета
и бродови украшени опраним рубљем
лет галебова цвета
е
драге моје душице/Милице
не пришивај смрт на сламни шешир
вели онај који прави кломпе

ЖЕНА КАПЕТАНА ЈУЛИНЦА

од увек је овако мада нисам примећивао
јаруга је линија дуга
о овоме нисам мислио данима
отварале су му се чакре неверице/имају
лице
и кад треба/све до неба
мисао је јела мисао
када сам умео да заковрнем казивање
ово је било да се слуша/куша
касно поподне
извадих табакеру и понудих га дуваном
и све се ово десило због тога
што је океанска струја скренула
са свога пута
као што видиш
беше снег 1770. у Бачкој
велики да се из куће могло

само кроз тунел бели/невесели
држећи се за рукаве

пролазите долазите
 онда је нестао и последњи
диносаурус у мочвари Цигура код Чуруга/
долази пруга
и запис остаје да су га неки/безрепи
лутајући Цигани после закопали
поред Ковиља где и данас
има хумка Бабин вир
ћутао је
али врло озбиљна ствар/дар мар
свет је мали
умела је предање да здроби Јефронија
Ђорђева
жена капетана Јулинца
да га у шупаљ зуб сместиш
куда никуда/а свуда

14 беше снег 1770. у Бачкој
силни сметови да су Срби мислили
да је дошло клемпаво време/бреме
спремно све да поклопи
онда је ђаво службено отпутовао
у јазбину су долазили људи/свако се чуди
гледали његовог збуњеног ученика
месарског помоћника
из Сегедина
он није налазио речи
одбацио је душу
и из кутије је излетео лептир
црни
данас је он табакера
из које дуван узимаш
пуши/да ли те гуши
смрт никога неће поштедети
и окрену уста позади/реда ради
на потиљак
мисао је јела мисао/а нико није кидисао
причао сам као стари људи/паметан буди
који су време мерили дужином сенке
а не мрдају

ТОЧКОВИ ОД НИЧЕГА

нема вечне истине/не причај са бине
двосмислености/опрости
и тако мисао настави да живи/да се криви
а ово је налик на нађену песму
јер песма је онде где шарају небом
паперјасте облаци
стајали су анђеол разумевања/и певања
и он
око стола у дворишту
који је био укопан
у земљу
преносећи с папира у кретање
ситне капи воде/соде
и температуре
и између две крушке била је разапета
мрежа за љуљање
трагови речи и призора/нигде живог
створа
правећи разне ствари
у великом бакарном лавору
измислио овдашњи геометар Хуберт
направу за спречавање поплава
од замућеног Дунава
и људи с реке су певали на пола гласа/
Дунав се таласа
и седећи
и држећи на колону по чашу белог вина/
милине

многе невоље пролазе без последица/и
лица
светлосни зрак/сунца крак
имао је чудан врат као у ћурана
погледајте око себе ради једноставности
стављања свега у покрет
и јаребице као од сивог сомота
и река се ове исте 1767.
наљути/и мути
и нико је не могоше зауставити/ни пити
све до Црног мора а изнад
узбуркане воде се данима котрљаше
точкови од ничега/без белега
и деси се да лађе које је требало
у Београду да се усидре/лађе видре
нису
и много загонетки из овог времена
остаде у Дунаву
и од тада ову реку не љуте

и опремају се за све
по свим правилима и
само се незадовољни њоме/дабоме
покривају док спавају
лишћем љиљана/нема грана
и у Бачкој је све мање пиревине
скоро да је нема/или дрема
и онда се огласи црни мачак
у мрежи за љуљање
и дође ред на оне који хоће све да знају/
препознају
и изумитељ се повуче у своју сенку
и предвече сазнасмо да су у Паланку
издалека стигли анђео и цимбалиста
сведочење о музици и свему
добило је други смисао
испоставило се да се ништа није ни
догодило/
а и чему

Ратко Дангубић (1946) је рођен у Жрвњу, Љубиње. Приповедач је, романијер, афористичар. Неке од многобројних књига прича: *Пола иконе*, *Толико тога је већ тамо*, *Досије Маслачак*. Романи: *Швапски нотес*, *Штука у новинама*, *Пепељуга умире*, *Добошарски дневник*.

Љиљана Павловић Ђирић

ЦРНА МАЧКА ВОЛИ БИЦИКЛИСТИЧКУ СТАЗУ

Понекад бициклом окружим сквером
Окуражен да је тако чистије
И у саобраћају и у васкулусу

Сваке суботе црна мачка истрчава
На моју стазу и плете тананим ногама
Утркујући се са металним колтом
Четворотактно већ трећу годину

Кад ме је зимус на минус седамдесет и седам
такси једва провезао туда, видео сам је
укочену, огрнуту сметовима

Претворила се у знак крај пута
Можда нам је то последњих
седамдесет и седам
Испод црте

ДОК СПАВАМ МОЈЕ ЦИПЕЛЕ ЧИТАЈУ ЈЕВАНЂЕЉА

У вестима ће осванути наслов
Који није по мери човека
Рука што листа новине неће задрхтати
Негде у свету банке ће затворити сефове
Трансфузије ће тећи несметано
Операције ће обављати на отвореном срцу

С друге стране нашег света
Песак и сунцокрети сведочиће
Архимедове тајне
Ти ћеш спавати чврсто
Као новорођенче
Док сан се у јаву претаче

Само ће ципеле будно уздизати Небу
исплажене језике под свезаном запреком
само ће оне читати молитве
на Твом Млечном Путу

Као брат и сестра који се сладе
забрањеном кућом
док птице им зобљу сваку мрву
на повратак

ЈЕЛЕНА, ЖЕНА БОЈЕ БЕЛОГА ГРАДА

За одговор на питање које је боје реч мајка
Могу се борити и филозофија
и лингвистика са свим својим гранама
Али одгонетку пружа само Поезија
осталим је дисциплинама тај маглени
простор неприступачан и тајновит

У многим земљама постоји
варијанта мајчиног имена:
Хелен, Елена, Јелена, Хелена...
светлоносно и пркосно пред сваком
тврђавом
коју опседа тамна војска
једино је над Белим градом
Уместо јабуке неко бацио бомбу
И то је био знак да је раздор на снази

И Лепа Хелена Мати Прометејка
своју највећу светлост умотану у рите
понела је у из Белога града у бели свет

Тако се и данас чува Жива Ватра
Она једина зна боју речи Мајка

Љиљана Павловић Ђирић (1983, Круше-
вац) је дипломирани филолог српског јези-
ка и књижевности. Пише поезију, прозу,
драме у стиху, есеје и критику. Преводи
са руског и на руски језик. Књиге поезије:
Од суречја до су(м)рачја, *Сетосејачи*, *Бајка*
о Пријезди и Јелици, *Благо царице Радова-*
нице, *Без повезаче*, *Вез*. Добитница је књи-
жевне награде „Србољуб Митић“ за књигу
Благо царице Радованице и награде „Стра-
жилово“ за књигу *Вез*. Живи у Сталаћу.

Boško Tomašević

SNEG, LED I TAMA

„Proleće na zelenom svetu
mom srcu beše tako mrsko“.
(Šarl Bodler)

Tišino, drevna čeljusti decembarske tame,
volim tvoju
pustoš kad celo sunce sahne u brodove zavesâ
teških
i na oknima ledno cveće žudno me skriva od
zvukova
svetине gadne što dreždi pod prozorom na
ulici ljubičastog žara.

Volim nebesa hladna, gola i sita kad padaju na
sto i bacaju
grive snega, bludeć mi nad glavom k'о
apostoli bleđi s pustoši
me hranec' baš kako želim, delec' sa
nesanicom samost moje čame,
stražeći nad tokom svitanja i somotne
grobnice sad' spokojne glavnje.

Samo sneg da pada i led da zapreči vidike i
puteve da se ne goje
pod sunčevim zlatom. Da usred sobne čoje,
okružen svojim likom
sretnim, u svome biću da snatrim svet
glavinjanja ka poznatoj staji.

Ono tamo što sad' oko moje kuće kruži –
vejavica sva zbrana u tami
nadohvat mog uživanja u zimi – jeste
udobnost gledanja sa visine
velelepnog zdanja života što pada pretiho k'о
san sa zimnjeg platana.

PUT I ISKUSTVO

Kada zima i sneg ponovo napadnu našu
baštu,
kad' stajaćemo iza prozora oslonjeni na šapat
sata
i uz ustobočeni miris dunje na ormaru što
najesenće nas potsećati – to doba, draga, od
nas
biće daleko,
nepovratno možda. Život se naš obećanjem

više ogratati
neće, no merom koja udešava naš stas i znani
nam strah
da ponavljanja više nisu zgoda našeg daha, no
hod pravo
u čisto zanemelo što toka više ne ima, no nam
stajnost
uspavljujuću nudi kao vetar stare grane na
putu pod injem svirepim i jeznim.

U tom krajoliku u kog dospesmo ićem našim
radoznalim,
tu, sred večnosti već nam pripremljene,
zebna se u srcu
našem šunja i razvlači koso kao nekad proleće
sa budoara,
vukuć uspomene daleke redom, kitnjastim
maglinama nalik.

Kuda to hodasmo, dušo, dvojnoj buri slični? –
Beše nam
slatko u letnje dane slušati bujicu grlicâ i
kosova rominjanje,
čitati iznenadnu kišu sa mlakoga oblaka,
sunce pod senkom
od lipâ upijati, blagost mirisnog vetra sa
terase baštenske
po dušama našim raznositi.

Života svu buku prođosmo tako celim našim
ićem. Kakvo
saznanje sa tog puta donesosmo? – Tek čistu
belinu naše
bašte zavejane, napadnute snom turobnog
sjaja nad kojim u
predvečerje strahno, van čuvstva umiljatog i
potpore ikoje,
„blago se kao i u smrti sanja“².

„KAD VEČERNJI PRAMINJA SNEG I DANI OTIČU ...“³

Kad večernji praminja sneg i dani otiču
sklupča se duša – ta siva zdela

2 Šarl Bodler: „Leto“

3 Šarl Bodler: „Zaljubljenost u laž“, CIII

naših mêna – i za drhtavom dalji žeđa,
primajuć' sve što oko nje jeste:
lepotu sete smirenog glasa, odsjaj ćutanja
međ' voštanicama vitkim, srce na
usnama u plavkastoj svili žada neokrñjenog
pod krilima zazornih čari.

Sva mora toj duši sada su daleka, jer sunce,
vladar naših dana, sklonjeno je
pod celac odinja, u prostranu žetvu zime
odeveno. Tako snegom nehajno
prekrivena zvezda naša sa sumrakom u
kolevku snenih vala slazi k'o da se
u Lêti kupa lepa zbog predanog mira,
pokrivajući zdencem svoga oka
karavane zvezđa i jeku nebesa zarobljenih
sred drevnih puteva maglina.

Kad ti tokovi naše vasseljene od mekog
baršuna i svile sazdani, čoveka
prekriju pustošima sânja tad i sâmo prazno
Ništa prepuno je zbivanja
i svaka je iskra Najada i Venera duši u večeri
gluvoga milja. Knjige i
estampe ko prijatelji tišine i noći pozvani su
na pir svetova zamišljenih.

I mašta rujna i blistava sred večeri tada
razmešta u mnogoličju opojnome
sunce gipko, majske jorgovane i ruže juna po
vidu zanesenom, ljuljajući ih
slatko k'o mora topla obale Juga. Takva je svila
zimskih dana bliskih zreloj
duši kad vida rane svojoj Liri i sledi maštom
boginju Lepote što k'o senka
prolećna praminja po nežnosti mlećnog jutra
i greje pitom sjaj.

Boško Tomašević (1947) je pesnik, romanopi-
sac, esejist, književni kritičar rođen u Bečeju.
Studirao je na Grupi za opštu književnost sa
teorijom književnosti na Filološkom fakultetu
u Beogradu, gde je i doktorirao. Među mnogo-
brojnim knjigama: *Red vremena*, *Poredak stva-
ri*, *Knjiga od lipovog drveta*, *Preostalo vreme*,
Sezona bez Gospoda.

Vladimir Kopicl

AMERIČKI INTRO
(Uvodna poglavlja
neobjavljenog romana
NATO trilogija)

7-15

18

BOŽE MILI, ČUDA VELIKOGA, pismo meni stiže iz grada beloga. Iz Njujorka, Molohovog grada, gde me zovu da im dođem iz mog Novog Sada.

Kažu, dođi na boravak, deset će vas biti, pišaćete svako svoje, rujno vino piti. I ješćete gala, kuvar talijanski, ima društvo svakog dana brke da omasti. Sve troškove plaća zadužbina silna, stasala na višku novca izdavačkog džina. Fokus nam je, gospodine, književna vrlina, a ne samo da nam kaplje donacija fina. Da ne dužim, već da skratim, ja sam menadžerka, upravnika zadužbine duhovna počerka. Da vam pišem ovaj dopis on mi nalog daje, jer vas njemu preporuča partner iz Kanade. Termin vam je već otvoren od početka juna, pa hitajte, kolonija brzo biće puna. U toj tranši do avgusta možete ostati, a posle se produžetku možete nadati. Doletite do Njujorka pa za Hadson vozom, otud busom i taksijem, bolje nego kozom. Evo gore, u zaglavlju, i naše adrese: to taksisti pokažite, gde da vas doveze, jer naš kamp je izvan grada, na fensi imanju. S nestrpljenjem vas čekamo, i noću i danju.

Fini papir i lep potpis s prikladnim pečatom, mada štambilj ipak nije uokviren zlatom. Promptno dami odgovorim da pristanak dam, i već slutim kako u red za avion stajem.

Reda nije bilo, kupio sam kartu, u džambo džet seo, skinuo kravatu. Letesmo satima, ne beše dosadno jer s jednom bakicom traćao sam mazno o engleske drame antičkom poreklu i svetskome novome poretku. Ta bakica beše pravi aktivista, levičarski nekakav turista, i uz gratis piće sasvim zanimljiva, za svoje godine super pronicljiva. Ali nismo bili do kraja te sreće, opaka oluja poče da saleće našu letelicu nad Nju Faundlendom, skoro se suoćih sa mrskim the endom. Ipak je grom mudar, neće u koprive, pred mrak doletesmo do NY avlije.

S bakom se pozdravih pa tutanj na taksi, azijatski vozač osta ćutljiv maksu. Ne zinu ni triput, samo grći lice dok me ne ostavi ispred Pen stanice. Gužvetina silna, jedva kupih kartu. Mrak polako pada, ja kasnim u startu. Dosta srećno doćepah se voza i za Hadson krenuh hladan kao boza.

Vozu se ne žuri, sve s noge na nogu, usput je bratiju pokupio mnogo. I stanica mnogo, nisu neka šminka, skoro da nijedna nije omladinka, nego su vremešne, a i voz nam spor, od mog putovanja nastaje čisti smor. U zlo doba noću zvućnik riknu „Hadson!“. Umalo da nisam progutao naslon kad provirih kroz prozorsko staklo: i stakleno oko tužno bi se maklo

uz taj prizor zamalo ničega, sem sumornog zdanja u podnožju brega.

Izađoh iz voza u prigradski mrak, taj doživljaj nije bio lak. Stanična im zgrada manja od indijske, kao da tu žive stipse šicardžijske. Gledam, piše – Hadson, ali nikog nema, samo ja kraj pruge i tek jedna žena. A onda još jedna iz mrakčine pride. Kako pride – jeza me podiđe, jer ponoć je prošla a mi u pustinji, možeš se nadati svakoj avetinji. Pitam prvu ženu ostaje li tu, ili ide dalje, ka svom ognjištu. Ona kaže da bi do svog sela, a na to i druga graknu, nevesela. Ta govori – voz je zakasnio, ni taksija nema, bus je odjezdio. Mrka kapa dok jutro ne svane, čekaćemo i brojati vrane.

Vrtim glavom besno, vrtim levo desno, te načas ugledam neko svetlo mesno. Ne baš blizu, ali nešto svetli, neće biti da su električni petli, nego je pre neon u pustoj mrakčini, možda i boljitak u našoj sudbini.

– Ostanite ovde! – podviknem damama, pa žustro otkasah ka onim lampama. Kad – to je reklama noćne taksi službe, da izbavi bedne iz putničke nužde. Tek jedno vozilo, u njem čiča drema, ja mu mahnem rukama obema.

– Gospodine, nas troje čekamo, možemo li na vas sad da računamo? – pitam dedu, a on odgovara.

– Evo mene začas, dokle god je para.

Ja poteci ka onim ženama, zateknem ih skoro u suzama.

– Evo, stiže taksi – ponosno im kažem i detalje svoga podviga razlažem.

2

UKRCASMO SEBE I KOFERE, zama-kosmo uz vite bandere.

Prva dama kaže kud je naumila, ta adresa dedi kanda beše mila. Auto poleti kao dobra vila i nosi nas do nekog pojila, uz ogradu ni-sku što se svilo: ni traga od sela tu još nije bilo. Druga zemlja, drugi običaji, srce mi zadrhta, ali se pritaji. Dama ipak plati, za pojilo ode, a ja ni nadomak doma i slobode, jer tad druga dama reče kud bi htela i to mi zazvuča poput drugog sela. Opet deda vozi, nazad pa u stranu, kao da bi najpre u čađavu mehanu. Vozi, vozi, skoro sam zaspao dok nas je pred

drven doksat dovezao. Opet se ponovi procedura slična: dama plati, ode, put svog doma dična.

– Sad ste vi na redu, recite gde treba – to izusti vozač kao glas sa neba.

Ja mu pod nos turim papir sa adresom, a on me odmeri kao s manjim stresom.

– Ma šta vam je ovo? Samo Gent tu piše, i nekakav Haus. Nisam čudotvorac, pa ni Miki Maus, jer Gent je sve ovo, čitav ovaj kraj, a haus tek kuća, prijatelju, znaj! Tu treba da piše bar ponešto više, da tamo stignemo pre jutarnje kiše. Hajde, reci, kud si to pošao? I kojim si dobrom ovamo došao?

– Umetnik sam, gospodine, razne knjige pišem, a o toj adresi ne znam ništa više. To je slavna kolonija gde pisci dolaze, da podsticaj svome pisanju nalaze.

– Ko je tu šef? – guknu.

– Neki bogat fond i njegov osnivač, štamparski Džems Bond. Svi su mi troškovi puta pokriveni, platiću vam dobro, pomozite meni.

To izustih, on već prav ko sveća.

– Ah, to je to, gospodine, kao da se sećam. Da to nije spratna kuća, na bregu, poveća, skoro milju ponad puta pravog kao sveća? To je kanda to imanje prepuno kipova, i s garažom, tik uz kuću, za više džipova. Ima jedno takvo mesto, ali podaleko. Moraćemo pored reke, pa onda i preko. Platite li po zasluži, odvešću vas tamo. A ako ne, znajte – džaba ne vozamo!

Tako čiča tad zaver gla, a ja mu potvrdim, i s njim biznis, pa i cenu, naprečac utvrdim.

Vozismo se tako čitav božji sat dok čiča ne stade u nekakav mrak. Nigde kuće, ni nadomak, tek drvena rampa, kao da smo u vesternu za Donalda Trampa. Nije baš da kažeš – bravo, ali šta ću, platim. Deda samo osmehnu se kao gmazu mati pa zapraši ravnim putem u smeru slobode. A ja, jadan, šta ću, kud me noge vode. Nemam drugi izbor nego ispod rampe, da proturim svoj koferčić i udove tanke.

I tamo je svuda tama, ni prst ispred oka da ugledaš dok se bečiš, kamoli poskoka.

Stojim, smoren, zveram naokolo. U lepo sam sebe uvalio kolo. Krenem levo, skrenem malo desno: nešto nalik pozornici, ali malo

tesno. Ukrešem upaljač i spazim stazicu koja vodi na tu pozornicu. Tu je kružni plato i stalci za note, sve kao za koncert što se smislu ote, jer nema publike a stalci su lažni, kao da nam nauk napominju važni: da sama priroda nama koncertira i publiku pritom odviše ne bira.

Hvala bogu, pomislim u sebi, bar me nisu rastrgli tetrebi ili neke druge američke ale željne za doručak džigerice male.

Tako mislim pa stazicom krenem kao da prenosim pozamašno breme. Penjem se kroz šumu, polako je ređa. Nagoveštaj jutra dolazi mi s leđa i sikvasto jutro odozgo se sluti, tamo gde su šumi proređeni skuti. Izbauljah otud na krasnu čistinu, prekrasan mi prizor pred očima sinu: travnata kosina uz brdo se diže i pri njenom kraju kuća se uzdiže. Pozamašna i uz nju još jedna, samo fali Crvenkapa čedna.

3.

ALI ZALUD, CRVENKAPE NEMA, od nje osta samo uspomena. No, ne lezi vraže, nešto se tu zbiva! To ka meni juri keretina siva! U desnici kofer zadrhta mi jako, ali levom ruku mahnem džukcu lako, sasvim prijateljski i kako je red da bi mi postao kakav-takav frend.

On se zaustavi kao u sred stiha pa tri puta lanu, mada poistiha. I kako li lanu eto muke nove, jer to beše poziv kojim svoje zove, pa se još dva džukca stuštiše ka meni. Umalo da sasvim od tog pozelenim, ali vidim da psi vrte repom kao da su zbilja prijatelj s čovekom. Pusta sreća, ponovo im mahnem, a prvi mi pritrči i uz ruku dahne. Dahće, dahće i prste mi liže. I ona dvojica, kad mi priđu bliže.

Odveli me ti psi ka kućama onim. Tek što sviće, ne znam da li da pozvonim. Pridem prvaj, nigde žive duše, gurnem vrata, baš ništa ne ču se. Uđem, zveram, kuhinja je levo, a nadesno prostor za poselo s podugačkim stolom i nizom stolica spremnih da zaprime tuce gladnih lica. To je u prizemlju, uz poveći salon, a otud se penje stepenište malo. A gde bi vodilo nego ka sobama? Krenem gore kao čedna dama, ali nema hepienda tim mojim nadama. Mislio sam da me tamo mekan krevet čeka, a ono, na spratu, tek – biblioteka.

Oprosti mi, struko, fras me strefio. Zama-
lo da suzu nisam popio.

Ali čemu očaj? Frajeri smo mladi. Siđem otud pa ka drugoj zgradi. Tu je u prizemlju neka čudna šema, prvo velik salon, ulaz mu sa trema. Trosedi, dvosedi i radni stolovi, na svakom kompjuter, jašta – ne volovi. Sa strane hodnici, u svakom tri sobe, a sleva nagore stepenice vode. Krenem gore, cimnem jedna vrata, otud neko diše kao golem bata. Cimnem druga. Neki sitan stas leži pod ćebetom i ne pušta glas. Nema praznih soba, zaključim smireno, pa se opet vrnem stepeništu vernom. Siđem dole, već umalo sed, i legnem odeven na prvi trosed. Tu su tri jastuka, pokrijem se s dva, a treći pod glavu, da se zakunja.

To osta tek sanak pusti: smrtno mi se spa-
va ali me bog Hipnos silno izbegava. Neko vreme budan ležim, ustanem, pa legnem, pa opet ustanem da noge protegnem jer na stolu spazim flašu punu piva a žeđ da utolim želja mi je živa. Trgnem gutljaj, dva, pa zatim i treći, i više ne želim na taj trosed leći. Izađem na trem, verni pas me čeka. Pođemo nizbrdo duž plitkog jendeka iskopanog da se voda sliva ili da se cveće iz njega zaliva, a možda to beše i pravi potočić što sitno žubori kao srebrn zvončić. Nastavimo za njim u tom smeru sve dok ne propade u neku cisternu. Utom mi i pseto iz vida nestade.

Kad pogledah kuda, pritisak mi pade.

4.

DA NE LAŽEM – NISAM SE PREPAO, ni ka gustoj šumi u bekstvo se dao, mada kad pogledah gde nestade ker, otud, vidim, ide opasnija zver.

Vitka gde baš treba, ni mlada ni starka, prava afro dama i atletičarka. U plavu trenerku stas je uglavila, pa džogira naokolo kao gorska vila. Skakuće, udiše i izdiše burno, naočito čeljade kulturno, rado da s prirodom uspostavi savez čim zorom napusti svoj stambeni kavez.

Naprasno mi svanu, čak i ispod pasa, jer – možda sam baksuz, ali ipak dasa.

Crno čedo utom dotrča do mene da joj vidim lice i biserne zene kako sjaje posred krolskog joj tena: ne beše to zombi, već privlač-

na žena. Kreolka je vaistinu bila, karipske mi gene odmah poverila, čim mi se u hodu žustro predstavila.

Pita zašto kasnim, čekali me juče, a ja u nju blejim kao praslovensko kuće i pričam joj šta me noćas snađe, kako su mi skoro potonule lađe. Ona se cereka, čokoladno smeđa, a snažnom mi rukom zagrlila leđa. Ništa emotivno, više čisto sportski, turbo-domaćinski i da me ugosti.

– Vala, jeste gužva, brojna je družina, ali brzo ćemo Mark, ja i Sabina da vas napustimo, pa će soba biti. Moći ćete i žurke praviti.

Kada to izusti ne beše mi drago, ali opet neko stekao sam blago. Nekom cura, nekom samo krevet.

– Doručak je – reče ona – zakazan za devet.

Povede me prema kući ozarena lica, sve do jedne debeljuce. To je čistačica. I ta bucka povede me ponovo na sprat, gde me čeka prazna soba. Na nahtkasni sat, kraj nje krevet, orman, sto i dve stolice, a okolo, uz zidove, s knjigama police.

– Eto, to je vaša soba. Kompjuter je dole, i na stolu vaše ime, jer tako svi vole – objasni mi to čeljade pa me svud provede, po toj i po drugoj kući. Vidim – nema bede. Na otmen sam ranč stigao, biće sve de luks. Utom društvo okupi se. Pozitivan fluks.

Šest je dama, dva muškarca, i jedan muški par. Što bi rekli – raznovrsno, tako stoji stvar.

Taj par i jedna baka nemačkog su roda. Jedna bucka je Brazilka izazovnog hoda. Tu je ona Karibljanka, tu Šveđanka Sabina, plus devojka iz Indije, bez etno kostima. Tu i dama antropolog, uz to pesnikinja, jedna stvarno fina duša, kći teksaškog sina. Muškom društvu još pripada postariji Nemač koji je pre toga bio Izraelac, dok je dika kolonije mlad Amerikanac, i ja im se priključujem kao potpun stranac.

Na doručku svi su mili, svi me prihvataju, a za ručkom opušteni kao da me znaju još od prvog pamtiveka i trojanskih dana. Na tom ručku još nam jedna pridruži se dama. Ljupka, plava, izražajnog i rumenog lica. Brazilka me obavesti – to nam je šefica. Književnički deo

fonda vodi tri godine i od tad je na udaru nemile sudbine. Prvi muž joj preminuo, filmadžija beše, i od tad je tako tužna, nit peva, nit pleše. Sva se poslu posvetila, tuđim sudbinama. Velika je naša sreća što je među nama.

Kad se fruštuk završio – seli na verandu, ko kafu a ko čaj pije, ne pušimo gandžu. Tek cigare zadimismo nas troje grešnijih, sa zavišću gledaju nas oni uspešniji. Na to, nekim čudom, šefica mi priđe, za cigaru zamoli me, žmarac me podiđe, a društvo ne reaguje, znači nisam prvi na toj listi za grebanje. Pružim vinston curi. Šefica ručicu istegnu, oblih nadlaktica, uze vinston pa se sagne nadomak mog lica jer i sebi tog sam časa cigaru palio. Upalismo unisono, nisam zažalio.

Pitala me radoznalo – kako mi put prođe? I taman da uzmem banku – još jedan par dođe.

– Evo naših menadžera. Evo Vladimira! – predstavi nas međusobno ta dama od stila. – Oni ovde vode brigu o svemu što treba da vam naša kolonija bude čist dar s neba, ali i naš naklon vama i vašem talentu. Lepo što su sad naišli, u ovom momentu. Ako nešto nedostaje za vaš komoditet, raščistite odmah s njima, uz moj strog amanet.

Mahnu rukom bez cigare, tih dvoje priđoše. Razmenismo dve-tri misli pa oni odoše.

– Oboje su iz Njujorka, mladi arhitekti, a još lane rešila sam da ih ovde smestim. U Sohou dobro vode malu galeriju, ali im taj biznis bračnu podiže tenziju. Već su bili pred razvodom, pa sam ih pozvala da tu rade preko leta, plata nije mala. Kad god ima više novca i ljubav je veća, a kako i ne bi bila sred šume i cveća. Romantike svakom treba, svakom živom biću, inače se lako oda dopu ili piću.

Tako šefica mi priča i gleda na sat.

– Vreme je da i ja pođem u svoj kazamat. Prijatno je biti s vama, ali dan se poslom meri. Vidimo se možda posle, na gudbaj večeri. Sabina i Kim će kući, pa im kermes pravim, ali to sad nije važno, neću da vas davim. Nije više rano jutro, moram krenuti. A i vi ste izdaleka, valja vam dremnuti.

Što na umu to na drumu. Ode ka garaži. Vrlo sitnim koracima. K'o po vreloj plaži.

POSETA SUVIŠNE DAME

(Odlomak iz neobjavljenog romana *NATO trilogija*, poglavlje 15 i 16, još malo pa će zaplet)

15.

NA SPRATU NAM EKSPLOZIJE prozor rasklimale, avioni stalno riču kano 'adske ale. Bezbednije nam je dole, do tad sam shvatio, i kuhinju za spavanje zgodno opremio. Jedan krevet, dva dušeka, kraj najtvrđeg zida, nije neka estetika, ali – ko te pita? Preko dana su pruga mi tu trudna leškari, a već retko ko dolazi, tek drugari stari.

Ne slučajno: agresija sve je opasnija. Jasno je da narod gine. Čista progresija.

Ja još kružim sa kerićem, idem u nabavku, ali skoro da već trošim i poslednju marku. Jednog dana, već uveče, tako idem, zveram, kad raketa opauči kao loptu deran. Pa i druga, za njom treća, te požurih kući, a preda mnom sve se trese, idem zverajući.

Kada stigoh do kapije već se bilo smrklo, bubna opna sve mi zuji, tek što nije puklo.

Vrata kuće otvorena i sitno se klate, ja utričim, u tom nešto o lakat mi zapne. Šta li to bi? – mislim, gledam, sve u mrklom mraku, jer je struje već nestalo u celom sokaku. U taj čas me nešto skoli i za ruku zgrabi.

Mislim – žena, prihvatim je: to je lakat BABIN!

Kako BABIN? – šokiran sam, preskače mi čuka. Ah, pa to je babuskera iz mog komšiluka. U kućici preko živi, ćerka joj utekla, sa taksistom beogradskim, da bi zanat pekla.

– Jao, jao, ja ću k vama, neću više sama! Jao, deco, pomoz'te mi, i ja bih tu, s vama! U podrumu vlažno, hladno, u kući mi strava, poludeću kol'ko noćas, pući će mi glava! Primite me Boga radi, bar za ovo veče...

– Haj'te, bako, ma... sedite – moja žena reče.

Baba sedne istog trenu, kod nas i večera, simpatična baš je bila, al' posle pretera.

Šta je bilo? Pa šta nije? Vreme za spavanje, i baba nam tu zaleže, ni više ni manje.

Kako? To se i ja pitam, a odgovor znam: jer bez sile nije htela da napusti stan!

– Mož' me ubit' – kaže ona – ja ti izać neću. Nemoj, dete, dušu grešit', izazivat' sreću! Jednog dana i ti, ćero, bićeš nekom majka, borićeš se k'o tigrica da deci ne manjka. Nemoj protiv mene stare, bilo bi gre'ota, nego malo pomeri se, nešto mi se mota. Nemoj da me bomba samu odnese sa sveta, pripusti me, de-der, tuder, u dno svog kreveta.

Baba se za glavu maši, žena se pomače, istog trenu videh babu da k'o panter skače, i u krevet, uz zid bupnu, pa se ne pomeri, sem što kerče nogom gurnu, skoro ga overi.

Žena gleda, ja šokiran, njih dve u krevetu, a za mene jedva mesta: s kojom u duetu? Sam ću, na sprat, ali žena čudno me pogleda:

– Ma, lezi i ti s nama, ako šta zatreba.

Legnem i ja, između njih, a ker popizdio, jer je svoje staro mesto tako izgubio. Zgrožen mislim: Nema veze, možda je pravedno, da se i mi žrtvujemo kada je potrebno. Tako tren, dva, skoro kunjam, iz podsvesti čujem:

Valjda neću u snu babu, hm, da... dodirujem?!

16.

ZORA SVANU, JA SE NE POMERIH, sav sam utrnuo, u glavi ekseri.

Dignem kapak, jedan, drugi, živu babu gledam, ne znam da li da je mlatnem ili da se predam. Žena nogu prebacila preko nas oboje. I kerić se ugurao, kao preko volje. I svi srećni, bar naizgled, samo sam ja srdit, a baba je sva ponosna, valjda što ne pr...

Celog dana movamo se smotano po kući, sve čekamo kad će baba svojoj pevajući. No, predveče ona kaže:

– Ja bih opet s vama. Jao, deco, ne dajte me dušmanskim bombama! Ostala bih kod vas dan-dva, utom će i ćerka sa taksistom svojim doći do moga kućerka. A do tada primite me, bog će vam platiti, znam da čedo vi čekate, valjda će sin biti. I zbog njega pomozite, grehota je, vazda, kad staricu majku kinji domaćin il' gazda.

Ja zaustim, ali žena prva reče – Dobro.

Kakvo dobro? Fuj! – pomislim. – Baš sam bostan obro!

U tom telefon zazvoni, opet London zove, Entoni i društvo trube na NATO klonove. Trube trube i pištaljke na protestu malom, al' slobodno čovečanstvo mahom je zaspalo. Svako svoju brigu brine a Juga nam strada, na pomolu nema šanse da nam mir zavlada. To mi kaže i Entoni, pita imal' nade da se Sloba urazumi i društvo iz vlade, i tim činom omogućće da se ovo svrši. Ja mu kažem:

– Hej, Entoni, CIA ima uši, a i kod nas neko sličan istu radnju vrši, pa se mani te debate da neko ne strada, pričaćemo kad sve prođe, bolje nego sada.

On još vergla na engleskom, ja mu odgovaram, mada vidim da već sebi novi problem stvaram.

Baba na stolicu sela, oči izbečila, naš engleski osluškuje, sva se posvetila, pa glavicom levo-desno sitno odmahuje, proteza joj podrhtava kao sred oluje. Ustašca je iskezila, dva zubića vire, oštri nalik na jeftine, domaće vampire. I očima uz to šara, kao žedna krvi: kako gleda možda babi ne bih bio prvi.

– Hej, Entoni, svima hvala, čujemo se opet! – to izvalim, pa prekinem londonski dramolet.

Dobri ljudi i aktivni, ali ne shvataju da je ovde dosta tvrdo jer žbiri ne haju da li zove iz Londona drugar zbog podrške ili možda da ti kaže gde su top i puške za nekakvu diverziju protiv rodne grude: a engleski im je kilav da sve to utvrde. Pa ako li ne skontaju temu razgovora, još te možda i proglase za zlog lokatora.

Taj lokator to je ona ponajgora pizda, što za koji dolar više sve NATO-u izda: gde su naše vojne baze, gde naftu krijemo, gde tenkove i rakete, gde vojsku brijemo. To lokator sve saznaje pa NATO-u javlja, ljudski gadno i odvratno, fuj-fuj, bože zdravlja!

S tom đubradi nema šale, svaki dan ih hapse, a većinu prijavile nadrkane tašte. Ponekoga i komšija, a ljudi nevini, mada treba dokazati sve to otadžbini: da lokator ipak nisi, da si patriota, nego neko smišlja razlog da te Služba smota, pa da tvoju kreše žensku ili ogradicu, ili da se on ubaštra u tvoju kućicu, gde je podrum

kao stvoren da se ne pogine ako NATO intenzitet napada podigne.

– Ne valja ti ovo, sine! – babuška prozbori – Nemoj s njima, nemoj, sine... – pod bradu romori, a oči joj zacaklile, ženu pogleduje...

Da li ona šta razume, ili samo čuje?

– Hajde, bako, ta šta vam je, taj nas drugar voli. Zove da zna kako nam je, da nas osokolli. Umetnik je i profesor na univerzitetu, pre je ovde kod nas bio na Kulturnom letu. Pesme sam mu prevodio, u dušu ga znam, Srpkinju je jednu mladu primio na stan. Da je tamo više takvih ne bi ovog bilo. Ni on NATO ne podnosi, on je levo krilo. Laburista i mirovnjak od rane mladosti, želi da sve ovo prođe pa da nas ugosti.

– Ih, ih, nemoj, ne govori, aratos ga bilo! – teško baba tad othuknu, pa glavu u krilo.

I začuta. Drema, jede, nervozna k'o čigra. S nama jedva da prozbori, s kerom se ne igra. Kad popodne raspališe uz zid se zavukla i otud se ne pomera kao da je pukla od psihičke napetosti i sumnje u mene, ali ipak ni ne haje da ka kući krene.

– Hajde, hajde, namestite! – uz prvi mrak zbori i za tili čas se prva u krevetu stvori.

Gledam ženu, ona mene, šta li na to reći?

Samo da se nasmejemo zajebanoj sreći.

Baba leži pored zida, ja do nje, pa žena, da nas neko tako vidi – to bi bila scena! A scena je i ovako, vredna očajanja: utom se i svest izgubi pa je patnja manja.

Vladimir Kopicl (1949) je rođen u Đeneral Jankoviću, na Kosovu i Metohiji. Završio je studije književnosti na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Pesnik, prozni pisac, esejista, urednik časopisa, pozorišni selektor. Među mnogobrojnim knjigama pesama: *Format zveri*, *Udaljeni bubnjevi*. Romani: *Purpurna dekada*, *Španska čizma*, *Paklena putarina*. Među mnogim nagradama: „Brankova nagrada”, nagrada „Desanka Maksimović”, nagrada „Ramona Serbica”. Živi u Novom Sadu.

Srđan Vučinić

KLINIČKA SLIKA U KOMBINOVANOJ TEHNICI

Ulazeći unutra, začujem kako se teška, gvozdenim šiljcima obrasla kapija za mnom sporo zatvara. Osetim hladan dah kako silovito duva za mojim leđima, povijajući me napred, kao da je fijuk košave; ali ja znam da to nije košava, da su to godine i decenije što moju travku pritišću ka zemlji. Prilazim prijavnici. Neobično oronula, dubokim borama izbrazdana prilika portira promatra me iza stakla razrogačenim očima, a onda oprezno odškrine prozorče.

– A vi – prozbori neočekivano odsečno – vi, daklem, na venerološko?

– Ma, nne, ja ovaj... u upravu idem, imam najavljeno.

– Ajd', nek ti bude. Sač'kaćeš tu.

I dok čekam da me najavi gore, da me najzad puste, napravim tek par koraka u dubinu dvorišta. Stazicom posutom rujnožutim lišćem, što se blago spušta do glavne zgrade klinike, delimično zaklonjene krošnjama četinarara. Opažam kako gubim koordinate, i ne nalazim više stajnu tačku: koračam li po kamenim kružićima iz moje davne prošlosti, ili po nekom odsečku budućeg vremena? Stojim sad sa obe noge, u to sam siguran, u gotovo zaboravljenoj slici detinjstva: jednoj od mnogih iz burnog doba boravaka po bolnicama i hirurških zahvata nad raščerupanom živinom moga telešceta. No, u isti mah, slutim sa izvesnošću da šetkam konkretnim prizorom koji se iz budućnosti odvija i razlistava, hrleći neumitno ka meni. Je li se to buduće već zbililo, jednom u davnoj prošlosti, onda kada nisam mogao ni pretpostaviti da živim kopije trenutaka koji će tek nakon decenija doći? Ne verujem da ću ikad doznati pravi odgovor, a sada već ionako

moram zastati, pribрати se kako bi prestalo da mi se muti u glavi...

...Da, setim se, rekli su mi, neko mi je već pouzdano potvrdio kako ova grdobna i golema, ruševna od starosti klinika čuva sva godišta i imena, sve dijagnoze i anamneze. Nema imena upisanog u krštenice i matične knjige koje i ovde nije ubeleženo, odzvanja mi u svesti kao prisilna pomisao i buncalica u visokoj vatri.

Najzad, začujem kako me dozivaju odnekud iz memljive utrobe zdanja, glasovi iz mog školskog dvorišta viču mi zadihano, isti oni koji me dozivahu dok igrasmo šuge, žmurke, ćorave bake, arjačkinje, barjačkinje koga ćete, viču mi sada da mogu ući. Na vrhu stepeništa, na samom ulazu oblepljenom afišama, strelicama i nemuštim uputstvima, nazirem sumračne hodnike umrljane mestimično čkiljavim svetlom. Deluje mi da račvaju se verno podražavajući splet kapilara, vena i arterija starošću izrovašenog, nesrećama obogaljenog, bolešću načetog organizma. U nekom začepljenom kapilaru čekam moj nesaznatljivi red, oslušujem kada će me iz neke ordinacije prozvati; i u tom sutonskom svetlucanju nazirem tek peševe kaputa, blatnjave vrhove cipela pacijenata sklupčanih po ćoškovima, te poneku beonjaču kako sevne ka meni, nalik bezdanu slepca.

Ali i ne opazim da se jedna vrata baš iza mojih leđa raskriljuju.

– Uđite, Vučinićka, uvedite malog – pogodi me prozukli, od duvana ogrubeli glas moje doktorke. Setim se, ona to govori mojoj mami. Ne znam kako, ne znam zašto, ali neugodno mi je. Treba joj nekako objasniti da mame više nema, da više nisam mali, i želim kao odrastao nešto da je zamolim... Krećem mahinalno ka

tom kreštanju i slabom snopu svetla što se sa doktorkinih cvikera prolio po podu. Prostrelime s vrata, strogo me fiksirajući iza glomaznih stakala nataknutih na grbavi nos. Lik joj jedva prepoznajem, ostarila je mnogo, da, godine su učinile svoje.

– Upoznata sam sa vašom molbom – produžava doktorka, bockajući me kao u detinjstvu njenim igličastim pogledom. – Vi se, dakle, raspitujete za vaše nastradale drugove...

– Umesto potvrdnog odgovora, progutam krupnu knedlu i nakašljem se.

– Ne brinite, videćete ih sve. Razume se, ono što je ostalo... Samo strpljenja, i bićete zadovoljni.

Pokazuje mi da produžim napred, u parperjastu belinu zapahnutu jodom i alkoholom, u purgatorij sobe za preglede. Muvaju se tu mlade sestre, golobradi bolničari, rojevi njih zuje mi oko glave nemušto brbljajući. I tada, u liku jedne od sestara koje nagnute nad fasciklom ljubopitljivo listaju nečije nalaze, ugledam nju – Neimadu.

Odmah je prepoznajem, od mog dečastva, čini mi se, ništa se nije promenila: bičevi garave kose, iste zmijolike usne iza kojih vrebaju biserni bodeži zuba, oči kao žeravice, jedre grudi razrokih bradavica. Naravno, pretvara se isprva da me ne primećuje. Kako je samo ostala tako konzervirana, tako ista, pitam se, kao u onom davnom trenu kad me je lišila nevinosti. Ne stižem ni čestit odgovor da nađem, a ona me iznenada oprlji žeravicama; oblizujući se prošapće nehajno, *servus, medeni*, kao da smo se juče sreli. Povučem me rutinski iza jednog paravana za preglede. Mačjom kretnjom otkopča mi kaput i košulju, tek noćtima i vrhovima prstiju pomazi mi grudi i rutavi trbuh, a onda osetim kako mi raskopčava šlic, spretno razmotavajući iz blatnjavih čakšira svoj omiljeni lilihip. I dok me alava, raspomamljena Neimada guta klečeći među mojim nogama, sve se oko mene već okrenulo i zavrtele: taj opskurni sobičak sa ultrazvučnim aparatom i izdžikljajlim pipcima sonđi, stetoskopima, pincetama, špricovima, otrovnim bočicama, zajedno sa ciliktanjem glasova iz ordinacije te bizarnim melodijama smartfona, kao i upornim šapa-

tom zidova ovog kazamata bolesti što urušava se i tone u senima svojih zaboravljenih pacijenata.

I mada u nezavidnoj poziciji, sveden na objekat bezumne njene pohote, stižem ipak i da se zapitam, čak i da zaronim u bezobalne meditacije. Je li ta ženka, što me ovde i sada oralno napastvuje, izaslanik neuništivog? mogu li je porediti sa prirodnom nepogodom koja se ne da predvideti ni preduprediti? ili sa večno živim požarom koji će buktati i tinjati i onda kad od mene ostane tek urna s prahom, jedini dokaz da sam jednom bio i prošao? Sama pomisao o njenoj eventualnoj besmrtnosti unosi neki drhtaj, zebnju u mene. Je li moguće da će u svekolikoj vasioni, nad grobljima zgaslih sunaca i potonulih kometa, iz galaktičke tmine još iskriti njen seksipil, žar na pikavcu njenog rasplodnog nagona... Ahh, do vraga s tim tlapnjama. Kad se za koji tren pribere i progledam – trapavo zakopčavajući se i navlačeći tregere, brišući znoj sa slepoočnica – jedino još mogu primetiti kako je neopaženo šmugnula, izgubila se u belom, gugutavom jatuu sestara u sumračnom hodniku... Teturam se sad, nalik pacijentu na trežnjenju, na zavađenim stopalima koja hoće svako na suprotnu stranu. Put mi pokazuju dve starije sestre, jedna štrkljasta, druga punija, sa kupastom punđom – levom rukom podignutom, desnom širom ispruženom, kao saobraćajci na raskrsnici usmeravaju me sve do kraja hodnika, do lascivno obešenog vatrogasnog šmrka i znaka za evakuaciju. Tu svetla najednom ponestaje, i nisam više siguran hoću li idući korak stupiti po ravnom, ili smandrljati se i strmeknuti u pihijasti mrak.

Srećom, nečije punačke ruke prihvataju me spretno za oba ramena, i deluje mi da sam beba izvučena iz utrobe, ali ne na svetlo dana, nego u tmicu. Zavojitim oljuštenim stepeništem u podrumski magacin vodi me taj medicinski tehničar, crte lica mu polako razaznajem po izdišućem treperenju preostalih neonskih svetiljki. Oniži, detinjeg držanja, čini se da je iz skamija maločas izašao. Na prćasti nosić nataknete su mu naočare ogromne dioptrije, i kroz te okulare promatra me zapanjeno i bojažljivo, kao kakvog preko svake mere na-

raslog kukca što se izborio za prava građanina i čoveka. Razumeo je da ipak treba biti učtiv i predusretljiv, i u mraku mi, šarajući svetlom baterijske lampe, strpljivo počinje pokazivati tegle izložene u nišama zidova, u staklenim vitrinama. U svima je sivkasti prah nejednake visine i zapremine, ali nikako ne mogu pročitati rukom žvrljane natpise izlepljene po njima. Zato me dečkić u belom, sa maloumnim njegovim osmehom, dovlači još bliže uperivši snažno lampu, i zatim sričući, navodeći me da i ja sričem kao u horu za njim, pomaže mi da čitam natpise sa tegli: *Čer-no-bilj-ski pu-poljak, Brat-stvo je-din-stvo, Po-šas-ti, Po-to-pi, Po-ža-ri...* Ove se lozinke mahom ravnomerno ponavljaju na teglama sa raznobojnim poklopcima, ali nigde, bukvalno nigde ne mogu videti imena mojih drugova. No, kako da ih identifikujem kada ni njihov spisak nisam poneo sa sobom? Kao da mi čita misli, slabovidi junša vuče me odlučno na drugu stranu hodnika. Tu su prostranije, dublje tegle; kao povrće u turšiji, u zelenkastoj tečnosti plivaju ubrani organi: nečije teskobno načuljeno uho, debelo i tanko crevo vezani u omču za smaknuće, skrotum sa zlokobno klataćim testisima, šaka panično raširenih prstiju... Maše li mi to snažna vajarska šaka mog dobrog L, raznetog nagaznom minom u blatnim Nijemcima, u prvom talasu jugoslovenskih ratova? osluškuje li moje disanje, tako znatiželjno, dirigentsko uho dragog P, utopljenog sa ženom u nabujalom Dunavu tokom lanjskih monsunskih kiša? kezi li mi se iz tekućine, tako prisno, zubalo vragolana D, uvek spremnog na zafrkanciju, kome je virus u zimskom naletu naprosto masakrirao sve vitalne organe?

Drmusam nervozno dečkića u belom, tražim mu tačne podatke, spiskove, ali on se samo smušeno smeši sležući ramenima. Rečeno mi je da su ovde sva imena, sva godišta!, vičem mu uporno u školjku krofnastog uha, kao da je tik iza nas huk vodopada, krešendo razbesnele oluje. Gladi me dlanom po izgužvanom reveru, tako brižljivo, čini se da će me celog ispeglati; stišavajući moju jarost, obećava mi da ću većinu tegli moći da ponesem sa sobom, spakovanu. Ne brigajte niffta, lepo ćemo

ih ffpakovati, u jednu ambalaffu ffe, ffe, pišteći frflja pljuckajući me obzirno po licu. Pristajem mahinalno, mada ne znam šta će mi tolike tegle, verovatno da bih ga se lakše otarasio, jer iz dubine hodnika, iz mraka orošenog retkim kapljicama žmirkavog svetla, čujem već kako me Neimada doziva...

Isto onako afektirajući, isto onako glasom falširajući i prenemažući se kao u ordinaciji doktorke, vabi me i sad ka njenom usijanom jezgru. Kako joj se, lišen vlastite volje približim, prostreli me urokljivim očima dobacujući mi njeno *servus!* – i trenutno osetim kako mi se ud između nogu neuračunljivo ukrutio, kao bezrazložna žrtva bezumnog njenog ataka. Jer uveren sam da je ta neprikladna, čudovišna ukrudba, koja sad preti da me načini bolničkim strašilom, kipom, invalidom prijapizma – uveren sam da je i ona plod njene vračke, nepojamnih njenih čini, čiju moć slutim još od detinjstva. U očaju, zaustim da joj u lice viknem – o, Neimada, kako te nije sram?! – no shvatam da monstrum koji mi se iz međunožja širi oduzima pravo na takvo moraliziranje i prekor. Kao da ništa posebno ne opaža, ona mi, blago se smešeći tek dotakne nadlakticu – *Darling, ima nešto opasno zanimljivo, samo da baciš pogled...* – i bez mog pristanka, odvlači me hodnikom duž musavih barica svetla što dopiru iz jednoličnih kvadrata mat stakala na vratima ordinacija. Opažam na sebi zgranute poglede mladih bolničarki koje ne stižu čak ni da se zakikoću, ni da proćućore bilo šta pred pretećim satrom uperenim iz mojih čakšira. Uplašim se na tren da ću se raspuknuti poput nadutog balona koji, šireći se oholo, prekoračuje svoj prirodni opseg. Na sreću, ostajem u jednom komadu, i stupam već u *opasno zanimljivo* vođen njenom vrelom rukom. Tek na momenat prisetim se da ni urne mojih drugova nisam preuzeo od slabovidog bucka, ali sad je već kasno. Ulazimo na jedna oguljena vrata sa kojih je kvaka otpala: u prostranoj sobi nailazimo na red praznih kreveta presvučenih čistom posteljinom. Pažnju mi privlači bledozelenkasto svetlo što poput plime nadire kroz prozore plaveći pod, i stenjuće isprekidani jauk agregata praćen razdražljivim zujanjem. Tek u

senovitom čošku, sa čijih zidova se cedi buđ, pod jorganom ugledam nešto što bi moglo ličiti na pacijenta. Deo trupa i ruke, koje mu iz beline vire, neprirodno su sasušeni, više su to listovi i stabljike kakve ispresovane biljčice negoli sirova čovečija plot. Glava mu je jajasto izdužena naviše: na njoj razaznajem tek mahunolike otvore za oči što povremeno žmirkaju, i jedan crvuljasti razrez namesto usta. Nespokojan sam pred tim nepoznanikom dok promatram njegove smežurane obraze i čelo stogodišnje bebe.

Jedino olakšanje donosi mi osećaj da sam ispod pupka splasnuo, ipak i Neimadino veštičarenje poznaje svoje granice. Pa ipak, ona se jednako smejlji iza mojih leđa, gurka me da pridem bolničkoj postelji i pomazim vegetirajućeg stvora. Začujem njegov tanušni glasić iz kojeg se nijedna reč ne može razabrati, jedino neki čudan naglasak koji ni sa jednom našom provincijom ne mogu povezati. Saginjem se ka temperaturnoj listi u dnu postelje, probajući da nađem ime i dijagnozu. Tek sad jasno razabirem dva minijturna reda u gornjem uglu: to je moj potpis, i pored njega nečitko našvrljan datum prijema na kliniku. Uхватim za nadlaticu to svoje floralno telo, probam da mu izmerim puls, ali ne mogu čuti nijedan otkucaj. Čujem samo kako mi, jezikom plesni, kolonija lišaja, šumorenjem podzemnih voda i sipkog peska, šapću nakrivljeni zidovi i potklobučene tavanice: *Ti si to, kako dugo umireš. Tek jedan neodređeni komad vremena između tebe koji tu stojiš i tebe što tamo skončavaš... Ooo, ko bi se tome nadao. Da ćeš naći bar jednog celog, neistranžiranog kamarada.* Sada, dakle, ostaje jedino to, gubiti sebe, gasiti svaku pomisao i zov budućeg; biti samo provodnik, prečica do ove vegetirajuće biljčice pod jorganom.

Između bičeva Neimadine garave kose, tek krajičkom oka, kroz rupu na musavom prozoru spazim u daljini terasaste obrise, sagrađene čini se od najfijnijeg granita i mermera, kako blistaju na podnevnom suncu. Velelepno zdanje! Azurnoplava palata koja se – sa nizovima bisernobelih okana i kosinama krovova što neodoljivo liče na širom razvijena jedra i neustrašive katarke – izvija ka nebu hitajući da

već idućeg trena otisne se na pučinu, u susret neznanim morima, zalivima i pustolovinama.

U ušima mi blago zazvoni i ja razgovetno začujem mamin glas kako mi melodično šapće: *gledaj ga, tamo, ono je tvoj život što ti je dat da njime zaploviš, vidi ga kako je samo čist, svetao, sjajniji od zvezda!* Ali, kako ga sve do sad nisam video, mammma! pa gde je čučao skriven?! – hoću da zavrištim, da razderem se nekontrolisano, no glas me izdaje, tek šištanje i hućanje iz usta mi ispadaju. Osetim kako mi iz sutona ždrele i praćakajućeg jezika niče trava, žbunje se šireći po prsima raspliće, a u trbuhu i slabinama krtice prave sebi put. I plodna njiva navire uz moju postelju.

Srdan Vučinić (1970) je pisac, esejista, filmski i književni kritičar. Diplomirao je na Grupi za svetsku književnost Filološkog fakulteta u Beogradu. Od 1994. godine objavljuje u periodici tekstove o filmu i književnosti. Knjige: *Kraljevstva i izgnanstva* (eseji i kritike), *Rađanje kentaura* (eseji o filmu i književnosti), *Nezajaz, drame i druge priče*, *Muzej Havaji*, *Portreti 24 sličice u sekundi*. Dobitnik je stpendije „Borislav Pekić” i nagrade „Nebojša Popović”.

Aleksandra Veljović Ćeklić

LEPTIRICA

1

Sestra

Sanjala sam sestru kao porculansku figuricu, na vrhu vitrine, među mnoštvom lažnog bečkog kičeraja.

Oživjela je u raskošnoj baroknoj odori, sa čipkanim rukavima i satenskim ružama na cipelama, kao prava dvorska dama. Zadivljeno su je gledali keramički plemići sa valovitim perikama, dok su njihove kurtizane isijavale ljubomoru vreliju od pećnice u kojoj im je udarena glazura. Mnogo čudnije od sna, ujutru su figurice promijenile mjesta, a moji ukućani zavrtjeli glavama na pitanje jesu li ih pomjerali.

Starija je od mene pet godina, pa sam kao mala mislila da sestra sve zna. Govorili su nam da smo mamina kopija, ona malo više nego ja, sa osmijehom vrijednim strpljenja koji bljesne ispod nosa kao zvijezda padalica.

Rođene smo u Bosni, u gradu na rijeci siromašnog vodostaja čije su obale gusto obrasle žalosnim vrbama. U stara vremena je nastalo vjerovanje da su vrbe oborile svoje grane kako bi sakrile stanovništvo koje je kroz istoriju uvijek moralo od nekoga bježati. Grad nije bio mnogo veliki, ali je imao sve što treba: trg sa robnom kućom, pristojan bulevar u kom su se stiskali pekara, obučar i mesara, nekoliko socijalističkih zgrada, i mahalalu koja nikad nije spavala.

Naša je kuća bila na samoj granici novog i starog dijela grada, sa temeljima u mahali, a prozorima na urgentni centar. Uske, zmijolike ulice, čija je kaldrma oprana kišom svjetluca la kao krljušti, vodile su između nakrivljenih taraba domaćinstava u kojima su muškarci

hodali u potkošuljama, a žene u svilenkastim šlafrucima. Zidovi kuća su bili nejakim da priguše radost svadbi i veselja, i miris pita iz plehkih tepsija. Gusto naseljeni, zbijeni pod krovovima zaštićenim krošnjama šljiva i oraha, dijelili smo život nesebično, i sličnosti i razlike.

Odmah iza sive ambulante počinjao je život kao sa televizije, gdje su žene nosile moderne frizure i cipele, i pravilno izgovarale tvrda i meka slova. Tamo su ulice bile bez rupa, asfaltirane i komotne da propuste autobuse. Uprkos činjenici da je mahala stotinama godina ranije nastala, samo smo taj noviji dio nazivali *gradom*. Ako smo trebali nešto kupiti u knjižari, išli smo *u grad*. Škola, zubar, pijaca, sve se u gradu nalazilo. Samo su kazandžija i proročica Raza, koja je salijevala stravu mušterijama, vodili biznis u mahali.

Bila sam sretno dijete.

U bašti smo imali dvije kokoške, a u kući luksuz – dvije spavaće. Od jedne postojeće sobe, tata je napravio dvije, i u manju, za sestru i mene, postavio krevete na sprat. Pošto sam bila lakša, gornji je pripao meni. Donji smo krevet često zagrađivale čaršafima praveći od njega dvorac. Igrale smo se princeza i vila, mašući drvenom kutlačom namjesto čarobnog štapića. *Bibidi-bobidi-bu*, čarale smo svoju oskudicu, mada smo imale taman koliko nam je trebalo, i garderobe i igraćaka, kao druga djeca iz komšiluka.

Naš tata nije hodao u potkošulji, nije pretjerano pio i mežio, nije psovao, i nije podizao ton zbog sestrih loših ocjena. Radio je u fabriци, zorom je odlazio i oko pola četiri se vraćao sa posla. Bez prigovora na umor, nastavljao je sa radom do mraka, u kući i unaokolo. Uveče nam je kazivao bajke i priče koje je sam

izmišljao, i uz laku noć, kobajagi krišom, pod jastuk mi bombone zavlačio.

Mama je radila kao konobarica, uvijek istu smjenu, od četiri do dvanaest, pa se iza ponoći vraćala. Komšinica joj je ponudila da preko dana pripazi sestru i mene, kako bi se i ona zaposlila u fabrici, ali nije bila zainteresovana. U restoranu je, tvrdila je, zarađivala mnogo više. *Skromna plata, al' puno bakšiša.*

Ako bi se nekad desilo da sestra i ja ostanemo same na pola sata, između maminog odlaska i tatinog povratka sa posla, to nam je bilo dovoljno vremena da preturamo po stvarima koje se nisu smjele dirati. Na heklanom miljeu, povrh televizora, stajala je kao ukras italijanska gondola. Nije bilo kuće u mahali koja je nije imala, u plavoj ili crvenoj boji, kakva je bila naša. Mama je skrivala ključić kojim se navija, ali sestra ga je, uporno vršljajući, pronašla u kuhinjskom kabinetu, u držaču za rovita jaja. U strahu da ne budemo uhvaćene, zadivljeno smo posmatrale minijaturnu balerinu koja je, ne dodirujući stopalima plastičnu palubu, graciozno plesala. Na zvuk škripave kapije, znak da tata dolazi, uz kikot bismo poskočile u panici zbog svog nestašluka.

Sestru nisam vidjela od 1985.

Tri dana nakon što je napunila osamnaest, nestala je bez traga.

2

Sister

Džoana je nevjerovatno uporna, toliko da sam joj na kraju priznala da imam sestru. Opsjednuta je novim hobijem, istraživanjem porodičnih geneza. Prati me po kući ko crkveni inkvizitor, i zapitkuje o prošlosti. *Mlađa je pet godina*, i to sam nesmotreno odala, potpirujući joj znatiželju za bujicu novih pitanja.

Rođene smo u gradu koji osim velike fabrike ni po čemu nije bio značajan. Visoki dimnjaci su neumorno trovali okolinu, mnogo šire od opštinskih granica. Od zagađenih pluća jedino je snijeg bio crniji, ali alarmantan broj

hroničnih bolesti nije dopirao u socijalističku štampu. Imali smo robnu kuću sa siromašnom ponudom, te su ljudi odlazili u veće gradove da kupe šerpe i šporete. Uveče se izlazilo na korzo, s jednog kraja na drugi, pored pekare, obučara i mesare, uzelo bi pješice petnaestak minuta, za čas je nestajao pod nogama. Svako je svakoga poznavao, te su se ljubazno i srdačno pozdravljali, da bi nakon par koraka, iza leđa, kao smrdljivi fabrički dimnjak, otrov iz usta izbacili.

Naša je kuća bila na granici ruralnog i urbanog, kao čardak ni na nebu, ni na zemlji. Živjeli smo pod istim krovom sa bračnim parom u penziji, dok se otac nije ponudio da o svom trošku pregradi polovinu, kako bi svako imao svoj ulaz.

Sa prozora velike sobe u kojoj su bili televizor, kauč, kuhinja i trpezarija, gledali smo u slijepu fasadu urgentnog centra. Nekadašnje zajedničko kupatilo pripalo je na tlocrtu komšijama, a naše je otac dogradio u bašti. Morali smo izaći van kuće svaki put kad nam se pišalo.

Uske, istrošene ulice, čija je kaldrma od starosti postala krezava, vodile su između oronulih taraba domaćinstava u kojima su muškarcu komandovali ženama, dok su one i dalje zvocale, i radile po svom. Zidovi kuća su bili nejaki da izoluju buku od psovanja i deranja, šamara i batina, lomljenja flaša i mirisa alkohola. Gusto naseljeni, zbijeni pod krovovima koje su od prokišnjavanja štatile krošnje šljiva i oraha, bili smo radnička bijeda, upletena, sa svim sličnostima i razlikama, u tugu svog postojanja.

Grad nam je, kao i siva ambulanta ispred kuće, okrenuo leđa. Za ljude u zgradama sa žardinjerama na balkonima, parnim grijanjem i zastakljenim haustorima, mi iz mahale smo bili stanovnici druge klase, za nijansu bolje od seoskih pridošlica i Cigana koji su im kucali na vrata da ponude opravku kišobrana. Ljubomorno su čuvali svoje parkove i ulice, strahujući da im ne pokvarimo ljuljaške i ne uprljamo autobuse. Branili su svojoj djeci da se druže s nama, i da u našim kućama pišu školske zadaće.

Gradske su žene naizgled bile ljepše, jer su vještije nosile marame i karmine, i sve drugo

što su mahaluše nabavljale od švercera mnogo jeftinije, ali nisu umjele koristiti. Moju su majku te dame, u svakoj prilici, u knjižari, kod zubara, na pijaci i roditeljskom sastanku, odmjeravale s podsmjehom dok je naivno pokušavala s njima biti ravnopravna nazivajući ih drugaricama.

Majka je bila lijepa, ali nesretna žena, a ja ružno i nesretno dijete. Sve je naše nesretno bilo, i kuća, i bašta neugodnog mirisa. Uz kuću se, na suprotnoj strani od vanjskog kupatila, naslanjao kokošinjac koji je pripadao susjedima, sa kojeg je vjetar, kao podmićen, donosio smrad na naše prozore i vrata. Dvije neugledne kokoške, koje je komšinica poklonila majci da je učutka, postale su neprikosnoveni vladari okućnice. Ne birajući su napadale posjetioce, naročito poštara, koji je jednom prilikom doveo milicionera.

Pola kuće, usrana bašta i očev bicikl naslonjen na kupatilo, sve je što smo imali. Sestra je nosila moju garderobu, a ja ko zna čiju iz Crvenog krsta. Nismo imale barbike, ni mirišljave flomastere. Spavale smo u sobičku sa ukrivo ugrađenim prozorom, na krevetima na sprat. Zadaću smo pisale na trpezarijskom stolu, između pepeljare pune opušaka i prazne kutije *Domaćica* kekisa. Non-stop je otac pušio, a majka usput nešto grickala. On je bio mršav ko štap, a ona je, sa uskim strukom između širokih prsa i kukova, ličila na pješčani sat, pa ih je naš komšija, mahalski komedijaš, prozvao *Osamnaes'ka*.

Meni su se činili nedovoljno važnima.

Otac je vonjao na duvan i fabriku, i mnoge teme kojima nije dorastao, ali se pretvarao da je stručnjak. Donosio je sa trafike novine, ali prije nego bi išta u njima pročitao, napola bi ih presavio i ubio par muva.

Majka je bila kelnerica.

Radila je u kafani u kojoj se malo jelo, a puno pilo, ali ju je nazivala *restoranom* jer je otmjenije zvučalo. Glavne mušterije su bile kamiondžije i kurve, u savršenoj poslovnoj simbiozi – pare zarađene truckanjem u dugim vožnjama prelazile su iz novčanika u torbice za malo truckanja na parkingu iza kafane. Kasno je, iza ponoći, dolazila kući, i uvijek je prebrojavala bakšiš prije nego bi legla na počinak.

Raza, mahalska proročica, bila joj je najbolja drugarica. Starija od majke desetak godina, pretjerano se smješila kad je navraćala i donosila nam kolače koje je sama, bez recepta, izmislila. Plašila sam se Raze, jer su joj oči bile različite boje, jedno sivo, skoro bjeličasto, a drugo crno, kao da su joj se posred glave razgraničile sile dobra i zla.

Tri dana nakon što sam postala punoljetna, pobjegla sam od kuće. Kolebala sam se da li da uzmem malo para iz majčine kutije sa bakšišem, tek toliko da ne primijeti, a da imam za hranu nekoliko dana. Ali nisam, ponos je bio jači. Po cijenu da umrem od gladi, ne bih majci dala priliku da me nazove još i kradljivicom pored mnoštva pogrdnih imena koja mi je dala. Tiho sam se iskrala, sa jednom kesom u ruci i nešto sitniša u džepovima.

Trudim se, svim silama, da prošlost izbrišem iz sjećanja, zajedno sa komšijom koji je volio reći da je jedina razlika između žena i kokoški u tome što žene ne seru po dvorištu.

* Odlomci su preuzeti iz romana *Leptirica* u budućem izdanju Lagune iz Beograda.

Aleksandra Veljović Čeklić (1967, Sarajevo) je arhitekta, pisac, kolumnista i domaćica. Objavila je tri zbirke priča povezanih unutar većeg narativa: *Sarajevo u zemlji čuda* (pogovor Davida Albaharija), *Vašar u Malom Parizu* (pogovor Davida Albaharija) i *Purgatorium*, te romane *Lutkice, mačkice, kučke i pevačice, Karamela* i *Čudnovato nasljedstvo*.

U književnim zbornicima širom dijaspore predstavljena je kratkim pričama i poezijom; učestvovala je u nastanku dokumentarne knjige *Pogled s mog prozora*, nastale u doba pandemije koronavirusa. Kolumnista je u najzapadnijim srpskim novinama *Kišobran iz Vankuvera*, magazinu *San* iz Toronta i beogradskom portalu *Najmagazin*.

Živi u kanadskom gradu Kalgariju i u Porto Valjarti, u Meksiku.

Душан Савић

ПРАЗНИНА

У последње време покушавам да сликам, а осећам да ми, некако, не иде од руке. Како то уверење постаје чвршће, тврдоглавија је намера да не одустајем. Разум говори једно, али рука се опире и шара као суманута. Искрено, нисам изненађен. Такав сам одувек, страствен и располућен. Напросто морам да завршим започето и тиме будем задовољан. Кажу да сам другачији, а мени се чини да су сви они другачији.

У почетку цртам оловком и пастелом. Ту могу лако јагодицама да развличим сенке. Надање је једно, а реалност друго. Читави табаци замрљане хартије завршавају у кошу за ђубре. Акварел одбацујем још у покушају и убрзо прелазим на технику уља. На платну се, читам, дорађује много лакше.

Сликам само ноћу јер не могу да спавам као сав остали свет. То је добро јер тако не улазим у сукоб с породицом. Жена и ташта свакако мисле да нисам нормалан. Не сме та ми, нека мисле шта хоће док год су мирне и усрдне. На моју нову страст према сликању деца су, Богу хвала, равнодушна. Сва емпатија усредсређена им је ка мобилним телефонима. Ту им је, лаганим притиском на тастер, доступна сва светска мудрост. Све што ту виде и прочитају за њих је истина и не оптерећују се додатним. На неки начин веома смо слични. Изгледа да се добро уклапам у нову стварност. И сам се не оптерећујем додатним.

Крупнијом четкицом утапкавам беле цирусе на плаво небо и присећам се скорашњег службеног пута у друштву једног, нажалост, веома приземног колеге. Добричина је, особа која покушава да се наметне памећу, а тешко склапа сувислу реченицу. Да је ћутљивији био би неприметан човек који не иде даље од посла до куће и натраг

и тада не би заузимао много места у животу. Због штрајка аеродоромског особља присиљени смо да у Берлин путујемо спаваћим колима. У истом скученом простору два потпуно различита човека. Ја огрезао у несну, ратом испрепадан, копрцам се у каљужи својих сећања. А он, приучен на хладна лица уредских сарадника и увек спреман за окршај, равнодушно ме гледа празним, ситним очима које, на моју срећу, говоре о тренутној незаинтересованости за разговор. Одмах се спушта на свој лежај и већ након пола минута склапа капке као новорођенче. Посматрам га тако блаженог како спава мирним сном и хвата ме љубомора. Човек моје прошлости ускраћен је за ту привилегију која припада само младима и глупацима.

Након небројених ноћи напорног рада напослетку се дешава нешто вредно пажње. Испод мојих четкица рађа се војвођански пејсаж испуњен лелујавим, жутиим класјем, а пљоснато сунце шири зраке по широкој пољани. Усред жита усамљен паор гледа у даљину. Поглед му је забринут као да је напуштен од целог света, а ваздух око њега испуњен неким ишчекивањем и потиснутим страхом. Поглед проткан бригом о данас, о сутра... Вероватно сам субјективан у оцени властитог рада, размишљајем док помно меркам платно шетајући с једног на други крај собе. Како год - мени слика делује очаравајуће. Најважније је да сам ја задовољан учињеним. Још влажно платно опрезно углављујем у већ унапред припремљен оквир и пружам се на меку софу. Затварам очи и одједном чујем уједначен јаук ветра и шуштање повијеног класја, Клавирски концерт број 1, Пјотра Иљича Чајковског. Глава полако пада...

У расвит зоре граби ме непожељан сан. Тежи ми је од бдења. Изморен обично тонем дубоко и редовно сањам смрт, саобраћајне несреће чији сам виновник и жртва, крваве борбе с ђаволима који ме боду оштрим копљима и покушавају угурати у казан пун врелог уља. А понекад, ако се посрећи, буде и нешто лакше. На пример стрма планина где узбрдо гурам огромну каменчину као Сизиф или нешто слично. Јутрос је другачије. Спавање протиче без смрти и узнемирујућих креатура са шиљастим копљима, без крви, камења и без Сизифа. Први пут без муке и страха. Само црн понор и празнина. Црњи од најцрњег. Наизменице се гледамо.

Зидни сат откуцава десет. Кроз окно се прелама и надире сунчева светлост. Пржи ме по образу и нагло скачем с лежаја. Бунован трљам очи и погледавам према слици с наличја. Каква раскош боја ме чека с друге стране при дневној светлости, питам се узбуђен као школарац. Прилазим сталку убрзавајући корак. Окрећем слику и спопада ме ужас. Згрчено лице претвара се у ружну маску. На платну само сићушан паор, дланом покрива чело да се заштити од сунца којег нема, буљи у празнину. Као ја у претходном сну. А сву војвођанску идилу, жућкасто повијено класје, небеско плаветнило са свим цирусима и стратусима као да одува онај синоћњи ветар што засвира као најлепша музика вечитог Чајковског. Зачудо и даље чујем његов фијук кроз који се пробија све гласније мрмљање. Прилазим и примећујем како паор отвара уста и разговетно виче као запењени говорник на каквом политичком скупу. Несумњиво, препознајем глас сапутника из спаваћих кола. Престрављен схватам како се неподношљиво мешају сан и јава. Иако не могу да спавам, изгледа да и будан сањам. Као зрном погођен ничице падам на софу неспособан да разликујем једно од другог. Сигурно сам скренуо с ума. Лудост је тешко описати када се налази у нама. Много је лакше приписати је непријатељу.

Не, не излазим из собе док се не саберем. А породици ни речи. Ни сâм не бих поверовао у ову невероватну причу. Од муке

стискам очи, да не гледам своје искривљено лице у одразу огледала и паора у незнању у које тонем и сâм.

Нећу више да жмурим! Ни да се правдам. Доста ми је свега! Подижем капке и обасјава ме неочекиван призор - моје синоћно дело у пуном сјају. Блештавило топлих боја засењује очи. Боже, где почиње сан и настаје јава? У огледалу поред слике гледам лице које се шири у белокосни осмех.

Душан Савић је рођен 1952 у Бањалуци, живи и ствара у Бечу и Сомбору. Објавио је збирку поезије (*Камење говори*), романе *Бечки точак*, *Порајмос*, *Међу живима* и *Међустаница Лисабон* и збирке прича *Седло* и *Главном улицом*, а дела су му преведена на шест европских језика. Преводи с немачког на српски језик. Добитник је две награде за кратку причу (*Загреб*, *Лини*) и за песму о вину (*Сомбор*). Члан је Друштва књижевника Војводине, Удружења књижевника Републике Српске, аустријског ПЕН-Центра и, одскора, Српског књижевног друштва.

ПРЕВОДИ

MIKROPRIČE
JUŽNOAMERIČKE
I ŠPANSKE
KNJIŽEVNOSTI

August Monterosa (Honduras)

Dinosaurus

Kad se probudio, dinosaurus je još bio tamo.

Raul Braska (Argentina)

Dinosaurusi, dinosaurus

Svaki sanjač (ili bi trebalo da kažem spavač?) ima svog dinosaurusa, iako ga obično ne zatekne kad se probudi. Nestrpljivi sanjači se bude uvek pre nego što njihovi dinosaurusi dođu, a nestrpljivi dinosaurusi uvek odu pre nego što se njihovi sanjači probude. Čar Monterosove priče sastoji se u tome što predstavlja jedini slučaj u kome se vreme sanjača poklopilo sa strpljenjem njegovog dinosaurusa i sa nestrpljenjem znatnog broja čitalaca.

Ana Marija Šua (Argentina)

Zamislite

U mraku, gomila odeće na jednoj stolici može izgledati kao, recimo, mali dinosaurus u teranju. Zamislite, onda, deduktivno i analogno, kako u mraku može da izgleda mali dinosaurus u teranju koji spava u mojoj sobi.

Nuria Barios (Španija)

Gušteru, gušteru

Kad je dinosaurus otvorio oči, Spielberg je već bio tamo.

Ipolitano Navaro (Španija)

Bez naslova

Dinosaurusu je već bila puna kapa.

Augusto Monteroso (Honduras)

Crna ovca

Bila jednom davno u nekoj dalekoj zemlji jedna crna Ovca.

Pa su je streljali.

Vek kasnije, pokajničko stado joj je podiglo konjičku statu u koja je sasvim lepo stajala u parku.

I tako redom, svaki put kad bi se pojavile crne ovce, oruđjem vi ih brzo sredili da bi i buduće generacije sasvim običnih ovaca mogle da vežbaju vajanje.

Svet

Bog još nije stvorio svet; samo ga zamišlja, kao u snu. Zato je svet savršen, ali zbrkan.

Vera i planine

U početku je Vera pokretala planine samo kad je to bilo apsolutno neophodno, tako da su predeli hiljadama godina ostajali isti.

No kad je Vera počela da se širi i kad se ljudima učinila zanimljivom zamisao da se pomeraju planine, one su stalno menjale mesto i bilo je sve teže zateći ih tamo gde si ih sinoć ostavio, što je, naravno, više stvaralo teškoće nego što ih je rešavalo.

Dobri ljudi onda rešiše da napuste Veru, pa sad planine uglavnom ostaju na svom mestu.

Kad se na putu dogodi odron, pri čemu pogine nekoliko putnika, to znači da je neko dalek, ili vrlo blizak, sasvim umereno naslutio Veru.

Masedonio Fernandes (Argentina)

Bez naslova

Umiremo, kažu. U stvari ne, nego svet kratko traje.

Alejandro Rodrigues Hansik (Argentina)

Posle svega, ništa

Ova priča nije napisana. Žil je poterao svoj vremeplav unazad. I stigao u Raj zemaljski.

Žil se posvađao sa Adamom oko jabuke i ubio ga.

Žil je bio sterilan.

Po navodu **Horhea Luis Borhesa** (Argentina)

Bez naslova

– Zar se nismo već videli u Sinsinatiju?

– Ja nikad nisam bio u Sinsinatiju.

– Ni ja. Mora da su to bila druga dvojica.

Raul Braska (Argentina)

Biser

– Opiši mi biser zbog kojeg ćeš tamo u dubini dovesti svoj život u opasnost – zatražio sam od mladog ronioca čeličnih pluća.

– Ne znam kakav je biser, – reče mi – ali mogu da ti opišem devojkicu kojoj ću ga pokloniti.

Mačke

Nešto se dešava između mačke i mene. Gledao sam je iz fotelje kad je postala napeta, načuljila uši i uprla pogled u sasvim određenu tačku u šiblju. Usredsredio sam se na nju koliko i ona na ono što je gledala. Odjednom osutih njen nagon, kovitlac koji me celog obuže. Oboje skočismo u isti mah. Sada se vratila na staro mesto, opustila se i lenjo me posmatra kao da proverava da li je sve u redu. Sklupčan u foteљи, iščekujem njenu presudu. Usta su mi puna perja.

Marko Denevi (Argentina)

Uspavana Lepotica i princ

Uspavana Lepotica sklapa oči, ali ne spava. Čeka svog princa. A kad ga čuje da dolazi, pravi se da još dublje spava. Niko joj nije rekao, ali ona zna. Zna da ni jedan princ neće proći kraj žene sa širom otvorenim očima.

Huan Hose Areola (Meksiko)

Priča strave

Žena koju sam voleo pretvorila se u utvaru. Ja sam mesto njenog prikazivanja.

Ana Marija Šua (Argentina)

Žaba i princeza

Ako princeza poljubi žabu i žaba se ne pretvori u princa, ne žurimo da otpišemo žabu. Začarani prinčevi su retki, a ni pravih princeza nema baš mnogo.

Ona Koje Nema

Nijedna nema toliko uspeha kao Ona Koje Nema. Iako je još mlada, dugogodišnjim savesnim vežbanjem usavršila se u istančanoj veštini odsustvovanja. Oni koji za nju pitaju, na kraju se zadovolje bilo kojom drugom koju rasejano uzmu nastojeći da zamisle da u naručju drže najbolju, jedinu, Onu Koje Nema.

Duh

U ovim skromnim rečima zatvoren je sav duh njihove autorke: "Upomoć, upomoć", izvucite me odavde".

Glorija Fuertes (Španija)

Somalijska deca

Ja jedem
Ti jedeš

On jede
Mi jedemo
Vi jedete
Ona ne jedu!

Fernando Remitente (Španija)

Konspiranoja

(Ova mikropriča je ukinuta iz bezbednosnih razloga.)

Policijska uprava

Fransisko Aldana (Španija, XVI vek)

Bez naslova

Ne zaboravite, gospo, onu noć kad nam se duše borahu prsa u prsa.

35

Luis Fajad (Kolumbija)

Ponovni susret

Žena mu je pogledom stavila na znanje da hoće nešto da mu kaže. Leonsio prihvati i kad ona siđe iz autobusa, on učini isto. Sledio ju je na malom ali diskretnom rastojanju i posle nekoliko blokova, žena se okrenu. U ruci je čvrsto držala pištolj. Leonsio tada prepozna ženu koju je uvredio u jednom snu i u njenim očima otkri osvetu.

– Sve je bilo samo san – reče joj. U snu ništa nije važno.

– Zavisi ko sanja – reče žena. I ovo je san.

Antonio di Benedeto (Argentina)

Noćna mora

Ogledalo je oko: ne gledamo ga, ogledamo se, a ono nas vidi, posmatra nas.

Luis mateo Dijes (Španija)

San

Sanjao sam da me je pojelo jedno dete. Trgao sam se i probudio. Majka me je lizala. Rep mi je još neko vreme drhtaо.

Eduardo Galeano (Urugvaj)

Prozor o utopiji

Ona je na obzorju, kaže Fernando Biri. Pridem joj dva koraka, ona se odmakne dva koraka. Otkoračam deset koraka i obzorje se pomeri još deset koraka. Koliko god hodao nikada ga neću stići. Čemu služi utopija? Pa tome: da se dalje hoda.

Prozor o strahu

Glad doručkuje strah. Ulice su omamljene strahom od tišine. Strah preti.

Ako volite, eto side.

Ako pušite, eto raka.

Ako dišete, eto zagađenosti.

Ako pijete, eto udesa.

Ako jedete, eto holesterola.

Ako progovorite, eto nezaposlenosti.

Ako šetate, eto nasilja.

Ako mislite, eto teskobe.

Ako sumnjate, eto ludila.

Ako osećate, eto samoće.

Prozor o rečima

Priče se pričaju noću jer u noći žive svetinje i ko zna da priča, priča znajući da je ime stvar koju ime imenuje.

U jeziku gvarani ñe'~e znači i „reč“ i „duša“. Oni koji rečima obmanjuju ili ih uludo rasipaju, veruju Indijanci Gvarani, izdajice su duše.

Patlidžan

Pre hiljadu godina reče persijski sultan:

– Kako je ukusan!

Onda se dvorski pesnik dade na uzdizanje patlidžana koji ukusu godi, a u postelji čuda čini i za ljubavno podvižništvo je moćniji od praška od tigrovih zuba ili od struganog nosorogovog roga.

Posle nekoliko zalogaja, sultan reče:

– Kakvo đubre.

I dvorski pesnik se tada dade na klevetanje varljivog patlidžana koji kažnjava varenje, puni glavu nemilim mislima i gura vrle muškarce u ponor bunila i ludila.

– Malopre si patlidžan uznosio u raj, dok ga sada isteruješ u pakao – primetio je neki splet-karoš.

A pesnik, koji beše prorekao nauku o komunikaciji, postavi stvari na mesto:

– Ja sam sultanov dvorjanin. Nisam patlidžanov dvorjanin.

Luisa Valensuela (Argentina)

Ovaj tip je pravi rudnik

Ne znamo je li to bilo zbog njegovog zlatnog srca, čeličnog zdravlja, gvozdene volje ili srebrne kose. Tek, činjenica je da ga je vlada na kraju eksproprialala i da ga sad eksploatiše. Kao i sve nas.

Kriza

Siromah. Imovinsko stanje mu je bilo da ne može biti gore. Jednom rukom se držao pozadi, a drugom napred. Ali nije se baš loše pro-veo: znao je šta s rukama da radi.

Ona stvar

On, koga ćemo nadalje zvati subjekat, i ona koja potpisuje ove redove (pripadnica ženskog roda) koju ćemo, kako je prirodno, zvati objekat, sreli su se neke, bilo koje noći i tako je stvar počela. S jedne strane jer je noć idealna za početke, a s druge jer ta stvar uvek lebdi u vazduhu i dovoljno je da se ukrste dva pogleda, pa da mostovi budu pruženi i provalije premošćene.

Bilo je mnogo sveta, ali je ona otkrila plave oči koje su se možda – uz malo sreće – zaustavile na njoj. Oči koje su zračile, oči poput pribadača koje su je prikovale uza zid i načinile objektom – predmetom prejakih reči, predmetom osuđujućih primedbi ostalih koji su primetili s kakvom je brzinom prihvatila neznanca. Ona je bila objekat koji nije ništa prigovorio, mora se priznati, i to tako da se samo koji sat kasnije našla položena dozvolivši da se metafora ova-ploti u njoj. Put unutar njene puti, isto kao i uvek. Ona stvar je proradila pokretom njihanja subjekta koji beše vrlo raspoložen. Objekat je smesta prihvatio – gotovo istog časa – stav kome se ništa ne može zameriti i koji pogrešno zovu pasivnim jer je ustvari jedan od najaktivnijih, primalačkih. Klizanje subjekta i objekta

u istom smeru, spojenih, ako nam se dozvoli paradoks.

Karmen Sesilija Soares (Kolumbija)

Neizbežno

On je bio u znaku vatre, vrcav, iskričav, neodoljiv, svetlucav, bleštav, plamen, razbuktao, zasenjujući, razigran, zveckav, zaslepljujući, nepostojan i neuhvatljiv.

Ona je bila u znaku vode, valovita, plavna, vijugava, izazovna, migoljiva, plaha, preteća, zbunjujuća, zagušujuća, nežna i sveža.

Veza im beše kratak spoj.

Prevela sa španskog Dragana Bajić

Јосиф Бродски

РАНЕ ПЕСМЕ

СТАНЦЕ ГРАДУ

Нека ми не буде дато
да умрем далеко од тебе,
у модрим брдима,
кривоногом дечаку сличан.
Нека не буде дато
ни теби,
да у тами видиш
сузе и јад мој над јадима.

Нека ме пева
хор вода и небеса, и гранит
нека ме загрли,
нека ме прогута,
сећајући се мог корака спретна,
нека ме опоји,
нека мене, бегунца, засени
белом ноћи твоја
земаљска слава непокретна.

Све ће умукнути наоколо.
Само ће црни тегљач закричати
насред реке,
борећи се са тамом махнитом
и нека летећа ноћ
овај јадни живот заручи
са лепотом твојом
и исправношћу мојом посмртном.

1962.

ГОВОРЕ ДА....

Говоре да за одлазак се морам спремити.
Да, да. Захваљујем. И већ се спремам.
Да, да. Разумем. Не треба ме пратити.
Да изгубим се и залутам нигде немам.

Ах, то што кажете – далеки је пут.
Ма то је само оближњи крај, доврага.
Не, не, без бриге. Све је већ спремно ту.
И тако лако. Сасвим сам без пртљага.

Да, да. Треба ићи. Времена све је мање.
Време растанка, чини се, све је ближе.
Ево и неспокојно зимско свитање
над домовином нам дрвеће подиже.

Све завршено је. Нећу се бунити.
Стегнимо руке. Збогом и без жала.
Оздравио сам. Морам пожурити.
Да. А за овај растанак вам хвала.

По домовини таксисто ме понеси.
Као да сам све адресе заборавио.
Тек до занемелих поља ме донеси,
са отаџбином сам се већ опростио.

Као да сам све адресе заборавио!
Над прозором ћу се знојним нагнути
и пред реком, којој сам веран био,
расплакаћу се, и чамцију довикнути!

(Све је свршено. Нигде не журим више.
А ти се враћај, смирено, ради Бога.
У небо ћу погледати, и надисати се,
са друге оне обале, ветра хладнога.)

Па, ето и дугоочекиваног преласка.
Вози назад и за тугу немој знати.
Кад дођеш у домовину, пре заласка,
ја ћу ка благој обали већ пристати.

1959.

Ни туге, ни љубави у овај час,
 Ни узбуне, ни бола, ни срама.
 И као да је цео живот остао иза нас,
 А свега тек пола сата пред нама.
 Осврни се и одмах видећеш
 У улици бучни такси у покрету
 И за црквеном оградом како дрвеће
 Шуми нешто болесном детету,
 Како из неких непознатих даљина
 Млађани поштар наилази право,
 А бесмислени грохот клавира,
 Чини се плови над твојом главом.
 Нећеш разумети, осетићеш одмах:
 Да би куполама што мере висину
 И већ празној дијабази, у исти мах,
 Завештала живота свог половину.

1962.

И вечни бој.
 Спокој нам се само сања
 и нек нам нико не узнемирава сне.
 Спушта се ноћ.
 И снене птице са грана
 клате се сред модре тишине.
 И вечни бој,
 сад јуриш нам предстоји

и меци, што певати нису умели,
 звиждали се нам,
 да још Бесмртност постоји,
 а ми смо, просто, преживети хтели.
 Опростите нам,
 ми смо до краја кипели
 и свет смо прихватили
 попут грудобрана.
 Срца су нам се цепала,
 тукла и фрктала,
 као коњи под паљбом са свих страна.
 Реците да не буде нас више,
 узалуд би нас будили.
 Нека нам мирни заувек буду сни.
 Па шта ако
 и нисмо победили,
 и шта ако се
 из боја нисмо вратили ми.

19-?

Шум пљуска васкрсава по угловима
 Паљбу мимоза, што на поду труле,
 И вече што дели дан по пола,
 Као маказе осмице на нуле -
 А у струку се сужава бројчаник,
 И на гитару личи ко на брата брат.
 Колико је само гитара на њу налик,
 На прамен њене косе и на врат .

76

39

Суђење Бродском 1964.

Њени дланови као да глачају шал.
Косу јој додирнуту или руку –
И зазвучаће окрепљијућа жал,
Шта друго могу из мене да извуку.
Сами смо овде. И осим очију наших,
У полутами прикованих једне другим,

Ништа нас више не везује. И не страши
Нас затвор са решеткама косим и дугим.

1963.

Октобар навлачи сету и студ,
а, врапци – пролетаријат птичји –
захватају намах посед лични –
кућицу чворка, као Смољни институт.
И вране су ту, као и сваки пут.

Да ли, уопште, за птичији ум има,
страшнијег појма него зима.
Много се више прелета плаши
наш дугоноси северни Икар.
И зато његов продорни “каррр”,
звучи као патриотски стихови наши.

1967.

POSTSKRIPTUM

Како је тужно да то што за мене
значи постојање твоје, не значи
и моје постојање за тебе.
По ко зна који пут на старој пустири
пуштам у жичани Космос
своју задњу пару, крунисану грбом,
у покушају да увеличам
моменат сједињавања... Авај,
ономе који не уме да собом
замени цео свет, обично остаје
да врти неравни телефонски бројчаник,
као сто на спиритистичкој сеанси,
док сабласт не одговори ехом,
последњим вапајем слушалице у ноћи.

1967.

Превео с руског Светислав Травица

Јосиф Бродски (1940-1996) је руски песник и есејиста рођен у Лењинграду (данашњи Санк Петербург). Добитник је Нобелове награде за књижевност 1987. године. Одликован је 1991. године орденом Легије части. Неке од књига: *Водени жиг*, *Уранија*, *Удовољити сенци*, *О туговању и разуму*.

Andrea Jeftanović

RATNA POZORNICA

Kružne migracije

Tata je stario, a ja nisam mogla da ga zaustavim. Primetila sam da je u poodmaklim godinama i da tu nema pomoći kada je počeo da gleda humorističke emisije koje je ranije prezirao, zavaljen u fotelju, pred televizorom pojačanim do daske. Mnogo puta sam poželela da ga nateram da priča. Došlo mi je da sakrijem novine koje su mu služile kao štiti. Jednostavno, želela sam da mu istrgnem iz ruku to informativno glasilo i da se suočim s njim. Ili da mu isključim ekran televizora, da stanem pred njega i da ga primoram da me pogleda u oči, bez izgovora. Da ga pitam da li je srećan, da li ga još uvek boli to što ga je mama napustila zbog drugog muškarca. Da li mu nedostaje brat blizanac. Zbog čega među njima postoji tolika ogorčenost. Da li bi mogao da mi ispriča neku tajnu iz svog detinjstva. Na primer, šta se desilo nakon onog popodneva kada su mu odveli oca. Ili kada su ga obavestili da je umro. Ali nikada se nisam usudila da skinem masku koju sam nosila. Plašila sam se njegovih odgovora koje bih mogla čuti i ogromnog bola koji je nosio u sebi.

U to doba sam napustila školu i otišla u daleki grad, da bih nastavila studije u mestu koje je postalo utočište za moj hobi: sveske u kojima je bio moj život i knjige koje sam čitala. Prostor u koji pogled mojih roditelja nije dosezao. Plava sveska u kojoj sam svojevremeno osnovala svoju domovinu zahtevala je da pređem granicu druge zemlje. Moje ideje su za sada imale samo dodirne tačke u uglovima. Reči se još uvek nisu artikulisale u tim bićima koje sam opsesivno zamišljala slepe na pozornici. Želela sam da ih navedem da govore kroz sopstvena tela i kroz moje biće. Pokušavala sam da podarim glas kamenim statuama i u

spljoštenoj koži bika iz prvog čina. Spakovala sam sveske ispunjene beleškama, nekoliko knjiga. Dobila sam stipendiju za studije. Mogla sam da posećujem tatu jednom mesečno, primećivala sam pogoršanje njegovog stanja na svakih trideset dana. Jednog jutra pre nego što sam otišla, tata me je slomljenim glasom zamolio da mu pročitam novine. Počela sam naglas da izgovaram naslove. „Napredak reformista posle izbora“. Gledala sam njegove zacakljene oči. Na narednoj stranici udarna vest je bila „Negativni bilans međunarodne ekonomije“. Tata se pribira. Pokazuje mi na tekst dole desno. Čitam „Radikalni protesti blokirali prvu sednicu Vlade“. Oči mi lete po sobi dok on dobija sve veću snagu. Nastavljam, u donjem levom uglu strane „Novi nalazi u vezi sa slučajem Okean“. Gledam ga, kaže mi da nastavim. Čitam vremensku prognozu, delimično oblačno, minimalna temperatura biće trinaest stepeni. Želim da preskočim jednu vest, ali on stiska ruku u pesnicu koja me udara bez dodira. Slova u vestima rastu, postaju krupna dok čitam: „Pakt o suverenitetu je klimav, trupe se postrojavaju na granici, zemlja ulazi u građanski rat“. Čutimo. U njegovoj domovini samo što nije buknuo novi rat. Mnogo pepela je već rasuto po toj zemlji. Vek počinje i završava se u tatinom gradu. To znam po prizorima u dnevniku, po naslovima u novinama, po najnovijim vestima.

Vreme je da odem. Tata me grli i čvrsto mi steže ruku. Po pritisku koji osećam na šaci prisećam se koliko je nekada bio snažan. Nehotice mi je iscrtavao put koji će me dovesti do kružnih migracija. Vraćam se po etapama u grad svog detinjstva, u grad svoje mladosti, u svaki prostor u kojem sam provela neko vreme. Moj karakter dobija snagu, brojim jedan dva tri četiri, uspevam da zadržim dah. Ustajem sa

sedišta, ne želim da se ponovo uljuljam u njih dok život oko mene teče. Izlazim da zauzmem sopstvenu pozornicu.

Tata ponovo ima devet godina

U tatinoj zemlji hrpe leševa dosežu do neba. Tata gleda još jedan rat na TV-u. Ponovo ima devet godina, uprkos tome što ima šest decenija. Bore na njegovom licu se grče pri svakom bombardovanju. Fluorescentne cevi ekrana prikazuju isti film iz njegovog detinjstva: nevidljivi pucnji, pusti uglovi, ljudi koji beže kao muve bez glave. On je gledalac osuđen neposrednošću povesti. Celim svojim bićem proživljava događaje na njegovom kontinentu. Pronalazi emisiju o teskobi potisnutoj u detinjstvu, o kojoj ostali čitaju samo u enciklopedijama.

Njegov udaljeni grad je prisutan na četvrtom zidu televizora. Gledamo razbijeno staklo na poprištu ratova. Mozaik u kome škripe zastrašeni koraci njegovih stanovnika i oštre čizme vojnika. Tata provodi dane ispred ekrana nastojeći da ne propusti nijednu činjenicu. Dok spavam, on ostaje budan do kasno i gleda direktan prenos stranih kanala, zanemarujući vremensku zonu, geografsku udaljenost. Bira kanale na daljinskom upravljaču tragajući za istim prizorima. Kada mora da izađe iz kuće, ostavlja uključen video-rekorder da snimi ratne slike. Ovoga puta je uporedni svedok rata koji protagonisti proživljavaju. Njegov posrednik je zatvoreno kolo, parabolična antena. Satelitski tanjir hvata beskonačne slike i projektuje ih svojom digitalnom hladnoćom.

Tatin brat blizanac je na tom drugom kontinentu. Tokom rata njegova pisma stižu retko, kasne mesecima, neke kovertе stižu otvorene. Telefonski pozivi se prekidaju nakon dalekog pozdrava koji ispunjava naše glave odjecima. Uspevamo mirno da spavamo jer on živi na nepoznatom ostrvu, gde eksplozije dopiru samo iz daljine. Naša prepiska je prekinuta nakon brojnih neplaćenih poštarina. Moj život je nenadano balansirao između dva sveta. Ostali

su samo košmari silueta koje su mi šaputale reči na drugom jeziku. Sanjala sam kovertе ispisane kosim rukopisom kako prolaze kroz ogradu. Ali poštar ih je odnosio jer nikada nismo imali novca da platimo račun. Moja ruka je ostajala u vazduhu, ispružena i prazna.

Ponovo smo zauzeli svoje mesto ispred televizora. Sa tronošca se bolje vide spaljena polja, kao i podlaktice mladića na kojima je ispisana njihova krvna grupa. Deca čiji pogledi odaju bol koji ne razumeju. Srednji plan se otvara i uvodi nas u vrtoglavi tok: zidovi isprskani krvlju, hodnici sa dušecima, zub zabijen u zid. Novinar prepričava događaje od poslednjih nekoliko sati, dok stoji na bulevaru u kojem je tata živeo. Iza njegovog izobličenog glasa čuje se buka rata na zvučnim zapisima. Kamera zumira brda na koja se tata penjao vikendom kao dete. Kadar se pomera, sada vidimo fasadu njegove kuće, prozor, zavesu koja se pomera.

Tog popodneva tata na vestima vidi kako se dom iz njegovog detinjstva urušava, hiljadama kilometara daleko od njegovog sadašnjeg prebivališta. Vidi kako eksplodiraju prozori kroz koje je odozgo gledao prema susednom parku. Nekoliko sekundi kasnije objektiv zumira eksploziju na uglu koji je podupirao konstrukciju. Okvir vrata koji je toliko puta prešao izbijen je iz ležišta. Vatra zahvata zidove i prozore, zavese i tepihe. Požar podseća na svaki deo kuće, redom ih priziva u sećanje. Popodneva kada je igrao karte na podu. Tramvaj koji je prolazio ispod njegovog balkona. Plamenovi prizivaju pojedinačne trenutke. Sneg koji je padao svake zime. Razgovor koji je čuo sakriven iza stepenica. Skrovište sa četrnaest konzervi hrane. Krov sa kojeg je video kako mu odvođe oca. Tata popije gutljaj pića, zatvara oči, prožima ga jeza. Počne da jeca, opet ima devet godina i sad sam ja majka koja ga grli i ljulja u naručju.

– Tako je surovo, nemoj da gledaš, hajde da zapušimo uši, da vežemo oči – kažem.

To su ista mesta koja gore uvek iznova, prekrivena istim pepelom, samo sa drugim leševima. Tata će spavati kod mene dok se rat ne

završi. Isključujem uređaj. Rat se raspršava u crni zrak koji kratkotrajno treperi na ekranu. Zabranjujem tati da gleda televiziju.

Rat je sinoć okončan

Rat je sinoć okončan. Spektaklu kojem smo prisustvovali kraj ekrana došao je kraj. Rat je okončan, objavljuje spiker u dnevniku, tata nazdravlja uz čašu vina. To ponavljaju u redovnim emisijama, u pauzama između filmova, na reklamama. Kadar prikazuje dželata koji je po nalogu pretpostavljenog ostao praznih ruku. I tata otvara drugu flašu alkohola. Ništa više ne postoji, grad je u ruševinama. Policajci se kotrljaju po podu, savladani napadom panike. Izbeglice samotno koračaju hodnicima novonastale države. Gledaju u cipele koje prelaze druge granice. Odlaze plašeći se iznenadne odmazde, podozrivo pokušavaju da razaznaju ko je saveznik, a ko neprijatelj. Tatin pogled je zamućen, čita naglas etiketu na flaši.

Tata nazdravlja, naginje poslednju čašu dok je ne isprazni vlažnih očiju. Psuje generale koji paradiraju poljima. Jezik mu se zapliće, više ne mutira, već intonira nostalgican govor. Njegove oči ostaju prikovane za nabore zastava koje vijore na ekranu. Sada je tata rođen u zemlji koja više ne postoji. Njegova nacionalnost je fantazija, pasoš mu je iz izmišljene republike. Njihova domovina je rascepkana, sada se ista reč izgovara različitim jezicima. Ispod ulica se osećaju damari podzemnih skloništa. Mapa koju je nacrtao slobodnom rukom sada je samo običan crtež. Tata je osuđen na emigraciju, uvek u potrazi za domovinom koja će ga prigrliti. Otvara svoj rokovnik pun precrtanih imena. Svake godine ih je sve više, sve je više sam. Neka od tih imena čita mrmljajući, broji sve koji su živi. Razmišljam o svom telefonskom imeniku i onom jednom imenu koje sam izbrisala.

Te večeri ostavljam tatu u njegovoj kući, nakon što je ceo dan na televiziji gledao dešavanja na drugom kontinentu. Insistira da on vozi. Euforičan je, neuravnotežen. Ne usuđu-

jem se da mu protivrečim. Sećam se paralelnih ulica koje su se nadovezivale jedna na drugu; vidim samo oblike, linije, drvorede, žute pruge. Brujanje motora, kvačilo, treća brzina. Tata priča nešto što ja ne razumem zbog te komplikovane dikcije. Odjednom ugao, semafor, svetlo koje se širi i prodire u oči. Osećaj proklizavanja guma, uokviren hromiranim okvirima i obrisom krovova. Zatim skup anonimnih lica koja nas gledaju sa ivice trotoara. Glas na radiju govori o čoveku koji je udario glavom o volan. To je moj otac. Vetar fijuče i kamenje se kotrlja niz ulicu.

Tatin život jenjava između svetala i gvožđa, istog dana kada je rat u njegovoj zemlji okončan. Ležao je okrenut prema krovu automobila. Iskošena narandžasta svetlost nestaje u izmaglici, poput oreola sačinjenog od bezbroj čestica u vazduhu. Jato ptica leti, svaka u drugom pravcu. Zapleti koji se odvijaju na paralelnim pozornicama ovog puta se podudara-ju i prožimaju me.

Odlomci romana *Ratna pozornica* preuzeti su iz budućeg izdanja Akademске knjige iz Novog Sada.

Prevela sa španskog Bojana Kovačević Petrović

Andrea Jeftanović (1970) je čileanska je književnica i pozorišna kritičarka rođena u srpsko-jevrejskoj porodici. Po očevoj liniji, potomak je ugledne sarajevske porodice Jeftanović, koja je 1941. morala da napusti zemlju. Diplomirala je sociologiju i doktorirala hispanске književnosti na Univerzitetu Kalifornije, Berkeley. Profesorka je na Katedri za lingvistiku i književnost Univerziteta u Santjago de Čileu. Knjige: *Ratna pozornica*, *Jezička geografija*, *Ne prihvataj slatkiše od stranaca* i *Lutajuće sudbine*. U oblasti publicistike, objavila je *Razgovore sa Isidorom Agire*, *Deca govore* i *Pisanje sa trapeza*. Dobitnica je Nagrade čileanskog kruga umetničkih kritičara, Opštinske nagrade, Nagrade Nacionalnog saveta za knjigu i Nagrade Pen Translates.

Ана Матвејева

НА ДАН КАДА СЕ РОДИО АБЕЛАР

**Прича о девојци Изи,
која је била заљубљена,
али је из неког разлога на
путовање кренула сама**

Толико јој се пушило да су је сврбела плућа.

Иза је међу последњима изашла из авиона – била је на самом репу нестрпљиве људске змије. Уморне стјуардесе су с муком задржавале осмех док су испраћале путнике.

Телефон је укључила још у авиону, без обзира на претећа упозорења на три језика. И добила прву поруку, од које је осетила топлину у стомаку. И осмехнула се – не као што се смеше стјуардесе, већ истински!

„Срећно слетела, мила моја!“ И пољубац, смајлић.

Завршавао се дан када се родио Рембрант и убијен Ђани Версаче. Иза је погледала пано на аеродрому и подесила време на свом ручном сату. Његов поклон. Каишић је почео да се хаба, мораће да га промени.

Све је ишло брзо: пасошка контрола, пртљаг, царина. Бркати Грк граничар промумлао је некакав поздрав. Иза га није слушала – куцала је узвратне поруке са два телефона. Мислила је само на њега – као и увек.

Ваздух у граду је био топао и свеж, као његов дах. Он је свуда био са Изом, ма где била и куд год да је ишла. У начелу, Иза се трудила да што ређе одлази из града, а кад не би могла да избегне путовање, носила

је са собом лаптоп и телефоне, да би увек с њим била на вези. Не би преживео да му она не одговори. Наравно, и њој је било веома стало да од њега добија писма – тако нежна, тако паметна да је могла да их чита туђим унуцима (о својима није било наговештаја). Њени пријатељи – Сења Андер и Томочка – дуго нису веровали да је тако нешто могуће. Као на филму! Они нису имали толико среће: Томочка је излазила са ожењеним, а Сења се недавно растао са девојком – живели су заједно четири године. Андер је био луд за хип-хопом, отворио је школу плеса ове године и сада се правио да му нису потребна никаква осећања, осим оних која његови ученици исказују у плесу. Томочка је радила заједно са Изом на истом порталу: скупљала је градске новости које је потом давала новинарима на обраду. А Иза је сваки дан за портал правила нову табелу с подацима о томе ко се родио и ко је умро управо на данашњи дан, пре много или не баш много година. И о томе шта се уопште тога дана десило значајно за човечанство. Имала је приличну залиху имена и датума, али Иза се трудила да се из године у годину не понавља. Налазила је нове датуме и људе, који још нису помињани и зато је њена табела била – изванредна.

Иза је срела своју љубав на дан кад се родио Абелар.

Тога дана она је још била обична девојка с три неуспешне везе у архиву, која је с Томочком на пуш-паузи разговарала о љубави.

Делимично верујућа Томочка трептала је вештачким трепавицама, док јој је Иза објашњавала да се само несрећна љубав може сматрати правом.

– Јер ми не знамо како би се одвијао живот несрећно заљубљених, кад би им изненада било дато искушење срећом. Тристан и Изолда. Лејла и Меџнун. Абелар и Елоиза... Мислиш да би они волели једно друго целог живота и да се не би развели после годину дана? Тристан би варао Изолду. Меџнун би тукао Лејлу. Абелар би на просто заћутао и престао да разговара са Елоизом. Не знам ништа о дугим и срећним љубавним причама.

– Мој деда је – промуцала је Томочка – кад се баба озбиљно разболела, сам о њој бринуо, никога није пуштао да јој приђе, чак ни нас, а камоли медицинску сестру. То је такође љубав!

Иза је слегнула раменима. Љубав и таблете? Љубав и нокшир?

И те вечери га је срела. У случајном друштву случајних људи – нимало случајан, једини мушкарац на свету.

Прво што јој је рекао било је:

– Ви и ја имамо очи исте боје.

Иза је погледала – заиста, сличне су. Тамне, зелене, постоји такав камен лиственит.

Он је знао за лиственит. Уопште узев, он је знао све што је потребно знати и више од тога. Иза се у прво време плашила да му окрене леђа или да затвори очи: шта ако нестане, а с њим и све што је потребно и важно. И више од тога.

Томочка је више пута молила Изу да је упозна с њим како би напосто својим очима видела такво чудо и тако поверовала у љубав (Томочка није у њу веровала, мада је поп у цркви много говорио о љубави – иако

су кружиле гласине да са својом попадијом живи веома лоше, без душе. Попадија се чак по кулоарима жалила на њега. Тако се причало). Иза је, као да јој живот од тога зависи, била непопустљива: за сада не, касније ће је обавезно упознати. Зато је показивала Томочки сва његова писма и SMS поруке какве, колико је Томочка могла да се сети, нико никоме у животу није писао, осим у романима. Он је био усхићен Изом и увек је на тако нов начин писао о томе колико је воли да је могло да се скрене с памети! Томочка је плакала од ганутости, трепавице би јој се љупко слепиле – као ластин реп.

– Ластавице моја – писао је Изи њен вољени. А онда још додавао и на француском — *ma hirondelle*. Да-ум-реш, мислила је Томочка. И одмах себе исправљала – алилуја!

Сењу Андера је такође занимало да га упозна: Иза и он су се дружили од младости и све у које би се заљубили најпре доводили једно другом на „проверу“. Андер је, на пример, поштено представио Изи своју Јуљу и зато му је потом управо Иза брисала сузе и слине кад је Јуља издала и хип-хоп, и самог Андера, и отишла у Москву. За успомену му је оставила штене боксера по имену Бакст. Девојка је имала одређене захтеве. И дугачке ноге.

– Јесте да су јој ноге дугачке, али су дебеле, посебно у коленима – тешила је Иза свог пријатеља. Андер је плакао, а Бакст је кривио главу, као да такође покушава да се расплаче као човек. Сада су обојица своје препатили и Андер је чак прихватио Јуљу као пријатеља на фејсбуку, истина она је углавном о себи писала мало шта занимљиво, и то с правописним грешкама. Ето ти захтева!

У хотел, у коме је Иза требало да издржи четрнаест дана, ишло се аутобусом. Пут је био планински, са серпентинама, а возачу је телефон звонио на сваких петнаест минута – на најстрмијим кривинама. Он је радо и подробно одговарао. Иза је знала

само неколико грчких речи, али је разумела да је с возачем на вези – жена коју воли.

– Ella! – одговарао је возач. То је звучало отприлико као „ало“. Иза би помало уздрхтала на сва та „ела“: тако ју је звала мама, давно, давно.

– Мене не зову толико ни за годину дана, колико њега за један сат! – злобно је шапнула руска тетка на једном од седишта. Иза се благонаклоно осмехнула. Барем је она све знала о позивима вољених. Зграбићеш телефон чак и ако си у зубарској столици, а не на обичним кривинама.

Накривљен месец, који се видео кроз прозор аутобуса, био је налик на сеоску снашу која је управо цугнула брљу. Путници у аутобусу су се тресли, блед дечак од дванаестак година седео је загњуривши лице у пластичну кесу на којој је писало „I love you“.

Изу су хтели да одведу до собе, али она је још у холу извадила таблет и укључила се на мрежу. Цигарета јој је дрхтала међу прстима – пепео је био све дужи, као у старом клипу Питера Гејбријела, на кога ју је подсећао њен љубљени. У мејл-боксу је била гомила непрочитаних писама – све са једне те исте, најважније адресе у њеном животу. Иза је захвално уздахнула и отворила прво.

„Здраво, љубљена!..“

Дан се завршио и одмах се родио нов – заједно с Миклухо-Маклајем. Тога дана, али друге године, убијени су сви Романови у Екатеринбург и извршена је смртна казна над Шарлотом Корде у далеком Паризу.

Месец се заокружио, исправио се – снаша више није деловала пијано, у њој се појавила нека тужна замишљеност. Иза се с муком привикавала на летовање – није требало да послуша директора који ју је готово отерао на одмор.

– Не могу више да гледам твоје уморно лице. Сматрај да ти дајем поклон.

Директор није био од оних које можеш да одбијеш. Иза је покорно сакупила ствари и написала свом љубљеном да одлази. Као одговор је добила смајлић у сузама.

Нису успели да се виде пре одласка: њега је спопала мигрена. Некад су госпођице патиле од мигрена, а сада и мушкарци, чак и заљубљени.

„Љубим ти главу“ – написала му је Иза. – „Да не боли“.

Томочка је затражила да јој донесе шкољкицу. Била је филолог по образовању и намерно је деформисала речи да људи не би помислили да је охолоа због свог знања. Охолост је тежак грех. Сења Андер је на дан одласка организовао хип хоп батл, али је ипак рано ујутру одвезао Изу на аеродром. Попушили су на растанку и Андер је онда пожурио ка колима да не би додатно платио за паркинг.

Сада је за њих тамо, граду, текао Изи непознат живот, а Иза је лежала на шезлонгу ногу облепљених песком и слушала како тихо стење Егејско море. Негде на његовом дну иструлиле су кости несрећног нестрпљивог краља који није дочекао сина. Иза се сетила концерта цез пијанисте, на који ју је водила Томочка. Стари, лепи музичар је даровито мучио клавир и изненада је само уснама – али Иза је то чула – питао бубњара: „Куд журиш?!“

Бубњар је заиста некуд хрлио. Као Иза на самом почетку љубави.

Вољени ју је учио да не жури – да чека радости, задовољства и поклоне. Писма, на крају крајева. Сада је такође покушавала да стрпљиво чека да се одмор заврши, али он као да напросто није имао краја. Да сама послуша море било је некако бесмислено. Али директор је рекао – одмарај се и она се одмарала.

Ручала је у таверни, под палмом. Јела је ситне рибице, које локалци једу заједно с главама, али Иза то није могла. Главе и репови су остајали на таџиру – радост за мачке. Добро је што јој је данас писао. И

увече ће јој писати. Иза је на свака два сата ишла на интернет, као у риболов и ловила свежа и од његових прстију још топла писма. Поруке од Томочке и Андера прегледала је журно: ништа занимљиво у њима, само плес и молитве – а његове редове је прежвакавала до последње запете. Чак и његове грешке – неспретне, иако је тврдио да је специјално за дописивање с њом купио речник – Изи су се допадале, и она би се на сваку разнежила. „Собзиром на“. „Не знам шта сам мислио“.

Данас су се родили Текери и Нелсон Мандела, а умрли су Џејн Остин и сликар убица Каравађо. Иза се сетила да је Андер једном посумњао у њене датуме: како зна, на пример, да се Платон родио 21. маја? Каква је то графоманија? Да не кажемо манија?

Иза му је објаснила да за неке датуме постоји сумња, и она тада у заградама даје напомену „прибл.“ Али, све у свему, она има поуздане изворе – књишке. И зашто се Платон не би родио 21. маја, заједно са академиком Сахаровом? Одлично друштво!

– Јесте ли дошли да се одмарате или да радите? – Поред Изе, која је намрштена изнова читала скице својих писама вољеном човеку, сео је крупан Грк. Шезлонг је застењао под њим, готово као море. Грку је око врата висила златна кајла, налик на оне које су носили кримоси тешких деведесетих. О, незаборавни црвени вратови и сакои с дворедним закопчавањем!

Руски је говорио пристојно.

– И радим, и одмарам се. Све стижем – учтиво, али хладно одговорила је Иза. Да се упознаје с локалцима апсолутно је није занимало. Интересовао ју је само један мушкарац.

Као да је то осетио, он јој је послао поруку – Иза је тако журно зграбила телефон да га је испустила. Грк га је подигао и пружио јој.

– Дођите увече на базен!

Док је Иза смишљала како да га одбије, дошла је келнерица са чашом фрапеа на послужавнику. А Иза је већ била заборавила на тај фрапе.

– Ништа му не верујте! – рекла је изненада келнерица, нељубазно бацивши поглед на Грка. Била је из Белорусије, једна дивна девојка, Света.

Грк је одмах нестао као да га није ни било. Тражио је, очито, некога ко ће га хранити, али већ је забрљао. Златне кајле се морају платити, а ни мишиће не можеш да напумпаш бесплатно.

– Света, јесте ли дуго у Грчкој? – питала је Иза.

– Пет година. Већ сам се навикла. А зашто сте ви све време с компјутером? Пливајте, сунчајте се!

– Јесте ли удати? – променила је тему Иза. Што ли се сви хватају за компјутер, не разумем.

– Разишла сам се с дечком пре месец дана – тужно је рекла келнерица. – Он не уме да приђе жени.

Хотел се налазио у ували, неколико километара од Уранополиса – „небеског града“, како је писало у бедекеру. Тај бедекер је Изи такође дао директор. Из хотела у небески град ишао је аутобус, али Иза је решила да се прошета пешке, иако је врућина била јака и густа као јетрена паштета.

Иако је било још рано јутро – на небу је висео бесаном ноћи измождени месец, налик на старицу.

Иза је ишла ивицом пута, склањајући се од аутомобила – уосталом било их је мало. Зато је било много малих иконостаса крајпуташа, а у сваком од њих биле су иконе, свеће, шибице. Иза се сетила Томочке и покушала је да упали свећу, али ветар, који су стварали аутомобили у пролазу, угасио ју је и восак је полетео на тужни лик са иконе.

– Опрости ми, опрости! – повикала је Иза. Као одговор, укључили су се цврнци и започео је загушљив, заглушујући хор.

На данашњи дан су се родили писац Дима и сликар Муха, а умрли су Саша Гитри и Метју Веб.

Иза је прелазила пут – ишла је час левом, а час десном страном. Пушила је. Проверавала телефоне.

Он је из неког разлога ћутао.

Лево, под стеном, био је направљен простран кокошињац – иза решетке су шеткале дебељушкaste, лепе, као специјално почешљане коке. Десно се јадало море.

Иза је угледала кулу задуго пре знака „Уранополис“ – залазила је у море заједно са обалом. Решила је да иде ка кули једином главном улицом. У граду је мирисало на тамјан и мед. Улицама су ишле полуголе туристкиње и монахиње у монашкој одећи. Срећом, нису ишле заједно и нису једне у друге сумњичаво гледале испод ока. Чинило се да се та два сталежа крећу у различитим просторним токовима.

Иза је села за сточић у оближњем кафеу и жустро утиснула прсте у телефон. Ништа. Ниједног писма. Ни гомиле SMS.

Учтив дечко келнер пружио јој је мени. Иза је насумично показала прстом неку салату. И фрапе, наравно. Овде сви пију фрапе. Двојица свештеника за суседним столом мешали су сламчицама ледену кафу у чашама. Један се при томе смешио, гледајући у ајфон. Афон.

„Света Гора је сасвим близу“ – сетила се Иза. – „Место где нема жена. И какве везе има шта сада радиш. Можеш да пливаш у мору, док се не удавиш. Можеш да бацаш погледе на манастире с палубе туристичког брода“.

Купила је карту за двочасовни обилазак и, до укрцавања, попела се на кулу. На зидовима су висиле чудне карте, а под кровом су летеле ласте – репови су им били као

отворене маказице за нокте. Ма hironnelle – сетила се Иза.

А какве сад то има везе?

У пристаништу је са мопеда продавано воће: црне, наизглед дрвенасте шљиве и брескве, меке као заљубљена жена. Иза је у киоску купила пакло цигарета. Међу првима се попела на палубу.

На дан кад се родио Фојербах, а умрли Робеспјер, Бах и Вивалди, Томочка је наумила да се посвети свом домаћинству и ничем другом. Одећу која је већ оправдала себе спаковаће у кесе за сиромашне и немилосрдно ће поцепати све старе белешке, укључујући и неостварену дисертацију. Од јутра се искрено спремила да пође у цркву, али није испела да дигне главу с јастука. Не мари, и сутра је дан. Томочка ће све успети да уради, зато она и јесте Томочка.

У дане викенда није се смело телефонирати вољеном. То јест било јој је сасвим забрањено да га зове на кућу, а посебно у дане викенда. Томочка је с снажно повукла хаљину која је висила не вешалици. Црно-бела свилена хаљина. Гладио јој је ноге преко те свиле.

– Свиђа ти се моја хаљина? – питала га је тада Томочка. А он је промуклим гласом рекао:

– Не, ништа се у њој не види.

Томочка је раширила хаљину на поду, као тепих. Легла је на њу и заплакала.

И тада јој је зазвонио телефон. Али није звао човек чији је позив чекала.

На дан кад су се родили Хенри Форд и Хенри Мур, а умрли Марија Терезија, аустријска надвојвоткиња, и Ото фон Бизмарк, Сења Андер је устао још пре свитања. Пробудио га је Бакст – жалосна њушкица штрчала му је код узглавља, као живи плакат: „Прошетајте са псом!“

– Баш си ти једна напаст, Баксте – с љубављу је рекао Сења и нагло устао с кревета.

У последње време толико му се допадало да живи да је чак престао да пуши.

Сењи Андеру било је жао да легне и спава да не би узалуд губио драгоцену време за живот.

– Чини ми се – причао је Изи пре две недеље док ју је возио на аеродром – да сам дуго ишао прашњавим друмом, а онда скренуо у страну на неку непознату стазу. И тамо, на крају стазе, сигурно ће бити нешто дивно! А на онај друм не желим да се враћам. Тамо је прашина... и Јуља.

Поспани кучкари окупљали су се на ледини иза Сењине зграде. Бакст је с муком истрпео док му газда није скинуо поводац, а онда је потрчао ка својој другарици, боксерки Лизи. Лиза је већ трећи дан ишла с пиштавом играчком у зубима – црним гуменим пауком. Изгледало је као да је некога шчепала, али га још није до краја прогутала.

– Сења! – зачуо је Андер изненада и окренуо се. Угледао је особу, која није требало ту да буде, а с њом још некога, непознатог.

Иза није видела манастире Атоса, стајала је на крми и гледала галебове. Беле, дебеле и смеле, као заљубљене жене, птице су пратиле брод и долетале тако близу да ју је обузимао страх. На клупи поред ње на пола је лежала нека девојка – с рукама под главом, показујући свету пазуха с израслом кудељом длака. Као да је јадници неко под мишке посуо црни бибер.

Телефони су ћутали. Пре или касније они увек умукну, какви год да су разлози.

Шетња бродом се завршила тамо где је и почела – код куле, и туристи су силазили степеницама и попут гладних облака полегали по ресторанима на обали небеског града.

Иза је кренула узбрдо уском улицом, мало јој се вртело у глави – од љуљања на броду или од глади. Најпре ће бити – од страха.

Није знала како да живи без његових писама, без његове љубави, без њега самог. Да се прави да је срећна? Да усвоји дечака из дечјег дома? Смртно да умори себе радом?

Можда му се нешто десило?

Никад није нестајао на тако дуго.

– Не могу да верујем! – рекао је Сења Андер. – Све то време Иза је сама себи писала писма?

Непознати – лепотан, како је приметила Томочка, мушкарац коме су се тек, буквално ових дана, појавиле седе на слепоочницама – протрљао је те слепоочнице, као да покушава да избрише седе:

– Мислим да је то моја кривица. И њена несрећа. Она је, само немојте мислити да се хвалим, полудела од љубави према мени.

Осмехнуо се при томе ипак самозадовољно – то су видели и Андер, и Томочка.

– Виђали смо се, али кратко и не често. Све што сам могао да јој понудим, Изи није одговарало – било јој је премало. Она је мислила да ја жалим да потрошим на њу време и снагу, али да с њом вежем свој живот... не бих могао. Она је као вртлог. Усишава све што види.

– Ви заиста личите на Питера Гејбријела – нетактично је рекла Томочка. – Али у почетку сте јој писали? И називали је ластавицом? И поклонили сте јој сат?

Човек је тужно погледао у Томочку:

– Наравно, писао сам. А после је она сама себи писала и слала копије тих писама мени. Ја то више не могу да поднесем, тим пре што сада имам озбиљну везу. Морам све да објашњавам.

– Могли сте напросто да промените телефон и адресу – рекао је Сења Андер.

– Ако ћемо поштено, ја сам такође у извесној мери постао зависан од тих писама и од њене љубави, од саме Елоизе. Бојао сам се тих писама и желео их. А онда ми је један мој пријатељ психијатар објаснио да је девојка напросто скренула памећу. Она

стварно верује да јој ја пишем – али ако наступи просветљење и она схвати да заправо није тако... Хтео бих да поред ње у том тренутку буду пријатељи. Зато сам вас и потражио.

– Иза је сада у Грчкој. Путује – рекла је Томочка. – Знате шта, а да јој напишете у своје име, ви лично?

– Нећу – рекао је човек. – Сувише је опасно. Осим тога, она ћути већ дванаест сати. Тога пре није било – напосто, само је заћутала.

Сења Андер и Бакст су испратили Томочку. Сења је ишао и размишљао о томе да је Томочка лепа. И да јој црно-бела хаљина веома лепо стоји. Томочка је мислила само на Изу – окренула је број, али одговорио јој је опрезан мушки глас:

– Ела?

Људи се рађају и умиру сваки дан. Познати и непознати, славни и никоме потребни, вољени и остављени – за сваког је резервисан посебан датум, време и година. Елоиза се родила на исти дан као и Едгар По и Џенис Џоплин. На дан кад се родио Абелар, она је срела своју љубав. На дан када су умрли Лојола и Франц Лист, она ју је изгубила – на мору, у аутобусу, на броду, на путу из тачке „Све“ у тачку „Ништа“.

Иза је стајала у главној цркви Уранополиса, која је била је као ручно издељан сандук, облепљен изнутра разгледницама. На икони Мајке Божје стакло је било покривено мутним отисцима. Испод су висиле „захвалнице“ – слике руку, ногу, глава, ушију, свега што је икона успела да исцели. Изашао је свештеник у сивој ризи, у руци су му звектали кључеви. Чекао је да туристкиња оде, било је време ручка. Иза се збунила, хтела је нешто да пита, али уместо тога пошла је напоље и сручила се с прага у лепљиву врелину.

Оставила је оба телефона и лаптоп код улаза у кулу, под дрвцетом брескве. Брескве на гранама биле су благо поруменеле, збуњене. Неодлучне.

– Ела! – чини се да је викао неко за њом, али Иза је ишла тако брзо, као да је брзина могла нешто да промени. Пријатне старице у црним марамама размицале су се кад је излазила из небеског града.

Било је још топлије него пре, сунце је тукло изблиза. Врели, усијани зраци падали су на голе руке и колена.

Нешто пре кокошињца улево је скретала стаза ка мору – од оних што воде са главног пута на који немаш жељу да се вратиш. Иза је корачала том стазицом, бројећи наглас кораке. Бацила је ташну у бодљикаво жбуње – цврчци су забректали као камион на успону. Последње што је оставила на обали била је кутија цигарета, иако јој се опет пушило толико да су је сврбела плућа.

Сама на плажи, сама на свету, Иза је улазила у море и одећа јој је, облепивши тело, сметала да иде напред. Свилени шорц и мајица без рукава претворили су се у окове, али Иза је била јака и ишла је непрестано напред, све док је вода није прекрила преко главе.

Чиста егејска вода, која је у себе већ примила много тајни и много несрећне и слабе деце човечије, што се рађају и умиру у додељени им дан.

Превела с руског Мирјана Грбић

Ана Матвејева је писац, новинар и уредник, финалиста награда Велика књига и Национални бестселер. Рођена је 1972. године у Свердловску (данашњем Екатеринбург). Завршила је студије факултета за новинарство на Уралском универзитету. Ауторка је романа *Превој Дјатлова* и *Завидно осећање Вере Стењине*, збирки прича *Сачекај кад умрем-доћи ћу*, *Девет деведесетих*, *Катја иде у Сочи*, *Друге приче о двојницима*, књиге о музама познатих сликара *Сликовите девојке*. Живи у Екатеринбургу.

Владимир Кантор

САД VS ЕВРОПА, ИЛИ „ТРУСТ У. Е.“ ИЉЕ ЕРЕНБУРГА

Визионарски геније Иље Еренбурга, који је написао два геополитичка романа, очигледан је. У роману „Хулио Хуренито“ (1921) предсказао је и предстојећи холокауст, и атомске бомбе које су Сједињене Државе бациле на Јапан, и невероватан успон муслиманства, и приказао Немца у лику студента Карла Шмита, који је истовремено социјалиста и националиста и у чијој соби висе портрети кајзера Вилхелма и Карла Маркса. Убрзо после тога објавио је роман *Труст У. Е. Историја пропасти Европе* (1923). Ове године ваља обележити стогодишњицу од објављивања тог текста, с обзиром на то како се даље развија гушење Европе помоћу прокси-рата у Украјини и на улогу коју у томе играју САД. Треба рећи да је током свих претходних година било много текстова који говоре о крају Европе.

Еренбург је у својим мемоарима написао: „Ја нисам држао опело Европи. Мој роман „Труст У. Е.“ је историја пропасти Европе као последица деловања америчког труста. То је сатира; могао бих да је напишем и сада с поднасловом „Епизоде Трећег светског рата“. Европа за мене није била гробље, већ поље битке, и то поље битке било ми је повремено драго, а повремено не: таквом сам је видео као младић у Паризу, таквом сам је затекао у немирном Берлину 1922. године“ (Еренбург, 1990, стр. 397). Роман је објавио берлински издавач „Геликон“.

Овај чудни роман чак и није сасвим роман, већ нешто попут романсиране апокалипсе. У њему се може видети јудејска способност наслеђивања кретања историје. У

сваком случају, хтели бисмо да читаоцима на њега скренемо пажњу.

У начелу, тема пропасти Западне Европе јавља се у Русији, у крајњој линији, почев још од А. С. Хомјакова („Сан“, 1835):

О, тешко ми је, тешко! Густа пада тама
Тамо на Западу, земљи светих чуда:
Светила негдашња догоревају сама,
И најлепша звезда са небеса пада.
А како је диван био велелепни Запад!
Колико дуго је свет на коленима био
Обасјан његовом славом, и свакад
Нем и смеран, ћутке му се дивлио.
Тамо су сунце мудрости виделе наше очи,
На висини блудиле су бурних битака
комете,
И тихо, као луна, царица летње ноћи,
Блистала је љубав пуна невине лепоте.
Шарене дуге изливале су тамо радост
рађања,
И вере огањ живи светлости вио је гнезда!..
О, никада земља од првих дана стварања
Не виде над собом толико пламених звезда!
Али, муко! Прође век и мртвачким
покровом
Обавијен је Запад сав. Дубоког мрака
настаће час...
Почуј судбине глас, прени се у сјају новом,
Побуди се, дремљиви Истоку, настао је час!

У XX веку, нарочито после страшног рата, који су многи доживели као самоубиство Европе, патос Хомјакова доживео је потврду. Ту се, узгред буди речено, нашао и Шпенглер, који је 1918. године објавио свој велики трактат «Der Untergang des

Abendlandes» или „Сумрак Запада“, у руском преводу познат као „Сумрак Европе“. У Русији је 1914. године објављен чланак Григорија Ландауа „Сумрак Европе“, који је 1934. године прерастао у књигу.

Изванредан руски сликар Валентин Серов се неочекивано, неколико година пред рат, окренуо митолошком сижеу по којем је Зевс у лику бика отео лепу Феничанку Европу. Подсећам да је бик увек био симбол рата: чудан предосећај сликара да ће рат уништити Европу. Разорене су биле све земље учеснице рата.

Велики руски мислилац и писац Марк Алданов је 1917–1918. године објавио „Армагедон“ – две књиге дијалога између Хемичара и Писца на друштвено-политичке и филозофске теме о рату и бољшевичком преврату. Цео тираж „Армагедона“ одмах је конфискован, а књига забрањена. У њој је он формулисао за многе неочекивану идеју: „Како год било, главни победник у европском рату већ је познат: то су северноамеричке Сједињене Државе. Познат је и главни побеђени; људски разум“ (Алданов, 2006, стр.9).

Тема Сједињених (северноамеричких) држава постојала је и у Русији у XIX веку: сви су читали романе Фенимора Купера, читао се Едгар По, патило се због рата за ослобађање робова (аболиционизам), што се чинило налик на укидање феудалног права, али људи се нису много удубљивали у судбину ове младе државе. Вероватно је само Чадајев приметио да белци масовно истребљују Индијанце, то јест да уништавају аутохтоно становништво. Морамо се сетити да су пребези из Западне Европе, нашавши се на другом континенту, у Северној Америци, међу домороцима који нису били баш задовољни најездом туђинаца, почели да их истребљују све док континент нису претворили у територију без домородачког становништва.

Индијанци су с времена на време у ратовима скалпирани убијене непријатеље. Али Европљани су скалпирање учинили мето-

дом комерцијалне стимулације Индијанаца и белаца, у циљу служења овој или оној зарађеној страни. Скалп се могао претворити у новац или разменити за оружје и одговарајућу робу. Он је брзо изгубио своје сакрално значење, претворивши се у предмет размене. У то време скалпирање се масовно раширило и добило готово размере привредне делатности. Холандска, а затим и енглеска влада почеле су да дају награду за скалпове, тј. за убијене Индијанце. Године 1641. губернатор британске колоније Нова Холандија први пут је установио награду за индијанске скалпове. У Бостону је 26. јула 1722. године обнародована декларација којом је објављен рат Индијанцима, а једна од тачака те декларације била је и одредба којом је прописана награда за скинуте скалпове. Бели досељеници у колонији Њу Хемпшир су 1725. године први пут скинули скалпове десеторици Индијанаца и за то од власти као награду добили по 100 фунти за сваки скалп. Порекло скалпа никога није бринуло, зато су скалпови чести скидани не само Индијанцима, него и непријатељима међу сопственим саплеменицима. Женски, старачки или дечји скалп је вредео мање, али то је мало кога од ловаца на скалпове могло да заустави. „На цену је утицала и величина скалпа. Године 1724. Масачусетс је нудио 500 долара за скалп црвенокошца, а 1755. године иста колонија нудила је 200 долара за мушки скалп црвенокошца старијег од 12 година, а за скалп индијанске жене или детета – 100 долара“⁴. Уништити Индијанце рукама самих Индијанаца било је генијално привредно решење питања.

Ако се говори о руском виђењу, подсетићу на Херценову мисао о односу Русије и САД. За Херцена, који се негативно односио према самој идеји историје, ове две земље су неоспорно биле занимљиве. Оне су испадале из историје: „Рагу историје ћемо затући!“ – написао је Мајаковски. Херцен је сматрао да се снага Русије, у поређењу са Европом, састоји у томе што она

4 URL: <https://aftershock.news/?q=node/546580&full> (датум прегледа: 02.05.2023).

нема прошлост коју би хтела да сачува. Зато Русија као да је судбином предвиђена за разорну револуцију. Али, како је показао живот, прошлост нису имале ни САД – оне је траже, а кад је не нађу – купују је. Јесењин, који је у Америци био са Исидором Данкан, по повратку је написао:

Карактер Американаца подсећа на незаборавну Гогољеву причу о Ивану Ивановичу и Ивану Никифоровичу. Као што за њих двојицу није било града бољег од Полтаве, тако ни за Американце нема боље и културније земље од Америке. „Чујте“ – рекао ми је један Американац – „ја познајем Европу. Не противречите ми. Пропутовао сам Италију и Грчку. Видео сам Партенон. Али све то за мене није ново. Знате ли да у држави Тенеси имамо Партенон много новији и лепши?“

После таквих речи дође ти и да се смејеш и да плачеш.“

(Јесењин, 1997, стр. 172)

Херцен је написао:

Северноамеричке државе и Русија – то су два пола оне социјално-грађанске антиномије, којој је близак западни развој са свим његовим преправкама и превратима... Школа за њих није обавезна, наследних дугова за њих нема. С прошлошћу их не повезује ни част рода, ни племићки point d'honneur, они могу да га се одрекну, не срамотећи име оца, јер га нико и не зна. Они немају мајорате, стечене под низом услова – у Америци је све лично стечено, у Русији постоје само засејана поља, ту се све догађа наочиглед, и зато ми је много занимљивије све оно што се дешава у Америци и у Русији, него оно што се дешава у Европи, од Стокхолма до Лисабона.

(Херцен, 2010, стр.618-619)

Па ипак, разлика у погледу настанка ових двеју земаља је огромна. САД су израсле на уништавању локалног становништва (практично у корену), имајући при томе огромно цивилизацијско искуство. Русија се извучила из вишевековног ропства, с муком се усправљајући, настојећи да усвоји барем зачетке цивилизације, који су Американцима одмах били дати. Русија је имала прошлост од неколико векова – и херојску (Кијевска Русија), и трагичну (векови татарског ропства). А, како је написао Пушкин, Татари нам нису донели ни алгебру, ни Аристотела. Русија је с муком полазила не од нуле, него од минуса. САД заиста практично нису имале прошлост, тим пре нису имале херојску. Уништавање Индијанаца, без обзира на вестерне, не може се назвати хероизмом.

Начин на који су велики руски писци схватили ову земљу био је такав да би о њему требало размислити. Код Чернишевског у роману „Шта да се ради?“ Дмитриј Лопухов, пошто инсценира своје самоубиство, одлази у Америку, тамо се натурализује уз помоћ аболициониста, добија држављанство и враћа се као Чарлс Бомонт, солидан и обезбеђен човек. Боравак у САД показао се као боравак у неком чаробном пространству, у зачараном свету, из којег човек излази преображен. Стање очигледне магије.

За Достојевског је очигледно да Северна Америка – *јесте онај свет*. То јест, опет магијско нељудско пространство. У „Злочину и казни“ занимљив је опис самоубиства Свидригајлова као пут у Америку, то јест на онај свет. Еуфемизам „отишао у Америку“ у смислу „убио се“, јавља се у предсмртном разговору Свидригајлова са стражаром који стоји пред улазом „велике зграде са осматрачницом“ кога приповедач, зато што стражар има шлем ватрогасца, назива Ахилом:

- Ја, брате, идем у туђину.
- У туђину?
- У Америку.

– У Америку?

Свидригајлов извади револвер и запе ороз. Ахил диже обрве.

– Ста је сад, како су то сале (шале), овдена није место!

– А зашто није место?

– Па зато сто није место.

– Их, брате, па то је свеједно. Место је добро; ако почну да те испитују, ти само тако кажи: отишао је, реци, у Америку.

Он прислони револвер на своју десну слепоочницу.

– Па овдена се не сме, овдена није место! – задрхта Ахил, док су му се зенице све више шириле.

Свидригајлов притисну ороз.

(Достојевски, 2016, стр. 442)

У „Злим дусима“ Шатов објашњава приповедачу:

– Ја то о Кирилову. Он и ја смо тамо четири месеца прележали на поду у колиби.

– Па зар сте били у Америци? – зачудих се. – Никад нисте о томе причали.

– Шта да причам. Пре три године нас тројица смо кренули емигрантским бродом у Америчке Државе с последњим новцем који смо имали „да бисмо испробали на себи живот америчког радника и тако на личном искуству проверили стање човека у његовом најтежем друштвеном положају. С тим циљем смо кренули.

– Господе! – насмејао сам се – па боље би било да сте отишли некуд у неку нашу губернију у време пољских радова „да доживите лично искуство“, а не да јурите у Америку!

– Ми смо се тамо запослили код једног експлоататора; нас Руса било је код њега једно шесторица – студенти, али било је и спахија са имањима, било је чак и официра, и сви с истим великим циљем. И тако смо радили, киснули, мучили се, умарали, најзад смо Кирилов и ја отишли одатле – разболели смо се, нисмо издржали. Експлоататор, газда нас је приликом исплате зараде

закинуо, уместо тридесет долара, како смо се договорили, мени је платио осам, а њему петнаест; и тукли су нас тамо више пута. Тада смо Кирилов и ја у једном градићу, без посла, један поред другог на поду прележали четири месеца; он је о једном размишљао, а ја о другом.

(Достојевски, 2021, стр. 121-122)

Код Кирилова је дошло да магичне сублимације – да победи Бога путем самоубиства, а код Шатова се учврстила идеја о величини Русије без обзира на Бога. Крајњи резултат је да обојица постају жртве руских злодуха, против којих амерички живот није смислио противотров. Ако се сада вратимо на речи Алданова, да је ужас европског рата преживела само Америка, поставши победница на разореном европском пространству, као што је некада био случај с Индијанцима, вреди сетити се да је Горки дефинисао Њујорк као „град жутог ђавола“. Ђаво злата помогао је Америци да опстане и започне борбу за власт над светом.

А ево шта је Берђајев написао о најезди Америке на Европу:

Тежиште Западне Европе ће се, вероватно, померити још више на Запад, у Америку, чија моћ после завршетка рата веома расте. И сам американизам нове цивилизације вуче Европу у Америку. Исток је један излаз изван граница европске културе, а Америка је – други излаз. Европа ће престати да буде центар светске историје и једини носилац високе културе. (Берђајев, 1918, стр. 125)

Ђаво се, као што је познато, сместио далеко од Европе, преко океана, тако да је било тешко доћи до њега. Авиони тада нису летели тако далеко, ракета није било, а бродови су лако могли да буду уништени са обале. Ђаво је био неповредив, као што и треба да буде митолошки лик. На ову ситуацију је одговорио Мајаковски митолошком поемом „150 000 000“ (1919–1920),

тако што је створио митолошког Ивана, који персонификује читав совјетски народ, Ивана – џина који иде преко мора и планина, и прегази океан. Он ступа у борбу са џином, јунаком из САД, председником Вудро Вилсоном, то јест, према песниковом доживљају, на свету су остале две противничке силе – САД и Совјетска Русија.

Једни ка Ивану трче
и руке у загрљај
шире,
а други ка Вилсону – стрмоглаво хрле.
На основу ситних факата свакодневице
Утврђена је чињеница:
изненада су
уништене све средине –
нема средине на земљи.
(Мајаковски, 1956, стр.145)

Све у свему, чини се да су то биле године најневероватнијих геополитичких фантазија. „Труст У. Е.“ је такође фантазија, али више налик на реалност. Иван, наравно, побеђује америчког буржуја. И поема се завршава светским тријумфом:

Парада светска разишла се мирно –
јер мука давна душу не дира.
Годинама
жалост
у спокој је оркестрирана
и као песма увис бачена, у поднебесју
свира.
(Исто, стр. 163)

И сада се враћамо на Еренбургов роман. „У. Е.“ се дешифрира као „Узећемо Европу!“, то јест као поклич буђоноваца кад иду у јуриш. То је помало хулиганска формула, узгред буди речено, као и име јунака његовог првог романа – Хулио Хуренито. Али то је звучало сасвим реалистички. И сада, кад се чита овај роман, чини се као да није написан пре сто година, већ као да се у њему види садашња ситуација, јер опет се у западној штампи чује да главна претња за читав свет потиче од Русије. А сва радост

је – нада у пораз Русије. Ево цитата из романа:

(...) председник пољског кабинета, господин Тшетешевски, примио је вође политичких фракција сејма.

Желим да вам саопштим радосну, али крајње конфиденцијалну вест. У септембру месецу прошле године, нама је, као и савезничкој румунској влади, наша моћна савезница и покровитељка Француска понудила да уништимо Русију, која представља једину црну тачку на светлом европском хоризонту. Одговорили смо, разуме се, потврдно. (...) Дакле, првог јануара приступили смо остварењу нашег плана и сада могу да вам саопштим радосне новости, господо: Москва, Петербург, Кијев и друга гнезда насилника више не постоје! Русија је мртва.

Сви лидери политичких фракција сејма од ганутости засузе и три пута отпевају: „Јешче Полска не згинела!..“ (...)

Али Чугу није било до француских комплимената. Он је трчао и викао:

– Другови, окрећи руде. Идемо да их бијемо! Матер им!.. Идемо на Европу!.. (,,)
– Узећемо Европу!

Избеглице су застајале, на тренутак неодлучно трептале очима, а онда се окретале на запад. До вечери је најмање триста хиљада људи ишло у сусрет невидљивом непријатељу. Глас о походу стигао је до Поволжја. Оданде су кренули милиони. Људи су ишли са југа и са севера.

Шестог јануара Совнарком је објавио рат. С ким Република ратује, званично је и даље било непознато, у декрету је магловито стајало – „С империјалистичким грабљивцима“. Али цела Русија, која је попут гневне лавине хрлила на запад, добро је знала ко јој је непријатељ, и цела Русија, прелазећи преко разорених градова, већ засутим јануарским снегом, викала је:

– Еј! Еј! Узећемо Европу!..

Ишла је Црвена армија и ишли су оновци. Ишли су наочарци марксисти и Та-

тари с капама тубетејкама. Ишле су жене, старци и момци. Црвеноармејци су имали митраљеце. Неки сељаци су вукли са собом старе пушке. Већина је била наоружана моткама. Укупна бројност те необичне армије достигала је двадесет осам милиона.

Пољаци и Румуни нису дремали. Над хордама људи дању и ноћу су кружили авиони бацајући бомбе. Центрифуге су својски радиле. Били су пуштени у дејство и бојни отрови. Од двадесет осам милиона више од половине, а тачније шеснаест милиона је погинуло и не дошавши до граница Републике. Али преживели су ишли напред и никакве центрифуге нису могле да их зауставе. (...)

Дванаест милиона је срушило све баријере. Продрли су у Пољску и Румунију. Уништили су центрифуге „Дивуар Екцелзиор“.

Првог јануара је уништена Москва.

Седамнаестог фебруара је заузета Варшава.

Двадесетчетвртог фебруара пао је Букурешт.

Двадесетшестог фебруара господин Феликс Брандево је разговарао преко

директне линије с војним аташеом, капетаном Лебазом, који се налазио у Кракову.

– Руси прилазе немачкој пустињи – рекао је Лебаз. – Они вичу нешто чудно: „Узећемо Европу“ – и не плаше се ничега, да ли ме чујете, апсолутно ничега. Двадесет осам центрифуга је уништено. Они желе да пређу пустињу и продру у Француску.

Одмакавши се од апарата, господин Феликс Брандево је позвао најбољег познаваоца руске књижевности, академика Делена.

– Како превести „Узећемо Европу“? – питао је г. Феликс Брандево.

– То је непреводиво – одговорио је академик. – То пара уши, то је неучтиво и, главно – то је врло непријатно. Желим вам, драги министре, да никад не чујете те речи. (Еренбург, 1962, стр. 299–3021)

Кад је прочитао овај роман Мејерхолд је решио да на основу њега направи позоришни револуционарни шоу у духу поеме Мајаковског. Како пишу позоришни критичари, „у мају 1923. године, берлински издавач „Геликон“ објавио је нову књигу И. Г. Еренгурга, фантастични роман „Труст У. Е. Историја пропасти Европе“, у којој се говорило о томе како су амерички империјалисти наумили да униште Европу, и већ 1940. године на месту континента у пуном цвату настала је безљудна пустиња. Књига је имала велики успех, тог лета већ објављена је у СССР – најпре у Харкову, затим у Москви, а почетком септембра Иља Еренбург, који је тада живео у Берлину, срео се с Мејерхолдом, који је стигао у Берлин. Всеволод Емиљевич је успео да прочита роман, заинтересовао се за њега и предложио Еренбургу да од романа начини драму, објаснивши да то треба да буде нешто попут циркуске представе са агитационом апотеозом. Еренбург није желео да се тиме бави, али пошто је знао колико је Мејерхолд упоран и да не одустаје од онога што науми, решио је да мало добије на времену и обећао је да ће размислити“ (Попов, 1995).

Године 1924. пала му је у очи мајушна напомена у управо објављеном у Москви позоришном часопису „Зрелишча“ („Сцена“) у којој је писало да је у Мејерхолдовом позоришту прихваћена за извођење драматизација Подгајецког „Труст У. Е.“ према Еренбургу и Келермановом „Тунелу“. Драмска обрада текста поверена је колегијуму факултета за режију Гектемаса. Режира В. Мејерхолд.

Еренбург је био проницљив реалиста, без обзира на наводно митолошку тему. Кад читаш његов роман као да чујеш данашње повике о главној опасности коју представља Русија. Као да читаш данашње новине и последње новости. Роман је најживео своје време. И опет се појавила вероватноћа пропасти Европе.

Али важно је нагласити да Еренбург остаје у извесном смислу митолошки реалиста. Он се ослања на старогрчки мит о

томе како је Зевс у лику бика отео лепотицу Европу. Главни јунак романа, неки Енс Бот је сасвим митологичан, јер долази на свет после случајног четвороминутног сексуалног хира принца од Монака, који је сагрешио с холандском девицом. Њега одбија извесна лепотица Луси Фламенго, коју он назива Феничанком и оваплоћеном Европом. Затим у неком зачараном кругу он пореди себе са Зевсом, са биком, жели да се освети Европи и изненада у јавној кући случајно узима у руке похабану књигу, у којој се приповеда о Учитељу, Хулиу Хурениту. То јест, чита први Еренбургов роман. Крајње бајковита прича. За своју освету он ангажује три тупава (тако су приказани) америчка милијардера, организује „Труст У. Е.“ – и уз њихову помоћ уништава Европу. Први из те тројке, власник велике фабрике месних конзерви, мистер Твајт, записује у своју бележницу своје планове за блиску будућност:

1. Утврдити коме Черсови продају бураге и по којој цени.
 2. Доказати дефинитивно да је човек настао од жабе (открио сам ја – Т.).
 3. Уништити Европу.
- (Исто. Стр. 241)

И остали су у истом стилу.

Мејерхолд је са бољшевичком упорношћу хтео да писац прикаже не пропаст Европе, коју спонзоришу САД, већ победу Совјета над буржоаском Емериком. То јест, строго говорећи, хтео је сасвим другачији текст. Еренбург је одбио. Трезвена памет и урођена скепса спречили су га да учествује у Мејерхолдовом пројекту.

У мемоарима је Еренбург забележио:

Кад сам стигао у Совјетски Савез, прочитао сам да Мејерхолд спрема драму „Труст У. Е.“ коју је написао неки Подгајецки „према романима Еренбурга и Келермана“. Схватио сам да једини аргумент који може да заустави Мејерхолда јесте да му кажем да желим сам да драматизујем роман за по-

зориште или за филм. У марту 1924. године писао сам, почевши са „Драги Всеволоде Емиљевичу“ и завршивши са „срдчним поздравом“: „Наш сусрет прошлог лета, посебно разговор о могућности да драматизујем ‘Труст’, дозвољавају ми да мислим да се Ви пријатељски и брижно односите према мом раду. Зато сам одлучио да се првенствено обратим Вама с молбом да, ако је вест тачна, одустанете од те поставке... Па ја нисам класик, него жив човек...“

Одговор је био страхан, у њему се одразила Мејерхолдова махнитост и никад о њему не бих говорио да нисам волео Всеволода Емиљевича са свим његовим крајностима. „Грађанине И. Еренбург! Не разумем по ком основу ми се обраћате с молбом да „одустанем од поставке“ драме друга Подгајецког? На основу нашег разговора у Берлину? Па тај разговор је довољно јасно показао да бисте Ви, чак и кад бисте се прихватили драматизације свог романа, написали драму која би могла бити приказана у било коју граду Антанте, али мом позоришту, које служи и служиће ствари Револуције, потребне су драме тенденциозне, драме који имају у виду један циљ: да служе Револуцији. Напомињем: увођење комунистичких тенденција Ви сте одлучно одбили, указујући на своје одсуство вере у односу на социјалну револуцију и на Ваш природни песимизам. Током читаве те зоне нисте ми понудили Вашу драму...“

Био сам на представи; судећи по реакцијама пријатеља и према чланцима критичара наклоњеним Мејерхолду, Подгајецки је написао слабу драму. Всеволод Емиљевич ју је поставио занимљиво: Европа је пропала бучно, нестајали су панои декорација, глумци су се у журби репрограмирали, грмео је цез. За мене се неочекивано заузео Мајаковски; на разговору о ‘Трусту У. Е.’ он је о драматизацији рекао: ‘Драма У. Е. је апсолутно нула... Белетристичка дела може да драматизује само онај ко је изнад њихових аутора, у овом случају изнад Еренбурга и Келермана’. Представа је ипак имала успеха и фабрика дувана Јава је произвела цигарете „У. Е.“. А ја се због те глупе приче

седам година нисам виђао са Всеволодом Емиљевичем...

(Еренбург, 1990., стр. 330-331)

Направићемо малу дигресију да бисмо барем скицирали контуре Мејерхолда: режисер је био апсолутни фанатик војног комунизма, на пробе је долазио с маузером, који је стављао преда се на сто док је посматрао како глумци играју. Са глумцима је био суров. Алексеј Толстој је приказао Мејерхолда у лику Карабаса-Барабаса, од кога беже лутке-глумци. Он је носио огроман црвени шал, чије је крајеве завлачио у џепове, као што Карабас-Барабас завлачи своју браду. Мејерхолд је, наравно живео на пресеку игре и стварности. Сва та његова суровост, чини ми се, била је улога коју је на свој начин играо. Али стварност га је сустигла.

Осам година пре хапшења, 1930., за време гостовања ГосТиМа у Берлину, Всеволод Мејерхолд се сусрео с Михаилом Чеховом који је већ био отишао на Запад.

„Трудио сам се да му саопштим, своја осећања, чак, пре предосећања о његовом страшном крају ако се врати у Совјетски Савез. Слушао ме је ћутке, мирно и тужно ми је одговорио овако (не сећам се тачних речи): од гимназијских дана ја сам у својој души носио Револуцију и увек у њеним крајњим, максималистичким формама. Ја знам, ви сте у праву – мој крај ће бити онакав као што ви кажете. Али ја ћу се вратити у Совјетски Савез. На моје питање – зашто? – одговорио је: из части“ – тако у својим успомена о детаљима тог разговора говори Михаил Чехов.

(Ишков, 2020)

Као што је познато, Еренбург је био не само генијалан писац, него га је одликовала и велика лична храброст, што је непрестано доказивао – и учешћем у Шпанском рату, и свакодневним (!) чланцима у новинама за време Великог Отаџбинског рата, кад су

борци тражили да им се донесу муниција и Еренбургови чланци. Адолф Хитлер га је прогласио најљућим непријатељем Немачке и лично наредио да га ухвате и обесе. Он је доказао своју непоколебљивост и својим храбрим писмом Стаљину. Увек је био веран себи. Није случајно што управо њему припадају кључни појмови тих година од „Дана Победи“ до „отопљавања“. Али он није хтео да буде марионета чак ни у рукама великог режисера. Знао је своју цену. А ево и лепог поговора за недавно ново издање романа:

Америка и Европа...

Европа и Америка...

Суков њихових култура и филозофских система, који је довео до пропасти Европе – то је, како се чини, главно због чега је Труст У. Е. написан, то је оно о што је разлог крика Иље Еренбурга у његовом роману 1923. године и што критика двадесетих година није регистровала, јер је наглашавала класно-социјалне и политичке проблеме дела.

Америка и Европа...

Европа и Америка...

За Европу смртоносан сукоб диктиран је не толико економском или политичком експанзијом Америке, колико различитим животним циљевима и задацима који се међусобно искључују, а чији су резултати и економија, и политика.

Култура Версаја, Сикстинске мадоне – и култура Дизниленда!

Само слеп неће приметити њихово непријатељство.

(Јефимов, 1994., стр. 269)

А шта је са Едгаром Поом, Марком Твенном, Хемингвејем, Фокнером? Па и они су из САД.

Или су политика, масовно друштво и новац победили културу?

А у Немачкој? Тамо су Гете, и Шилер, и Томас Ман, а као резултат је на власти Хитлер.

Сви одговори на ова питања су сувише банални. Али вратимо се роману.

Шта је урадио велики режисер? „Најокорелији непријатељ новог позоришта – написао је рецензент ‘Красне газете’ – не би могао да посаветује Мејерхолду гору драму“. Уосталом, квалитет драме није много бринуо режисера. Негирајући у то време позориште које спроводи само естетске, апстрактно-уметничке задатке, захтевајући од њега друштвено ангажовање, Мејерхолд је с великом спретношћу и осећањем савремености могао да преобрази сваки сиже. У овом случају, тај преображај се састоји у томе да су амерички капиталисти наумили да разоре Европу и у том циљу су организовали „Труст У. Е.“, који је успео да покори читав континент осим територије Совјетског Савеза, у коме је у то време заједно са Коминтерном била основана у виду „Радио-груста СССР“ организација за изградњу тунела између Лењинграда и Њујорка. И управо у време кад је „Труст У. Е.“ био спреман да слави своју победу, Црвена армија, која је прошла кроз тај тунел заједно са Америчким пролетаријатом осваја Њујорк“ (Попов, 1995).

Лудачка фантазмагорија. Безумније од фантазма Еренбурговог „Труста“. Код Еренбурга пропада Европа, то јест остварују се страхови који су се већ више пута чули. Пропада и европски део Русије, која је, како је својевремено сањао Наполеон, потиснута у Азију, у Сибир.

Претпоследња глава романа описује такву ситуацију:

„У планинама Урала, тамо где се налази пета лењивице, и даље је стајао стуб с натписом:

ЕВРОПА АЗИЈА

До тог стуба су пребегли преживели Европљани и сујеверно га грлили као какав талисман. Иза њих је била необухватна

пустиња, а испред благословено царство – Русија, Азија, свет.

(Еренбург, 1962, стр. 378)

Назив последње главе „Зевс и Европа“, у којој се приповеда о смрти Енса Бота, у суштини, враћа нас у митолошки простор.

Али шта је митологија? Митологија је ванвременска структура, својеврсна парадигма бића, оно што се може догодити увек. То је она страшна могућност која, на овај или онај начин, одређује живот људске заједнице. Може ли човек да је промени.

На то ја немам одговор.

Превела са руског Мирјана Грбић

Владимир Кантор (1945) је руски филозоф, писац, књижевни теоретичар. Написао је и објавио велики број научних и теоријских дела (*Феномен руског Европљанина* (1999), *Руска класика или Биће Русије* (2005), *Санкт-Петербург: Руска империја против руског хаоса* (2008), *Демитологизација руске културе. Филозофски есеји* (2019), *Два завичаја Достојевског: покушај тумачења* (2021), *Руска књижевност, или Реч против Хаоса — класика и современост* (2021) и др.), романа (*Крокодил, Покоритељ пацова, Тврђава*), као и више збирки новела и прича. Био је уредник часописа „Вопроси философије“ („Филозофска питања“), а последњих година је редовни професор филозофског факултета на Националном истраживачком универзитету Висока школа економије, главни научни сарадник и руководилац Међународне лабораторије руско-европског интелектуалног дијалога, и главни уредник часописа „Филозофическа писма. Руско-европски дијалог“.

Михаил Епштејн

ПАНДЕМИЈА КАО МЕТАФОРА НАШЕГ ДОБА

Сваком добу одговара одређена врста болести. Болест није само физиолошка, него и морална и историјска појава. Ево како Пастернаков доктор Живаго, који болује од склерозе срчаних судова и умире од срчаног удара, објашњава природу ове болести: „У данашње време постали су веома учестали микроскопски облици срчаних крварења... То је болест новог доба. Мислим да су јој узроци моралног реда. Од огромне већине нас захтева се стална неискреност, уграђена у систем... Наш нервни систем није празна реч, није измишљотина. Он је физичко тело које се састоји од влакана...”

Међу огромним мноштвом обољења могу се издвојити епохална: *болести-амблеми, симболи*. На пример, куга, као пошаст средњег века, косила је све редом, откривајући смисао те епохе, исто тако јасно као крсташки ратови, трубадури и карневали... Куга је апстрактна, као и схоластика, спопада човека због грехова који су му непознати. С ренесансом је дошла и "ренесансна" болест – сифилис, који је ужасно конкретан, као жудња ренесансног појединца за свим земаљским, то је казна за радости земаљског живота, за махнитање тела. У самој култури је врло јасно увиђано да сифилис није „теолошка“ него „хуманистичка“ болест, казна појединца за то што је такав... свеобухватно ренесансан. Све то нису само болести, већ метафоре одређене епохе и стања у друштву. Затим се можемо сетити јектике, туберкулозе. То је већ XIX век, болест интелигенције, болест плућа, односно апарата који снабдева човека ваздухом као супстанцом духа. Духовни људи пате од оштећења плућног ткива, па света имена

као што су Белински, Доброљубов и Чехов асоцирају нас на јектику, која их је рано одвела у гроб. А XX је век – рака, отуда и карактеристично Солжењициново поређење комунистичког система, а посебно Гулага са раком, који даје метастазе.⁵

У том смислу је **КОВИД-19 – метафора нашег времена**. Још дуго пре пандемије брзо је расло биолошко отуђење у западном, а поготову америчком друштву, које је постајало све стерилније. Међусобно додиривање, па чак и превише упоран и дуготрајан контакт очима – доживљаван је као нека претња. Сећам се раних 1990-их година, на колеџу, где сам дошао да предајем током лета, добио сам упутства, где је под одредбу *узнемиравање* сврставан и превише дуг контакт очима. Нисам могао да схватим на колико секунди је, у техничком смислу, био дозвољен. Све мање људи се додирује спонтано и природно, зато што тамо где се особе додирују, оне нарушавају границе приватног простора, што даје повод за оптужбе и сумње. Много лакше је комуницирати на даљину, телефоном и компјутерском мрежом. Уосталом, сада се чак и телефонски позив сматра за непристојно задирање у приватност, ако није унапред договорен – пожељно је најавити га или заменити електронским писмом. Људи постају лутке у својим електронским шкољкама. Човек постаје сумњичав и опасан, зато што није тако предвидљив и контролисан, као механизам. Уопште, физичка стварност, у све већој супротности са виртуелном стварношћу где је свако слободан да сам себи изабере удобно окружење, све више се доживљава као област нелагодности. Чак и ако технички ум још није у пот-

5 Сузан Зонтаг, у својим књигама „Болест као метафора“ (1978) и „СИДА и њене метафоре“ (1989), наводи многе примере за метафоризацију и симболизацију рака и сиде, иако се и сама позива на медицинско-прагматично разумевање ових болести.

пуности утемељен у савременом друштву, свој тријумф обзнањује „од супротног“ – кроз непријатељство и сумњу у све живо. Тај комплекс можемо назвати биофобија. Не знамо шта да очекујемо од живог бића, поготову од најкаприциознијег и најслободљубивијег облика живота – човека.⁶ У том смислу животиње, а посебно биљке, много су пожељније: можете подносити поред себе орхидеју или мачку, а много теже – присуство човека.

Биофобија се испољава на много начина. На пример, све је већи број асексуалаца који више воле да потпуно избегавају ту претерано интимну страну живота или да јој пронађу замену, да опште са механизмима, са вештачким, виртуелним партнерима. Међу омладином широм света постао је популаран јапански термин „хикикомори“. Тинејџери, који себе називају „хики“, покушавају да се што више изолују од друштва, да прекину све друштвене везе, ако је могуће, не излазећи из своје собе. Категоричко одбијање било каквог контакта са људима је алармантан знак биофобије и социофобије. При чему многи "хики" тако доживљавају и зрелу старост, остајући на хлебу својих родитеља и затварајући се у своје станове. Свака другост их збуњује, води у неурозе. Неки нису спремни за комуникацију, а неки су други превише упорни. Неки су превише тмурни, док су други неподношљиво весели. Неки се понашају манипулативно, а неки – као жртве насиља. Људима је тешко да подносе међусобно присуство. Они постају све нарцисоиднији, а свет око њих – све неподношљивији.

Значајно је да се *пораст биофобије и социофобије подударе са ширењем електронских начина комуникације – или дискомуникације*, када се човек просто загњурује у виртуелне светове, игрице, ТВ серијале. И није случајно што је до поштравања правила против узнемиравања дошло деведесетих година прошлог века, када је почело нагло ширење сфере интернета, где се људи успешно сналазе без физичких контаката, све тежих и досаднијих, насупрот стерилности екрана. Електронски свет је постао

психолошки погоднији, привлачнији за људе – и друштво је одмах реаговало поштравањем етикеције.

Запажамо синхронизитет између „биофобије“ и „технофилије“, између нашег повлачења из „сировог“ живота и урањања у електронске начине комуникације. Шта је овде примарно, тешко је проценити, они долазе у комплету. Можемо рећи да нас вирус, попут биолошких агенаса овенчаних круном, истискују из биолошке средине и доприносе преласку на пут виртуелно-технолошког напретка. Граница цивилизације помера се тамо – у екран, иза паравана. О томе можете говорити са жаљењем или с радошћу, али у оба случаја са свешћу о неизбежности.

Инвазија вируса је заострила ову биофобију, иако сами вируси, као што је познато, нису живи организми – такви постају тек кад продру у тело своје жртве. Али коронавирус у савременој перцепцији означава опасност по живот уопште: опасност од људског дисања и додира, опасност од ваздуха, затворених простора и свих површина које је дотакла човекова рука. Повећавају се дисконтактност, отуђење и психолошки нарцизам.

На тај начин, **XXI век** је психолошки и социјално припремио људе за самоизолацију и пре него што их је напао корона вирус. Ово је епохална болест, која симболизује дух свог времена; тачније, сам дух времена – дистанце, аутизми – поприма облик болести. У том смислу, **КОВИД-19** јесте управо болест коју је човечанство „запатило“ током последњих деценија.

Са руског превела Радмила Мечанин

Михаил Епштејн (1950), рођен у Москви је руско-амерички књижевник, есејиста, теоретичар филозофије, културе и језика, поетике и историје руске литературе, еволуције језика и семиотике свакодневног живота. Највећи допринос је дао проучавању руског постмодернизма.

⁶ Сећам се гласа Достојевског: „Чак смо и оптерећени да будемо људи, људска бића са својим правим телом и крвљу“ („Записи из подземља“).

Душан Николић

СЕНКЕ НА ЗИДУ ИЛИ ПОЕТИКА ПРИПОВЕДАЊА СЛИКА У ПОКРЕТУ

Већ на самом почетку открива нам се поетичка стратегија читавог романа и његовог главног поступка: „Збирка ових слика може се тако сачинити да даје читаву историју живота у сликама, онакву какву је живео власник.” (9).⁷ Приповедање се тако одређује као својеврсно листање фото-албума јунакове животне приче, животне приче Ивана Ветручића⁸; приповедање се, у ствари, самоодређује (то, у типичном

метафикционалном маниру, чини сам приповедач (ауто)поетичким исказима којима открива поетичку природу властите приче и приповедања), као ишчитавање „понуђених” слика од којих се склапа прича јунаковог живота:

Тужно је трагање за отпацима времена, а поготову када се упустимо у покушај успостављања неког сумњивог смисла на основу јединог што нам је преостало – дакле,

⁷ Радослав Петковић, *Сенке на зиду*, Стубови културе, Београд, 1999; приликом навођења цитата, у заградама ће се наводити број стране из које је цитат преузет.

⁸ „Ток ових радосних промена можемо пратити на породичним фотографијама Ветручића [...] Откривајући причу радосног растења деце.” (16,18); „Тако се у овој приповести М. Вранеш јавља у вишеструкој улози: он је истински летописац времена, историчар породице Ветручић и портретист нашег јунака у његовом детињству.” (16). Својеврсна “сеоба” ликова (песник Иван Ветручић – својеврсни пикаро Иван Ветручић, скитач и заљубљеник у фотографију и филм) из романа (*Пут у Двиград*) у роман (*Сенке на зиду*), као да наговештавају поступак каснијих романа (*Судбина и коментари: Павел Волков – Павле Вуковић*), али и мотив сеобе душа, питагорејско-платонистичке метемпсихозе која ће бити важним делом учења главних јунака *Савршеног сећања на смрт*.

отпадака. И управо нас, већ на самом почетку, ово двосмислено трагање за смислом (?) присиљава да нарушимо оно што нам се једино чини колико-толико, поузданим: хронолошки ред. Јер, фотографија од које почињемо, од које очекујемо, варљива нада, да послужи као конопац потопљен у воду око којег ће се оно невидљиво – а присутно, уверавамо себе – искристалисати, није временски прва у низу фотографија с којима ћемо се још сусретати листајући албуме прошлости. (9).

Приповедач не само да изриче свест о нужној фрагментарности (па тако и слабости) приче која ће бити исприповедана, и то на основу извора који су такође ништа друго до фрагменти („отпаци времена”, како вели приповедач) неког Смисла, чија се целовитост приповедањем не може досегнути и причањем реконструисати, него се и оно, за шта се ипак са одређеном дозом сумње верује да је једино поуздано – хронологија фабуле – неће одупрети сижејној трансформишућој моћи којом се Истина и Смисао приповеданог догађаја нужно морају искривити и пореметити. Ниједно приповедање није идеално, нити једно приповедање не преноси Логос приповеданог догађаја у свој његовој неоскрвњеној и незамраченој лепоти, зато што је приповедање само по себи својеврсно искривљавање онога што се њиме приказује.

Све ово важи чак – и овде треба обратити нарочиту пажњу, јер се тиме овај роман сврстава у постмодернистичке романе – и када је реч о фотографији! За фотографију се уобичајено верује да она готово „без остатка” представља стварност коју представља. Тек ће постмодернизам посумњати у ово, те сматрати како је фотографисана стварност ипак обликована (идеолошком) перспективом онога који стоји са друге стране камере. Но, обратимо пажњу на још једну ствар која се тиче специфичног приповедног поступка овог романа: управо је приповедач онај ко читаоцу описује

све што се на фотографијама види. Тако се приповедање јавља у виду својеврсног „читања” фотографија и слика са биоскопског платна, а то увек значи и тумачења онога што се види, јер, крећемо се у кругу. Лик виђеног битно одређује (идеолошка) позиција онога који нешто гледа – а то је у нашем случају приповедач, али и ми као читаоци онога што нам он саопштава. Приповедање је неодвојиво од виђења-читања-тумачења, а овај ће се значај херменеутичког момента приповедања најјасније указати у Петковићевом роману Савршено сећање на смрт. Оно што се види-чита-тумачи-приповеда пролази тако кроз неколико „канала”, неколико посредника чија перспектива нужно обликује информацију која ће стићи до читаоца. Ако довољно пажљиво прочитамо овај приповедачев поетички исказ, видећемо да нас управо он поучава тајни наративне трансформације приказане стварности: у приповедању је сижејна конфигурација сегмената приче (фабуле) таква да нужно подразумева некакву дисторзију линеарне хронологије/времена приче. Приповедање, према томе, није ништа друго до константно нарушавање линеарно схваћеног времена приче (оног уобичајено: „од почетка до краја”) – то је нарушавање његова неодвојива природа. Овај поетички закон приповедања нарочито долази до изражаја тамо где се наивно мисли како се приповедање може конципирати као апсолутна реконструкција Смисла/Логоса догађаја који треба наративно приказати, која ће тај Смисао показати у свој његовој пуноћи и целини. (Пост)модернистичка поетика, а видимо да се наш роман поетички управо тако може одредити, упорно тврди да таква савршена реконструкција није могућа, већ да је свака прича могућа тек као фрагментарна, управо због нужно фрагментарне природе њеног приповедања.

Постоји у роману један више него симболичан мотив који потцртава постмодернистички поступак о којем је било речи:

гест ретуширања фотографије, иначе уобичајени поступак старинских, или свих фотографија уопште: „Како су заправо изгледали? Ко зна. Уз помоћ туша, рука мајстора *Türka* је њихове ликове свакако дотерала и ми једино можемо бити сигурни да они изгледају онако како је, по прописима времена, један срећан брачни пар требало да изгледа.” (12) Уобичајена слика једног брачног пара, слика како би „требало да изгледа”, открива поменуто постмодернистичку поетику фотографије: када се стварност пропусти кроз идеологизовано око фотографског апарата или камере – за коју се обично верује да је идеолошки неутрална, те да одсликава непрозирније слике референтне стварности – нужно ће „искривити” свој истински лик, који се никада не може досегнути. Чак се ни технолошки развој фотоапарата и камера, чија се историја поклапа са „историјом” приче романа, неће сматрати важним и ту се сугерише како тај развој ипак неће приближити и без остатка представити истински лик Логоса догађаја који се приказују.

Треба одмах имати на уму да је овде реч о хетеродијегетичком свезнајућем приповедачу, чија приповедна перспектива није ограничена знањем (и перспективом) неког од јунака. Завршни (поетички) мотив романа – у којем се главни јунак претапа са филмском фикцијом на платну које гледају остали јунаци ове приче, чинећи тако изванредан пример прекорачења дијегетичких светова приче (металепсу) – наводи нас на закључак да Приповедачу судбина властитих јунака остаје непозната пошто пређу с ону страну фикционалног дијегетичког света приче коју ствара, односно када, условно речено, постану јунаци неких других фикционалних, могућих све-

това (металепса и рађање „поетичке свети јунака” обележиће и једног од главних јунака Судбине и коментара). Текст се обликује као колаж реклама, биоскопских плаката и других „туђих” текстова које приповедач инкорпорира у свој текст, творећи савршен мозаик фикционалне приче и привидно нефикционалних докумената. Тај ће поступак, у нашој књижевности, бити драг многим поштоваоцима и поетичким следбеницима Кишове прозе.

Рекли смо да се приповедање поетички осмишљава као листање и описивање фотографија и покретних слика⁹, што се поклапа са уобичајеним кино-нараторима (назовимо их тим именом) најранијих биоскопа, који су публици вербално предочавали слике у покрету које се ређају на платну.¹⁰ Сам почетак другог дела романа, Покретне слике (1904-1910), представља идеалан пример таквог приповедања: на тај начин текст као да намерно скреће пажњу на властити наративни поступак, чиме се наглашава његов метафикционални карактер. Ствар се додатно усложњава изванредним поступком привидне металепсе (прекорачењем наративних, дијегетичких нивоа) у часу када у фикционални свет слика крунисања краља Петра, а који кино-наратор описује публици, „ускаче” управо наш јунак, Иван Ветручић, помало збуњен ушавши у београдски кинематограф, својом фигуром заклонивши платно гледаоцима. И тако се ствара илузија преклапања двају дијегетичких светова, односно као да Иван из фикционалног, дијегетичког света приче коју читамо прелази у други, онај који припада свету слика са биоскопског платна:

Али, шта је ово, даме и господо, каква глупа грешка нашег сниматеља, ко нам

9 У тексту романа одређује се значење речи *кинматографија*, као спој речи *kinema*, кретање и *grafein*, писати (26), чиме се, наравно, сугерише приповедни поступак овог романа као приповедања слика у покрету.

10 На плакату путујућег кинематографа Јозефа Ведекинда неће случајно писати: „Гостује модерни биоскоп-позориште [...] Свако приказивање се тумачи гледаоцима кратко и разумљиво” (69)

се то сасвим непозван увукао у кадар, никакве везе он нема са свечаним часом историје, погледајте га само како блене, то је један вандрокаш који се јутрос довукао у Београд, напоље из кадра, марш, али, добро је, има реда чак и на Балкану, већ му прилази један господин који ће га извести из наших слика, тако, тако, иди где ти је место, али, авај, *helas, helas*, Краљ нам је умакао, тај вагабунд нас је замајавао и тако смо пропустили Краља, неће ваљда краљ да нас чека док се ми замајавамо с неким дрипцем, Краљ је већ у Двору! Али, ми ћемо то поравити, обећавамо ван, браћа Пате мисле на вас, представа траје, сада мало шале, а потом потресно приказаше ПОСЛЕДЊИ ДАНИ ВИЗАНТИЈЕ. Останите на својим местима, даме и господо, представа се наставља! (51).

Читаоцу се овде приказује приповедни поступак који је главни наративни манир романа који управо чита: као да сам Приповедач излази на некакву сцену приповедања да би показао своју вештину: кроз метатекстуални (метафикционални) манир, приповедање и приповедач тако скрећу пажњу на себе.

Међутим, да ли је овде реч само о томе да Ветручић збуњено упада у биоскоп током приказа Крунисања краља Петра I? „Тако су ћелавко и Иван Ветручић лепо пошли, а Иван Ветручић ће пропуштену прилику, да види крунидбену поворку краља Петра I Карађорђевића, надокнадити тек делимично и касније, када је буде гледао на филмском платну, онако како су је снимили – а већим делом и реконструисали – сниматељи Браће Пате.” (57-58). Ако се држимо искључиво наше приче, главни јунак стиже у Београд баш на дан краљевог крунисања и проласка свечане поворке београдским улицама. Поигравајући се

временским сегментима приче, наратор нас додатно збуњује приближавајући и нас и свог јунака самој ивици прекорачења наративних, дијегетичких нивоа (металепсе), доводећи тако у питање оштро оцртане онтолошке међе. Није ли велики теоретичар постмодерне прозе, Брајан Мекхејл, онтолошку доминанту прогласио доминантом постмодернистичке прозе, а металепсу сврстао у њене основне поступке?

Важно је пратити динамику развоја Ветручићеве поетичке свести: од најранијег предосећања тајне стварања вануметничког света светлошћу („Рађање света у светлости – а из таме. *Fiat lux.*” (28), као нека врста библијског Божанског перформатива: „Нека буде светлост!”); потом наслућивање тајне могућности стварања фикционалног света којим се може заменити сурова егзистентна стварност – до наивне, младићке свести о немогућности стварања новог (уметничког) света, већ искључивог очувања света фотографијом (светлошћу): „Ветручић је желео научити све што је потребно да би користио светлост не би ли свет, ако га већ не може стварати, барем покушао да очува, јер се свет чува само онако како и настаје: светлошћу.” (подвукао Д. Н; 32). Зато нас неће зачудити Иваново рано, пред-постмодернистичко виђење фотографије, које ће се најбоље исказати његовим изричитим одбијањем да фотографије ретушира: „Фотографија се ради сама, покушао је Иван објаснити, ви јој помажете да настане; а ово је нешто између, ни слика ни фотографија; ја код фотографије волим то што светлост обави све, ви сте сами причали о књизи неког Енглеза гдје је фотографија названа писаљком природе; али ово је ваше стило; хоћу казати, то више није то. [...] заправо фотографију кварите” (32-33).¹¹ Лако се уочи сличност са типичном реалистичком поетичком метафором фотографије (или књиге) као писаљке (или

11 „[...] али Ветручић никако није могао разумети зашто неко ко има тако савршено оруђе какво је камера жели да га замени несавршеношћу киста и платна.” (67)

огледала) природе: тако ће се ово необично пикареско лутање одвијати пре свега као постепено мењање, сазревање поетичке свести главног јунака – њена промена из реализма у постмодернизам, где ће се, на самом крају, та свест „потврдити” апсолутним брисањем и надилажењем фикционалне границе и „уласком” јунака у филм/фикцију (нешто што ће се поновити и у роману Судбина и коментари). Почињући од изразито традиционалне, предмодернистичке, главни јунак треба да стекне постмодернистичку поетичку свест: то је циљ његових лутања и авантура, то је поетичка семантика приче коју нам нуди овај роман.

Битна промена Ветручићеве поетичке свести током прве кинематографске пројекције, када стиче свест о онтолошкој природи и посебности фикционалног света филма, када почиње да назире тајну метафизике фикције, поклапа се са буђењем свести која ће препознати суштински „нереалистички” поступак сваке уметности којим се ствара посебан уметнички свет:

Различност покрета, умовао је он, упозорава на различност збивања на платну и око платна; свет кинематографа је посебан свет, не више само прозор – како му се, једном, давно, учинило док је гледао панораму – већ уистину други свет; ако би у тај свет могао ући – помислио је већ онда, мада је ту мисао убрзо заборавио и она ће задуго остати запретена у дубини – то никако не би значило тек провирити, као у панорами, већ би тај улазак био бесповратан одлазак из света око платна.[...] а да је привидан дисконтинуитет покрета знак тога другог света, платном – непрелазном границом – одвојеног од овога, опипљивог и крутог. (72)

Зато ће, нимало случајно, главни јунак бити привучен могућношћу фотографског (уметничког) преобликовања стварности:

Уз Распоповићев благослов Ветручић је повремено експериментисао са новим фо-

тографским техникама. Тако је урадио читаву серију фотографија у гуми-тиску, посебној техници копирања у којој се користи гумни бихромат, бромно уље и други контролисани пигментни поступци. Као резултат је добија фотографије карактеристичне зрнасте текстуре, помало тмурних тонова, али изразито ефектнем које су одушевљавале Распоповића: то више као да није фотографија, већ уметничка слика, подсећа на модерне сликаре, поентилисте; немој се колебати, није то исто што и ретуш, не смеју се руком вршити цртачке коректуре – али је ово нешто друго. Ветручићу се та сличност са сликарством није свиђала, али га је, ипак, привлачила могућност да друкчијом техником развијања добије слике околине друкчије од оних какве се оку причињавају, као попут разлике између људског покрета на слици и на филмском платну. Каткад је помишљао да открива неку другачију, скривену стварност.(85)

„Као да гледаш у неком сну” (105), рећи ће за те фотографије Ђура Јакшић.

Полако се оцртава промена која се одиграва у доживљају главног јунака. Пут који треба да пређе Иван Ветручић води од савета датог господину Распоповићу, власнику фотографске радње и заљубљенику у сликарство: „није ли боље да употребите камеру, она је много поузданији сведок” (100), па све до приповедачеве поетичке свести да су фотографије „тек релативно поуздани сведоци.” (109), али да и „у историји потпуно несумњиво није ништа.” (109).

Врхунац јунакове поетичке свести поклопиће се са одређењем времена филма као сакралног, „литургијског времена”. Време филма: „почиње да тече неко друго време” (193), треба довести у везу са „литургијским временом”, као сакрално време извођења саме службе, „сакрално време, које бисмо могли назвати и временом представе, јер је посвећено сећању и

представљању једног давног часа”, свете историје, литургија или обредно понављање кључних догађаја ове историје, задобијаја симболичну вредност времена „у којем се бришу категорије прошлости, садашњости и будућности, те тако литургијски чин добија карактер безвремености.” (215). Време филма, за Ветручића тако постаје безвремено литургијско време представљања сакралне историје. Полако се рађа сан о улажењу у безвремену фикционални свет филма: „Тако се оцртава сан о вратима која воде из овог часа. Ка вечности. Или макар ка неком другом времену чије је протицање мање сурово.” (216)

Стога, у поетичком смислу треба обратити пажњу на важност симболику сцене Ветручићевог изласка из кабине са пројектором свог биоскопа „Ватерло”, и приближавања биоскопском платну: „Излазак из кабине беше неопходан за потпуно уживљавање, јер су присуство, светлугање и звук пројектора исувише подсећали на механику филма. Седети у кабини било је исто што и посматрати позоришно дело иза позорнице, кроз сценску машинерију и гужву радника који су у сваком часу спремни да приступе промени декора.” (233). Сада нашег главног јунака дели само још један корак од прескакања „рампе” и преласка у фикцију покретних слика са биоскопског платна. Није без симболике ни постепено рађање звучног филма, својеврсно оглашавања фикције која попут сирена призива Ветручића у свој свет: Иванов улазак, односно нестанак у фикцији филмских слика, поклапа са „крајем епохе немог филма” (наслов последњег поглавља романа), појавом звучног филма, чију ће тајну Ветручић међу првима открити као „стапање времена представе и гледаочевог времена”. (235). А „доказ” крајњег одредишта главног јунака представља Белино сведочанство на самом крају романа: „Гледала сам пре неки дан један филм. И изненада ми се учинило, на платну појавио се он, разумеш, Иван;

погледао је у публику, тачније, у мене, намигнуо ми – и нестао.” (250)

Јунак улази у фикцију неких других прича – изванредан метафикционални манир. А подсетимо се, да није нимало случајно што ће прва фотографија коју ће наш јунак сачинити бити баш она на којој је уснимљен фотограф М. Вранеш: на тај начин се, на поетичко-симболичном плану, творац фотографије приказује као аналогон Приповедача који, управо у метафикционалном маниру, открива свој лик, односно открива себе као (екстердијегетичког) приповедача.

Завршним јунаковим уласком у свет филма, на симболичном плану се изриче један од суштинских поетичких закона сваке приче: да су и она, и сви њени догађаји, и сви и њени јунаци, ништа друго до то – фикција!

Душан Николић (1987) је рођен у Београду, где је завршио основне и мастер академске студије на Катедри за српску књижевност са јужнословенским књижевностима Филолошког факултета. Добитник је награде из фонда Радмила Поповић за најбољи дипломски рад из предмета Српска књижевност XX века. Поље интересовања: историја српске и опште књижевности, књижевна теорија, филозофија.

Књига *Нада, путоказ* је избор из поезије Предрага Бјелошевића писане прошлога века, из пет збирки песама: *Горка слад* 1977; *Лице са затиљка* 1979; *Решетка и сан* 1985; *Из међупростора* 1989; *Говор, тишина* 1995. године.

Жељка Аврић

ПОЕЗИЈА, САМО ЈЕ ПОЕЗИЈА ЈЕДИНА МОЈА ДОМОВИНА

Нада, путоказ Предрага Бјелошевића (после читања избора песама објављених у 20. веку)
Мали Немо, Панчево, 2023. године

Поезију Предрага Бјелошевића упознала сам у његовом најзрелијем песничком раздобљу, читајући књигу „**Заједно, са зидовима**“, објављену 2020. у издању Удружења књижевника Републике Српске. Нисам је пратила хронолошки, него обрнутим следом, од последњег наслова према првим песничким остварењима која је објавио са 24, односно 26 година. Већ првом књигом, Бјелошевић се представио целовитом, самосвојном и суптилном поетиком чија се својства и особености, тематско-мотивске одредивости и поетски поступци уочавају и у збирци „**Заједно, са зидовима**“. Реч, песма, поезија, песник, човек као стваралачко и мислено биће, човек уопште, његово постојање, опстајање и пролазност, све су то нити које граде време стварања и време песме Предрага Бјелошевића дуго готово пола века. Прве песме објављене су му 1972. а први песнички циклус 1974. у релевантном књижевном часопису „Путеви“.

Прва Бјелошевићева књига песама „**Горка слад**“ из 1977. године, наговестила је да се у тадашњем књижевном животу појавио несвакидашњи, свежи песнички глас који је одмах побудио пажњу поетских сладокусаца; узбудљив, бескомпромисан, изразито сензуалан, понекад ратоборан, чак и бруталан, местимично бизаран, али

несумњиво промишљен и речит. Песник са визијом, песник творац, песник до коске.

Својом првом књигом Бјелошевић је поставио основе поетици коју ће у будућем стваралаштву развијати и богатити; од перманентне употребе оксиморона, чак и у насловима као у песми *Снава град слијепу глад*, графичких решења, стилских фигура понављања, контраста, метафоре и градације (песма *Не буди сан не буди*, преко згуснутог, лапидарног поетског израза често иронично обојеног и са натрухом синестезије – нпр. огласићу се мирисом, песма *Излет у подсвијест*, до изврсног поентирања као у песми *Говор тишине / вријеме је кад говори тишина / или ни тишина тишина није*).

Књижевник Ранко Рисојевић је у поговору књизи „**Нада, путоказ**“ истакао три синтагме у оксиморону, само из прве збирке: горка слад, говор тишине, сита глад, а ја бих додала и замрачити свјетлост, врисак сјене, тишина ријеч има. „**Горком слади**“ Бјелошевић се најавио као песник слободног и везаног стиха, што је потврдио и последњом објављеном књигом. Његова су поетска интересовања везана за човеков унутрашњи свет и његово трагање за сопством, друштвену ангажованост (песма *Камен сазнања*), повремено обојена љубавним мотивима, чешће телесне природе (као у ироничној песми *Какав грохот*, нежној и

скоро ефемерној Бијелој дјевојци, римованој *Горка слад*). Унутрашњу динамику песми Заробљеник дају необичне, контрастне песничке слике повезане римом, у којима су речи груписане у синтагме и визуелно и на основу звука. Набрајања, понављања и хиперболе појачавају снагу осећања, идејност али и целокупан утисак. У истој функцији је и елиптични облик песме.

Песма *Као цвијет* у целости је персонификација човека, његовог буђења и отварања према свету, његових очекивања, треперења, првих искустава / *И тад се поново као цвијет склапаш / роса долази попут мјесечине / а зора погледа / никад више*. О времену и о пролазности човековој је песма И говор је сјена а у експерименталној песми Човјек и вријеме, ономатопеично куцање сата симболише различите периоде човековог живота, његових расположења и стања. Изразито мелодичној песми Траг прољећа специфичну динамику дају глаголи у којима доминира глас р и сугласничке скупине / *праиће раиће дриће даиће* или *врча срча смрча*/. *О нама и кугли без имена* је спознајна, филозофема, песма о свету, о човечанству, општем и индивидуалном. Мом савременом бетонском брат у је песнички циклус из четири дела у којем има препознатљиве Бјелошевићеве херметичности, натурализма, контраста доведених до апсурда, ироније, филозофске запитаности и зачуђености, увезаности личног и општег, присности и дистанце.

Бјелошевић је склон обртима, изненађењима; духовит и речит, свестан своје стваралачке моћи, поиграва се речима, њиховим звуком и значењима, слажући их у невероватне комбинације, по чему је један од најмаштовитијих и најнадахнутијих савремених песника. Бунтован, понекад апокалиптичан, предсказајан или интелектуално песимистичан, немоћан пред ходом времена / *поново у грлу остављам последњу грлату ријеч // немоћна дјеца шутирају планету*.

Ако томе додамо и класични младалачки бунт, блискост са европском пост-

модерном поезијом, посебно француском, уметнички темперамент и личну природу, намеће нам се мисао о Бјелошевићу као ретком песничком таленту који је својим раним радовима седамдесетих година и мало старијим радовима осамдесетих и деведесетих година прошлог века представио оригиналну поетику коју ће, временом, обogaћивати новим тематско-мотивским опредељењима, искуственошћу и мудрошћу и оним посебним искуственим песимизмом који одликује само ретко обдарене и образоване ствараоце.

Бјелошевићево „Лице са затиљка“ објављено 1979. године, лице је поезије које гледа у свим смеровима, из свих углова, на све стране света. Он пева из пуног грла, из саксије груди, раширених руку, са осмехом, гледајући право, једнако стихом, јавком, тезом, псовком, сочно, гласно и пркосно, математички прецизно и филозофски разложно, са беседничком убедљивошћу и емотивном манипулативношћу.

Ако је у Почетку била Реч, она је не само на почетку Бјелошевићевог песништва него је и његово целокупно трајање, о чему говори песма *На почетку нешто што јесте*:

*свака нова ријеч јест тајна и познанство
са празнином
тајна временски и собом ограђена
познанство хицем
што јурца од смртника до смртника
и не стиже и не завршава*

*свако јутро и сваки сутон
чине се исти поглед
гранама поцијепан закрвављен
први раздањује свјетлост
други мрак
понекад тишина у уву зашуми и зацичи
у један мах
на нисам у стању да разлучим њену поруку
али скоро увијек након тога
пјесма ми се дуго као нож удвара*

О снази речи говори и песма *Промовисање ријечи*, јавке изнад пјесме у чијем

поднаслову су стихови словеначког песника Томажа Шаламуна: ријеч је једини темељ свијета / ја сам њен слуга и господар. Њеној динамици и убедљивости знатно доприносе набрајања и понављања, такве асоцијације и јавке које ће самогласнике именовати као / *трајно небројена чуђења / заслужне за / све пловне мисли у небогледу / а сугласнике за све трудне кретње кроз реченице/* да би поентирао стихом захвалности / *свакој неспретној речи која чини да неко постане песник.*

Мотиви речи и тишине који се у оксиморонском загрљају појављују у првој књизи (песма *Говор тишине*), настављају свој поетски живот и у „**Лицу са затиљка**“. Тишине, речи али и љубавног задовољства има у песми *Из саксије грудног коша* спеваној из контрастних, оксиморонских песничких слика. Има у тој песми нечег архаичног, неког давног сећања и тешког буђења, бешћутности и равнодушја, али и садашње реалности. Песма *С времена на вријеме* будим се левитира између причина и реалности, сна и јаве; у њој препознајемо онај интелектуални песимизам који имају аналитички умови и контемплативне природе склоне самоанализи.

Мотив сенке у поезији Предрага Бјелошевића је свеprisутан, вишеобразан. Сенка је сам лирски субјект, његово унутрашње и његово стваралачко биће; оно што јесте и оно што покушава да створи; његова доба, стремљења, немоћи (песма *Анфас планете 3 са позиције сјенке*). Сенка је и реално стање и жељена пројекција и оновременост, али и потиснуто, подсвесно, друга стварност, оностраност, коначност (песме *Разобличење, Како су сахранили полудјелу сјенку припитомљене планине*). Мотив сенке – песме, песник развија у песмама *Реинкарнација сјенке, И сад заједно врхом зуба јездимо, Властитој сјенци у аманет / данас јој подижем споменик / ватрен мермерни / са великим ружичастим словима / у облику традиционалне строфе*. Мотив сенке појављује се и у књизи „**Из међупростора**“, у песмама *Како сам постао пролазничкова сјенка, Из подножја сјенке*.

Једна од најбољих Бјелошевићевих песама је *Приђимо још мало још мало препознајмо се*, испевана сленгом трговца, у пазарном, пијачном амбијенту, у којем се цењка и процењује од ока, као и свака друга роба - уметност, таленат, стваралаштво. Служећи се иронијом која прелази у сарказам и негацију, песник говори маниром препродаваца, шверцера, ситних лопова, бојећи га рефреном који одступа од те шарене тезге са ђинђувама, рефреном горким, огољеним и опомињућим: лирика је још само у књигама. Наведена песма, те песме *Човјек и вријеме* и *Canina littera* Пјесма о /P/ несталном, достојне су антологије савременог српског песништва, својим надахнућем, својом визијом, идејношћу, свевременошћу.

Песма *О њој сви знате о коме је ријеч* алудира на смрт, наговештава је речима криском, бритвом, страха. Није то једина песма *о другој страни, о мојој мрклој ноћи*, о чему Бјелошевић пева у пренесеном значењу, користећи симболе, лирске паралелизме и контрасте чиме атмосфера добија на уверљивости а значења на снази.

Од говора тишине у „Горкој слади“ до љубавно-рефлексивних *Писама тишине* у „**Лицу са затиљком**“, у којима се мотив тишине као стваралачког подстицаја укршта са мотивом сенке као стваралачког бића, поново до тишине, апсолутне, у амбијенту ноћи и тренутку предавања, као у песми *Како ме једну убогу ноћ заводио тишина*.

Књигу „**Решетка и сан**“ из 1985. године, са посветом сину Григору, обележиле су три одреднице: песме о Пловки, као персонификацији митског бића које у себи обједињава и мислено биће, дакле човека и стваралачко, дакле, творачко – биће које је једино могао Бог створити по властитом узору; затим, **Увод у словарь**, или збирка у збирци – или глас иза песме – или дух изнад свести, или нада иза сваке коначности – или спознање космичког, сред себе и свега око себе. И треће, али никако последње, бунтовник и авантуриста из „**Горке слади**“ / *још нијем гутам говор измичућ времену /*

зијевнућу као празан џеп на лећи на дан и спавати / живи се над уво надносе и нико никога не чује / без циља ти простор а и без звијезда / ето напoкoн постојиш чврст и створен за себе / који је „Лицем са за-тиљка“ постао превратник, песнички јеретик јер је померио границе у формалном, језичком и поетичком смислу и одредио се иновативношћу и потпуним предавањем поезији / обрачун са сјенком лична је ствар / хиљаде руку уобличава планету овај час оштром оловком и комадићем папира / ко не буде имао довољно сна увенуће / ево вам пјесма у којој све постоји и ватра и онај који се мрзне покрај ње / отвори прозор напољу слово недоречено о твом пре-ображају лежи / књигом „Решетка и сан“ је питање поезије и писања поистоветио са суштином борбе којом се може (с)познати човек и променити свет / плод његов Пловка је премудра / са коријеном задебљалим / у сваком слову / и цвјетним мирисом изван / сваке пролазности (песма Записак о болу). Човек се најбоље (с)познаје у болу, а свет се мења тек кад му запрети Мрак / свакоме своја милошта / пресвијетли Пловко опстанак / и теби / у свјетлости туђој / зрак што хранљив је и топао / а говор о тами невољак / јер тама различито свијет тумачи (песма На страни против себе).

Бјелошевићева реч празнује, звони, сече, окрвави, љушти се и прска, надире, вришти, подсмева и церека, закључује. Речи су бештије које нас прогоне. Реч је одшкринут прозор и њихова лупа, она је војска, терет, чиста, богиња, прамајка - звјерка, величина, смисао.

стоји ријеч на Олимпу
проматра
како творци
кроз њена слова
сопствени смисао одређују

приђите
заводљиви огрезли неписмени
вјештачки приђите мучки
самољубиво
ово непостојано брдо

на вашим грудима да сачиним
Богиња терета

Триптих Водена решетка заслужује посебан прилаз. Вода је природни елемент, колевка живота. Вода је и очекивани амбијент у којем бивствује Пловка, који је за њу стваралачки и подстицајан. Вода је праискон, у биолошком смислу али и метафорички / вода је наш знак препознавања / треба ли стати у њену најдубљу матицу / пребољети ријечи мјесечине и сјаја / вода је и сва и сва и све /. Вода је и ријека свјетлости и провидни плићак мисли, која плави сва моја недосегнута лица. Понављањима и градацијом у трећем делу где доминирају кинетички глаголи, песма на читаоца, као и надахнуће на ствараоца, делује и омамљујуће и катарзично:

онај који не зна уживати у води
постаће вода
и онај ко не зна ко је и откуда је
нека гледа у воду
она је мјесто његовог рођења и опстанка

Дивна, емотивна али и веома поучна песма Мамац, постхумно посвећена оцу Живку, првом строфом је класичан помен преминулом а садржином ода животу који је / посветио лову рибе / љускао је још живу а потом ватри дарезљиво приносио. Друга строфа у којој отац / пуштајући непримјетно кормило из руку / и тражећи рибу / пуним устима загризавши је / сликовито указује на ту крхку и невидљиву а вечиту границу / обалу / између живота и смрти.

Песма Петар Кочић свијест о кући је поетска прича о кући која живи у човеку, у ствараоцу. Кућа је поистовећена са земљом јер је Петар Кочић земљу доживљавао као своју кућу. Привид је песма слојевите архитектуре, у којој се песнички искази постепено проширују или одузимају, те им варирања дају посебан темпо и драмску напетост.

Увод у словарь, уметнути подциклус о словима, који поетизује гласове и слова, посебно Г, О, Р, говори и о Бјелошевићевој поетској ингениозности, о изузетној лудости којом Онај који пева прониче у суштину оног о чему пева и у суштину самог певања. Он је и оштроуман и оштровидан, јер оно што производи звук / глас, доживљава визуелно у њиховим графемама и промишљањем их поетизује. Склоност ка облику и слици, приметна је не само у формалном обликовању стихова, него и у њиховом уланчавању у циклусе и целину. Ако је слово **Г, Г грч, стање између живота и смрти, нереализован глас или биће**, како је сам Бјелошевић навео у фусоти, О је савршенство, симбол вечности, цикличности живота, јединство супротности, простор за размишљање / обличе у ком енергија почива / око / сунце / топовска цијеви.

Пасје писмо или *Canina littera* Пјесма о /Р/ несталном можда јесте надахнута Рембоовом песмом „Самогласници“ али несумњиво је вишезначни рикошет од једног гласа специфичног по месту изговора и по својој улози у говору, који се, испаљен у речима - пројектилама, распрскава у раскошне поетске слике бивајући ходајући рјечник свезнадар и протува.

У избору из књиге „Из међупростора“ објављене 1989. читамо и песме у везаном стиху, сонете посвећене Кољи Мићевићу, Ранку Рисојевићу. Рима је недоследна и непотпуна, дужина стиха и број слогова варирају, а паузе на неочекиваним местима, чиме Бјелошевић потврђује да је песник изван стереотипа, песник трагач, специфичног поетско-сазнајног пута ка апсолутној поезији изнад свих задатости, форми, правила, одредивости, искључивости. Он и даље истражује и открива могуће и још неиспитане пукотине, пролазе, просторе, чистине у сазнањима / наћи ће пут свог путника / досегнути сан – бити обала; налази нове просеве, озарја и сумрача у свом стваралачком бићу / између двије свјетлости ја мрак сам сам; долази до откривења и спознања о бити стваралачког порива и процеса / бити обала што саму себе пра-

ти / да види како ноћ нова бдије – ко сама свјетлост из поезије. Или, како је то изврсно сажео у лирској минијатури *Прича*:

*ријеком плови јабука
од извора према ушћу
и мијења боју и мирис*

*обалом
прати је човјек
истим очима*

Песму *Пловка* чини шест поетских целина чије се слике уклапају као делови слагалице творећи јединство које је истовремено биће, процес и датост - сама суштина поезије:

*Она је бог – ја сам њен поуздани слуга
она је простор она влада временом
она је свитац у пољу
риба у води и вода сама
њена рука помјера звијезде*

Има у Бјелошевићевој поезији нечег судбинског и пророчког, скоро видовњачког, посебно у начину на који свет око себе и у себи виде они ствараоци који промишљају али и осећају. У стварању, нашег песника воде радозналост и усхићеност детета, снажне емотивне струје, интелектуална објективност и склоност аргументовању.

„**Говор, тишина**“ из 1995. године, бројем песама је најзаступљенија Бјелошевићева књига у овом избору поезије. Тематско-мотивски и идејно се такође продужава из претходних. Оно што је у ранијим књигама било у зачетку или у замаху, у књизи „**Говор, тишина**“ се конкретизовало, добило пуноћу, поетички дефинисало песмом *Бити човјек, форма, пјесма. Стваралачко биће, односно, принцип, и даље оличава Пловка; и даље је то биће обузето архетиповима, међу сенкама, у потрази за сопством. Песник изналази нова формална решења, силази у дубине језика разгрћући*

слојеве и размичући велове, у дубоке воде, у мрак, у светлост – тражећи речи, стварајући Песму.

Два кључна места ове књиге су вода и реч. Срећемо их и у претходним књигама, појединачне, разобручене, а срасле у књизи „**Решетка и сан**“. Оба амбијента симболишу почетак, искон, Почело. Ако се осврнемо уназад, води - капљици, брзаку, матици, слапу, жубору, мору, реци, киши и речи - гласу, слову, причи, песми, поезији, можемо придружити сенку, тишину и говор, који чине песников тематско-мотивски круг у који се уливају и одливају његове светлости и таме, наде и путокази / *вода је наш знак препознавања // свака нова ријеч тајна и познанство.*

Издвојила бих песме *Раснутак* (сјајан неологизам који се, значењски а и симболички уклапа у контраст црно-белог, певања и опеваног); *Нада*, путоказ или временски пут казаљке из свјетлости у мрак, преко Себе, у Изнад. Поезија свему даје смисао, речи оживотворују ствари / *ствари попримају свој нови облик / уткивајући се у било ријечи / претварајући се у језик космоса* (песма *Ријечи, ствари*).

Бјелошевићеве песничке слике су непатворене, понекад огољене, неочекиване. Затекне нас њихова аутентичност, заболи животност. Не заобилази свакодневље, чак ни баналности, тривије. Не моралише, не улешава, не патетише. Бјелошевић се обраћа директно, непосредно; искрен је, подсмешљив, понекад и суров. Поетски израз му је сведен, понегде шкрт, а каткад раскошан, стихијски, у салвама. Иронија се често продубљује у сарказам, апсурд у нонсенс.

Песме, *У јату комараца препознао сам брата*, *Патриотска пјесма*, *Последњи сусрет с мајком* писане су у наративу и поседују све фазе драмске радње: увод, заплет, кулминацију и расплет у виду песничке поенте, сублимираног закључка. Ове песме су настале и објављене у жеку свеопштег (вој-

но-политичког, територијалног, демографског, економског) распада до тад заједничке државе, илузија о братству и јединству, система вредности у који се дубоко веровало и који је био потпорни стуб тој држави; у време свеопште харанге, притисака и уцена на право малог народа да живи у малој, али својој држави. У песмама наилазимо на тужбалички тон, али и тонове оптужби и опоруха, местимично на метафоре и неизбежне оксимороне. Ово су ангажоване песме, слике друштвеног и историјског тренутка; ово су и патриотске песме, нетипичне, али је и сам Бјелошевић потпуно свој; ово су искрене песме, без патоса, са критичким ставом и веома храбре, писане у време када се због храбрости уопште, лако губила глава; песме у складу са колективним осећањем потиштености и одбачености након распада деценијских илузија, изолације, усамљеништва и стешњености између Истока и Запада.

У јату комараца препознао сам брата...
...Први је долетио под моју свјетилку
први пљунуо на наше заједничко огледало...
У јату комараца препознао сам брата

Њени синови су настали
од муње и грома
срна и чекића
од сна
настали су њени вјечни синови
што раздрагано шире руке
у сусрет пријатељству
час према Истоку час према Западу
Патриотска пјесма

Тако се готово увијек заврши наш сусрет
код ње још влада глувонијематријархат
исто се понаша и моја старија сестра
полубраћа су ме из њеног другог брака
учинила бескућником и беземљашем
даља родбина је далеко у снијежној биједи
или се одећ спаса тражећ покрстила
Последњи сусрет са мајком

Бјелошевић је умно и језички разигран песник; често комбинује наизглед неспоји-

ве речи, песничке слике. Непрестано нам држи пажњу унутрашњом динамиком стихова, као добар прозаиста узбудљивим заплетом. При томе је изузетно убедљив и у визуелном и у аудитивном погледу. Поједине песме су филмичне а њихове упечатљиве секвенце имају снажан набој којима могу да осупну у тренутку, уздрмају, замисле, запитају. То су, између осталих, одлике авангардне поезије авангардног песника за којег је поезија антропоцентрична.

Његове реченице су растерећене сувишног; непотпуне су, безличне, са одсуством интерпункције (осим цртице као ознаке за истицање и паузу и косе заграде). Стихови се неретко састоје из само једне речи или синтагме; апострофира, са честим опкорачењима, стилским фигурама понављања и јаком језичком експресијом постигнутом груписањем одређених сугласника. Једнако барата слободним, као и везаним стихом, сонетом. Рима је често недоследна, непотпуна, што није знак несналажења, него намере да форму потчини песми а не песму форми. У песнички језик уводи сленг и улични говор али и поетске кованице као небоглед, стослов, невидјело, занебесана, записак, тишак, раснутак (ауторски неологизам). Како доживљава поезију и сам чин писања - као израз надахнућа, као креативан, творачки чин, еуфоричност, катарзу, прочишћење? Или задовољство, као у песми Рибари:

*а ја пловим тако
што упловим чуном мисли
у тијесан кањон грла
до бучног бродолома срца
и ту преврнем чун
а мисли као гњурици рибе галебови
јављају се у тишаку закрчених вена
шипражју прве преткоморе
или пак у неком летећем залиску...*

*...моје упорно ишчекивање
називам
Задовољство*

Градећи свој поетски свет, Предраг Бјелошевић покушава да пронађе властите трагове, да одгонетне смисао и логику света. То је запитаност Човека, а потрага Уметника. Трновит је то пут, каткад сизифовски посао који је немогуће радити друкчије, осим с љубављу. Стога се као мото овој књизи, природно уклапају стихови Пава Хавика:

*Истина ме понекад подсећа на град
закопан у песку.
Поезија, само је поезија једина моја
домовина,
о њој да говорим, то је моја љубавница
што кроз пјесму процвјетава.*

Жељка Аврић (1964) је песникиња рођена у Бањалуци. Пише песме, есеје, приказе. Књиге: *Сонетне бројанице*, *Јесам*. Живи у Сремској Митровици.

Enver Kazaz

TRIJUMF SVJETLOSTI

O KRITIČARSKOM RADU I NAJNOVIJOJ KNJIZI LJILJANE ŠOP

Knjiga Ljiljane Šop *Odbrana svetlosti od tame, poetski univerzum Amira Brke (Tešanj, 2023)* nastajala je tokom dvadesetogodišnjeg kritičkog praćenja poetskog i proznog djela ovog autora, koji danas spada u najznačajnije pjesnike policentričnog južnoslavenskog jezika što se različito imenuje i standardizira. Ljiljana Šop je iznimno zanimljiva kritičarka, koja pripada samom vrhu književne kritike na južnoslavenskom prostoru. Otud ova knjiga jest kritički susret onih među najboljima u našem jeziku: velike kritičarke s djelom velikog pjesnika. Zato je ona vrhunski trijumf poezije i kritike, uz to poetske kritike u najboljem smislu tog pojma, te dokaz da univerzum kreacije u jeziku stalno širi svoje granice, bez obzira na činjenicu da su i poezija i kritika, ona pogotovu, danas marginalizirane u kulturnom i ukupnom društvenom kontekstu.

Kažem *trijumf poezije i kritike*, jer takvih susreta nema u našem jezičkom kontekstu, a poeziju, nakon što se u akademskoj kritici uspostavio poststrukturalizam sa svom sterilnošću svoga diskursa, gotovo niko i ne tumači. Pa i kad se dogodi da kritičar tumači poeziju, najčešće je to uopćeno govorenje, bez dodira sa poetskim suštinama, igrom u jeziku, svijetom ideja i emocija koje drže poetske univerzume tragajući, kad je najbolja poezija u pitanju, uvijek za onim univerzalnim i beskonačnim u konačnostima ljudske egzistencije.

Kad je dobra i najbolja, kritika nije samo spona između djela i čitaoca, kako je mislila tradicionalna književna nauka. Nije ni samo-

dovoljan univerzum koji, zatvoren u sebe, može postojati u jeziku bez dodira sa drugima. Ona je prije svega dijalog i susret kritičke stvaralačke kreacije, inteligencije, talenta i književnog uma u kojem se zbiva međusobno obogaćivanje različitih svjetova, književnog i kritičkog, ali i njihovo sjedinjavanje u kojem se književnost prelijeva u kritiku i obratno. Nije to samo nadvremeni susret *lijepih duša*, kako su mislili Poulet ili Bachelard u definiranju poetske kritike kao potrage za transvremenim suštinama. Ne, to je susret u kojem se međusobno odražavaju različiti svjetovi, konteksti, tvorački principi u upotrebi jezika, pa je kritika nikad prekinuti dijalog u kojem se zbiva prevođenje jednog u drugi svijet, a kritika postaje poezijom samo onda kad u njoj progovori autentičan talenat, obrazovanje, razumijevanje i, u konačnici, interpretacija koja plijeni bogatstvom svoga maštovnog svijeta.

Za one koji su posvećenici književne riječi, Ljiljana Šop je ličnost koja je obilježila našu (pod ovim *našu* podrazumijevam jugoslavensku i postjugoslavensku) kritičku scenu u posljednjim decenijama prošlog i prvim ovog vijeka. Kad kažem *obilježila*, mislim na njeno prisustvo u tzv. dnevnoj kritici koja prati tekuću književnu praksu, ali i esejistici koja se izdiže iznad dnevnosti kritičke riječi i ostaje u vremenu kao neprolazna vrijednost. Ne postoji neko sličan njoj ko je u književnu praksu ulazio s takvim darom i marom, a izvan akademskih institucija. Možda joj je blizak Igor Mandić, ali on je pisao kritiku drugačijeg tipa,

bez esejističkih uzleta i kreativnih igara, kritiku preciznu u svom izričaju i odanu književnom djelu koje interpretira. Ili joj je ipak bliži Midhat Begić, vrhunski književni kritičar, ali iz akademske oblasti, pa je morao biti i historičar književnosti, što je unekoliko ograničavalo njegovu kritičku maštu za račun književne naučnosti. Bilo je i drugih kritičara u onoj negdašnjoj državi gdje se književnost nije svodila na sluškinju nacionalnog identiteta, ali oni nisu preživjeli metodološke prijelome kao Ljiljana Šop, ostajući vjerna svom metodi u sabesjedništvu sa književnim djelom.

Događalo mi se nerijetko dok sam kao student, a i kasnije, čitao Ljiljanu Šop da doživim maštovna uznesenja i zapitam se: kako ja to nisam vidio u književnom djelu? A nisam, jer me ograničavao naučni metod i njegov raskurs iz kojeg sam bivao prinuđen interpretirati književni tekst. Tek onda kad sam uvidio da je svaki metod krut i nedostatan, te da je za kritiku nužna kreacija jednaka onoj koju posjeduje književno djelo – otvarali su mi se književni svjetovi s njihove najbolje strane. A Ljiljana Šop je kao kritičarka rođena s takvim darom i ostala mu je vjerna cijeli svoj život, odbivši kritičke mode i metode za račun kritike kao spoja mašte, znanja i obrazovanja što se međusobno isprepliću i plodotvorno nadopunjuju. To je kritika kao sinteza metoda, mašte i emocije, jednom riječju: trijumf kritičkog duha u univerzumu jezika.

Knjiga o poetskom, a zapravo o književnom univerzumu Amira Brke, jer Ljiljana Šop analizira i dvije prozne knjige Amira Brke – *Monografiju grada* i *Crnu svesku* – nastajala tokom dvadeset godina kritičkog praćenja djela ovog pisca, pokazuje da se u tako dugom vremenskom periodu, u kojem imanentni kritički metodi, prije svega formalizam i strukturalizam, ustupaju pred nadolazećim poststrukturalističkim horizontom, nije mijenjao metod ove kritičarke. On je ostao otporan na književne mode, a poststrukturalizam, sa svojim kosim čitanjima i rasredištavanjima književne strukture, zaboravio je da je književnost, poezija posebno, jezička kreacija prije svega. U takvoj figuraciji jezika poezija je sušta sublimacija književnosti, pa nije ni čudo što ju je teško, gotovo nemoguće rasredištiti i čitati npr. iz pozicije kulturnog materijalizma, a da

se pri tom ne izgubi njena suština – igra u jeziku i obliku koji poeziju izdiže na pijedestal književnosti.

Ovo ostajanje dosljednim imanentnom kritičkom metodu, uz svijest o promjeni konteksta i djela i pisca i kritičarke, konteksta koji obilježava krvavi raspad Titove Jugoslavije i transformacija socijalizma u kapitalizam, uz sve strave rata i njegove žrtve, ističem kao pohvalu Ljiljani Šop. Poststrukturalizam je zapeo tamo gdje je i počeo – u književnoj strukturi koju je pokušao decentrirati, pa su njegove interpretacije velikim dijelom aplikacija književnosti na teoriju, a ne obratno, uz naglasak da takvi tekstovi liče *kao jaje jajetu* i da se u potpunosti izgubila osobnost kritičara u kritičkom tekstu. Kao da imamo posla s nekim bezličnim tekstom koji se neprestano umnaža i transmigrira u svaku kritičarsku ličnost. Takvo obezličanje kritike, pogotovu na akademskim periferijama, na kraju je rezultiralo smrću dnevne kritike, prikaza, interpretacije i eseja, a na sceni je ostala masa sterilnih akademskih radova u kojima se citiraju isti autori i piše samo na jedan način. A kad je Culler usred takve situacije zavapio: *književnost je prije svega umjetnost riječi* – poststrukturalistički horizont je pokazao da je iscrpio svoju inovativnost i postao sveopćim akademskim klišeom.

To je još jedan u čitavom nizu razloga zbog kojih sam ovu knjigu dočekao s radošću. I sam pratim djelo Amira Brke, kao i Ljiljana Šop. I sâm sam sklopio knjigu o njegovom opusu (2016), a ona je već sada nedostatna, jer se to djelo umnažalo i dostizalo stalno nove i nove estetske uzlete. Zato ovu knjigu Ljiljane Šop doživljam kao saputničku i sagovorničku u beskrajnom dijalogu o književnosti. U tom kritičkom susretu vidim i svoje kritičke mijene, preispitivanja i međukritičke nadopune koje potvrđuju da vrijedna književnost, kakva uistinu jest Brkina, posjeduje neiscrpnost književnih smislova, baš kao arabeska beskraj svojih strukturnih nijansi.

Otud i prva ocjena *Odrane svetlosti od tame* jest sukritičko divljenje kritičkoj mašti, daru i maru autorice, i pohvala njenom metodi. Bezbroy je razloga za to, a u prvi plan izbija sposobnost kritičke sinteze. I to one sinteze

koja posjeduje mogućnost da kritičkom govoru podredi različite metode i pretvori ih u svoj, ličnošću kritičarke određen metod, a da se, onda, iznad toga izdigne dar za interpretaciju svakog pojedinog djela, pjesme ili figure, i pogodi u samo središte književnih smislova.

Evo jednog karakterističnog primjera: “Jednu od nepokolebljivih linija poezije Amira Brke, jednu od onih koje cenim ne pretpostavljajući je drugim važnim linijama niti misleći da za nju treba više odvažnosti, poštenja i pesničke veštine, već možda ‘samo’ više odgovornosti i smisla za svedočenje, čine pesme o ratu posle kojeg su sve naše ljudske istine gubitničke, sve naše priče uzaludne, sva naša iskustva bespredmetna. Znajući to, Amir Brka se u svakoj svojoj pesničkoj knjizi, kao i u proznoj *Monografija grada*, iskazivao i kao čovek koji *peva posle rata*, ali i kao jedinka čiji se moralni i intelektualni svetonazori nisu poljuljali, čiji se vrednosni kriterijumi nisu pogubili, jedinka koju je možda baš pesničko svedočenje sačuvalo kao autonomnu ličnost. Ne mogu znati, ali mogu slutiti kolika je cena jedne takve autonomije.”

Da, to i jest pogađanje u suštinu pjesničkog napora Amira Brke, ali i nekih drugih pjesnika koji su pisali o ratu. U pravu je Ljiljana Šop – rat je učinio to da ni jedna naša istina ne ostane cijela i da se sve u ljudskom svijetu iznova mora provjeriti. Čini to i Brka, jer je pjesnik izvorne sumnje ponikle iz onog kako čovjek postoji u ratu i pustinji nakon njega. Ljiljana Šop uviđa tu liniju pjesništva i određuje je svjedočenjem (svojedobno sam u jednom tekstu cjelokupan korpus ratnog pisma označio *poetikom svjedočenja*, a onda su došli akademičari nacionalnog opredjeljenja i iskrivili smisao tog pojma ideološki ga funkcionalizirajući za račun viktimološkog koncepta nacionalnog identiteta) autonomne ličnosti “čiji se moralni i intelektualni svetonazori nisu poljuljali, čiji se vrednosni kriterijumi nisu pogubili, jedinka koju je možda baš pesničko svedočenje sačuvalo kao autonomnu ličnost”. Ali, to je tek polovina posla. Jer pjesnikovo u društvu i historijskom zlu i jest postojati izvan ideoloških borbi, ratnih bubnjeva i zova kolektiva. Jednom riječju, biti na strani gole ljudske substance koja trpi teror historije. Druga polovina mora suknuti negdje gore, visoko, do Boga, do

tvorca čija se riječ mora provjeriti u historiji. Tako Ljiljana Šop otkriva sraz historije i metafizike u Brkinom pjesništvu, gdje pjesnik u dijalogu sa Besmrtnikom iz svoje smrtnosti traži pravo govora, prigovora i propitivanja, i pravo na svoju skepsu u kojoj cvjeta ljudskost. Ali, ni to nije dovoljno da se iscrpi smisao Brkine pjesme *Riječ Božija i moja*. Jer rasprava s Bogom, naglašava kritičarka, “nipošto u Brkinom slučaju nije posledica samo ratnog užasa već je prevashodno na tragu večnog, velikog stvaralačkog disputa koji bismo mogli nazvati ‘opštim mestom’ ozbiljne umetnosti, pod uslovom da isključimo svaku negativnu konotaciju pojma ‘opšte mesto’.” Ona, ta rasprava, ima i svoj poseban metafizički izvor iz kojeg se pjesnikova riječ izdiže na Božiju razinu, a Božija dobija ljudske mjere, pa je “veličanstvena pesnikova snaga ‘u toj utrci nijemoj/ koju će samo jedan od nas/ do kraja izdržati moći’, jer ne radi se o tome kakve izgleda smrtnik protiv Besmrtnika u utrci ima, već šta će posle smrtnika kao dokaz ‘boja kozmičkog’ ostati i šta bi od Besmrtnikovih reči ostalo da nema drznovenih smrtnika koji ih vazda stavljaju na večnu proveru smisla.”

I sve ovo u jednom pasusu, u nekoliko jezgrovitih rečunica do prskanja nabijenih smislom, da bi eksplodiralo saznanje o tome šta će ostati od smrtnika iza *kosmičkog boja* i šta od Besmrtnikovih riječi, da nema onih *drznovenih* (volim neobičnost ove riječi koja zamjenjuje ustaljenu – drzovitih) *smrtnika* koji stavljaju pod sumnju i provjeravaju smisao metafizičkih poruka. Taj luk od rata, preko cjelokupne historije, do ljudske autonomnosti u odnosu na sve ontičke fenomene, pa onda do metafizičkog beskraja u nečemu što je slika pobunjenog pjesnika, zapravo je sposobnost kritičkog pisma da misli preko poezije, da figuru pretoči u diskurs i da, potom, u njegovim okvirima misli o smislu poetskih riječi. Raspon tog mišljenja ukazuje na stepen filozofske obrazovanosti kritičarke, ali i na njenu emocionalnost, saosjećanje s drugima i sposobnost da u humanumu pronade uporišnu tačku iz koje motri pjesnički smisao.

Tekstovi u ovoj knjizi nastajali su kao kritičke reakcije na pojavljivanje pojedinih Brkinih knjiga. Oni su prije svega spoj interpretacije i eseja, a zbog njihove dužine mogu

se s pravom odrediti kao interpretativni mikro-eseji. Taj, za ovu priliku opisan, književnokritički žanr karakteriše ukupan ne mali opus Ljiljane Šop. Tu je šest objavljenih knjiga i na stotitne tekstova rasutih po različitim publikacijama. Možda će ih jednom neko skupiti u cjelinu i objaviti: tek tada će se u punom svjetlu vidjeti vrijednost njenog književnokritičkog opusa.

U uvodnoj bilješci uz ovu knjigu Ljiljana Šop naglašava jednu zanimljivu koincidenciju: ovo je njena sedma knjiga i sedma knjiga o književnom opusu Amira Brke. Radi se o istinu sretnom sticaju okolnosti. Brka je imao sreću da se književna kritika u toj mjeri bavi njegovim djelom, baš kao što je imao sreću da se za njegovo djelo zainteresira ova velika kritičarka. Naravno, ta sreća nije nezasluzena, naprotiv. Brka je veliki pjesnik našeg četveroimenog jezika, a Ljiljana Šop njegova velika kritičarka. Ovi mikro-eseji kao praćenje Brkinog djela na koncu se sklapaju u cjelinu – tako da se čini kako od prvog do posljednjeg reda čitamo ne različite tekstove nego precizno koncipiranu knjigu. Naglašavam *knjigu*, ne kritičku studiju, jer studija bi zahtijevala strogi centar i hronologiju, što bi utjecalo na razbokorenost kritičke mašte. Jedan od njih, centralni tekst *Prestanite da živite i čitajte*, objavljen je u zborniku *U svijetu bez središta* (2017) kao uvodno izlaganje sa naučnog skupa o književnom djelu Amira Brke održanog u Tešnju 16. i 17. 12. 2016. godine. On jedini ima naznake mozaički organiziranog sintetskog eseja. U njemu je Ljiljana Šop na svom terenu – u sintezi meditativnog, lirskog i kritičkog. Zato i može iznositi sažete ocjene Brkinog poetskog postupka: “U pojedinačnim pesmama, ali i u ciklusima, poemama, pesničkim i proznim knjigama kao čvrsto organizovanim celinama, Amir Brka najčešće polazi od konkretnog povoda i situacije, svakodnevnog slike, od ličnog, porodičnog iskustva i sećanja, od ovog grada, od stvarnog ili fiktivnog susreta, dijaloga, citata, od sna ili more koji su ga pohodili u realnosti, od strepnje pred konkretnim, ali i vaskolikim zlom, a gotovo uvek stiže do izrazito refleksivne lirike, doseže transcendentalna iskustva, obitava u prostorima metafizike, u svetu univerzalija, uspevajući da najrazličitije vrste diskursa, od

svakodnevnog do filozofskog, religijskog, mitskog, opesmotvori na svoj, originalan način.”

Zaista se radi o vrhunskom kritičkom umijeću. Na jednoj strani je opis postupka, a na drugoj poetska filozofija koja iz njega proizlazi. Kritičarka uviđa od čega pjesnik polazi, kojim se poetskim putevima kreće i gdje dolazi, a šta dostiže. I sve to u jednom jezgrovitom, smislom nabijenom pasusu. Za šta nekim drugim kritičarima trebaju stranice, Ljiljani Šop su dovoljne sažete, a precizne rečenice koje prerastaju u vrijednosne sudove. Reklo bi se da u ovu ocjenu staje Brkin poetski postupak, ali i njegov poetski misaoni sistem, a onda i *hramovna arhitektonika* kao *estetska i etička činjenica*. Mnogi od kritičara koji su pisali o Brki nisu dostigli ovako jezgrovit sistem analize i vrijednosnog suda, pa se može reći da je ova knjiga sinteza dosadašnjih kritičkih pristupa Brkinom opusu. Slažući se s Ljiljanom Šop, nadodajem užitak u kritičkom čitanju njene kritike. Kada bih, naime, bio prinuđen da biram između široke analize s razvijenim argumentima i dokazima postavljenih teza i ovakve kritičke jezgrovitosti, odabrao bih ovo drugo. U njemu se odražava veliko kritičko znanje i talenat, ali isto tako i sposobnost da se uđe u tajnu pjesničke umjetnosti i osvijetle njeni zapretani smislovi. Jer, precizno uviđa kritičarka, pjesnik polazi od onog, andrićevski rečeno, *što sanja i što mu se događa*, od svakodnevnog, ličnog, iskustvenog, historijskog itd, “a gotovo uvek stiže do izrazito refleksivne lirike, doseže transcendentalna iskustva, obitava u prostorima metafizike, u svetu univerzalija, uspevajući da najrazličitije vrste diskursa, od svakodnevnog do filozofskog, religijskog, mitskog, opesmotvori na svoj, originalan način”.

Ali, ovo je tek polazište za kasnije analize konkretnih djela: *Nebeski nomada*, Brkine vrhunske sonetne knjige koju Ljiljana Šop određuje kao remek-djelo, zbirki *Đavo na Dunavu* i *Dijalektika tmine*, *Monografije grada*, labavog romana ili čvrsto organizirane zbirke priča, *Crne sveske*, knjige začudnih proza, ili posljednje objavljene knjige pjesama *San mizantropa* – da pomenem smo dio Brkina opusa koji je analiziran u ovoj knjizi. A uvijek je izvršena precizna analiza postupka, interpretacija smisla i iznošenje vrijednosnog suda.

Pri tom, Ljiljana Šop precizno smješta Brku u njegov Tešanj, stvarni, snovidi, imaginarni, mitski, poetski, da bi ga vidjela u nutarnjem i metafizičkom nomadstvu, pa ga onda pratila u historijskom kontekstu, istražila njegovu ironiju i skepsu, osmotrila fantastiku, oniričke i fantazmagorične scene, ispitala njegovu kritičku poeziju, analizirala njegov stalni dijalog sa Ćatićem, odredila intertekstualne relacije i palimpsestne osnove njegova opusa, i na koncu ga postavila u sami vrh južnoslavenskog pjesništva, sa žaljenjem konstatirajući da njegove knjige nisu prevedene na neke od svjetskih jezika.

Naprосто je zadivljujuće kako kritičarka analizira pjesnikovo uranjanje u historiju slikom *đavola na Dunavu*, veliku rijeku i civilizaciju uz nju, gdje đavo dolazi iz historije i prirode ljudskog društva razarajući osnove humanuma, a onda prati pjesnikovu ontološku strepnju u *dijalektici tmine*, gdje se tmina, kao naznaka historijskog i društvenog čovjekovog užasa, stalno mijenja ostajući vječito ista, ili se upušta u tragove pjesnikovog *nebeskog nomadstva*, prateći pjesničko majstorstvo u izvedbi soneta.

No, iza svega toga stoji estetski horizont svjetske književnosti u koji kritičarka svrstava Brku. Tako, pišući o njegovim proznim knjigama, ona naglašava: "Ja i dve dosadašnje prozne knjige Amira Brke i tematski i stilski posmatram u kontekstu sistematske zaokruženosti njegovog opusa, i zovem ih za sebe 'pjesnikove prozne knjige'. ...Da samo te proze, 'Monografiju grada' i 'Crnu svesku', pročita neko ko ništa ne zna o autoru – shvatio bi da ih je napisao pesnik." A to je, zapravo, dokaz širine kritičkog znanja. Kao poetska proza, *Monografija grada* i *Crna sveska* promatra ne su iz perspektive djela kakva su Mannovo, Bariccovo i Brodskyjevo, što je istodobno i pohvala pjesniku, odnosno prozaisti, ali i implicitna ocjena njegove vrijednosti. Uz pomenute pisce, Šopova nerijetko u povodu Brkinih djela priziva Saramaga, Márqueza, Krležu, Pessou, Miłosza, Celana i druge pisce kao neku vrstu Brkinih saplemenika u književnosti. Na taj način ona gradi komparativne paralele koje dodatno osvjetljavaju Brkino djelo, ali određuju i policu svjetske biblioteke na kojoj se ono nalazi.

Tako smo iz našeg četveroimenog jezika ušli u polijezičnu svjetsku književnost, a kritičarka je pokazala kako radi njen asocijativni kritički krug i načine na koji povezuje ovog pjesnika sa onima koji su mu srodni u svjetskoj književnosti. Zato s punim pravom i zaključuje: "Naravno da je prvo što sam usvojila čitajući Amira Brku bilo to da je Tešanj njegov Makondo, Joknapatafa, Eldorado, Moskva Petruški, Dablin, Aleksandrija ili šta već. Naravno i da sam davno zaključila da tolika količina ironije i samoironije, ugrađena u Brku kao ličnost i u ono što piše, neće omogućiti ni dozvoliti kanonizaciju i akademsku okoštalost ni njegovog otvorenog dela niti govora o njemu. ...Verujem da bi dobar prevod na tri-četiri velika jezika učinio da ova poezija sama nađe svoj svetski put, kao i da bi taj proces bio važniji za ljubitelje poezije u svetu nego za samog Amira." A onda se svemu ovome pridodaje analiza Brkine centralne pjesničke knjige *Nebeski nomad*. Centralne, jer je u njoj na perfekten način osvojen sonet i uspostavljena sinteza dotadašnje Brkine poezije. Evo kako tu knjigu precizno ocjenjuje Ljiljana Šop: "Ne napušta me uverenje da je Amir Brka, stvarajući *Nebeski nomada*, živeo jednu od prekretničkih godina, godinu veličanstvenog epifanijskog iskustva, mističkog transa, melodijskog i jezičkog zanosa, godinu vizija koje nije lako obujmiti umom, a kamoli ukrotiti rečima." Mnogo toga iz dosadašnje Brkine poezije u ovoj knjizi je ponovo ovde, drugačije, u savršenom dosluhu sa potpuno novim temama, motivima, idejama – jednako, ali i bitno drugačije, kao da se drevnom formom, intenzitetom, sažetosti, kristalizacijom do perfekcije izdiglo iznad konkretnog vremena u večnost. Tu su Brkina po-etika, životni, moralni i stvaralački *credo*, dom i preci, njegova Bosna, njegov odnos prema poeziji i jeziku, njegove lektire, njegov Ćatić, njegovi mrtvi majka i otac, njegov Tešanj i njegov Omiš, njegova *sagrada familia*, njegove bogohulne i čovekohulne misli, njegova rascepljenost i podvojenost, njegove fantastične i bizarne i pesimistične i apokaliptičke reminiscence, snovi i more koje se 'postvaruju' od rata devedesetih do danas, a postvarivaće se i u 'toksičnom futuru'."

Nakon ove sintetske doći će i argumentacijska linija analize. Neposredno po objav-

Ljivanju ove knjige, mislio sam da o njoj nije potrebno pisati sintetski nego interpretativno, analizom svakog soneta pojedinačno. Čovjek je od svog postanja do danas u stalnoj metafizičkoj pustolovini, *nebeski nomad* koji ide od jedne do druge mitske priče tragajući za ujevićevskim *pobratimstvom lica u svemiru*. Ali on je i nomad kroz vrijeme, u neumitnom historijskom hodu, pa egzistencijalistički shvaćen nomad u potrazi za smislom. Ljiljana Šop uviđa sve te aspekte Brkinog sonetnog nomadstva, da bi im pridodala i druga značenja i ocjene: “Usidren u rodnom gradu, Amir Brka jeste duhovni nomad modernih vremena, sa punom svešću o tom nomadstvu kao sudbini koja, tako mu se katkad čini, a soneti o tome svedoče mnoštvom nijansi, nije ni slučajna, ni odabrana, nego dodeljena nekim višim i ne do kraja saznatljivim razlozima.” A ovome dodajem još jednu interpretativnu igru kao dokaz kritičkog talenta: “Nebeske nomade vidim kao one koji čitavog života neumorno lutaju i tragaju, na javi i u snu, za *magnum ignotum*, velikim nepoznicama postanja, sveta, uma, zaumlja, ideja, snova, ljubavi, smrti, one čiji ponorni pesimizam kao pogled na svet pobuđuje čitaoce da promišljaju život bez straha ili banalne koristi po sebe. Tu tragalačku strast pesnici i suptilni čitaoci im neretko, i kada su ateisti, pripisuju i s one strane života, jer njihovo delo ostaje svetionik koji i naslednike inspiriše i iskušava.”

Nakon ovog vrhunskog mikro-eseja slijede također vrsni o zbirci pjesama *Dijalektika timine*, knjizi *Poema (Tačka, Gazi Ferhad-beže iznova u Tešnju, San o gradu, Sa pjesnikova odra i Dan državnosti)*, te esej u kojem se raspravlja na temu *imati ili nemati svoj grad* i na koncu kratka bilješka o zbirci *San mizantropa*. Dakle, knjigom je obuhvaćen ukupan Brkin opus, a svaki njegov dio dobio je svoju analizu, vrijednosnu ocjenu, svoj literarni kontekst, zatim i kanoniziranje pjesnika koje prelazi preko granica našeg četveroimenog jezika i Brku smješta u vrhove polijezične svjetske književnosti. Kritika, zapravo, i ne može uraditi više, pogotovu ona kritika koja nastaje kao pratnja djela, bez vremenske distance, takorekuć *na vruće*, u trenutku kad se djelo pojavi. Ističem to, jer takvu kritiku, a da ne bude dnevna već esejistička, najteže je pisati. Ovdje sam na više

mjesta već istaknuo karakteristike metoda, dar i vrhunsko kritičko umijeće Ljiljane Šop, a kao ilustraciju toga kratko ću analizirati njenju intepretaciju Brkine poetske zbirke *Dijalektika timine* koja je nastajala desetak godina, u vremenskom periodu u kojem je Brka napisao svoja najvažnija životna djela.

Ljiljana Šop polazi od naslova zbirke, ali ne tako da na uobičajen način otključava smisao naslovne sintagme, u ovom slučaju metafore koja pokriva ontičku dimenziju svijeta. Kritičarka daje filozofski kontekst naslova, da bi se potom upustila u analizu poetskih smislova i načina pjesničke kreacije u jeziku i poetskom obliku: “Pod izvrsno odabranim naslovom koji prvom rečju kazuje da se među korica-ma ove zbirke pesama odvija proces, kretanje, uzajamnost, protivrečnost, dijalog, diskusija, polemičnost, Amir Brka objavljuje pesme nastajale u jednoj, ovoj deceniji koja se upravo katastrofično završava. Ako imamo u vidu da su u antici dijalektičarima, eristima iliti polemničarima prvo nazivali pristalice Euklida iz Megare, Sokratovog učenika, a da će Aristotel potom dijalektičarima zvati i Zenona iz Eleje, čuvenog po aporijama, i Heraklita, ući ćemo u kosmos antičkog mišljenja koje je jedna od, za nas presudnih, kolevki ljudskog mišljenja uopšte. Takođe, naći ćemo se u drevnom, večitom dualitetu u načinu mišljenja, izraženom kao idealistički ili materijalistički pogled na svet.” A potom se ovom filozofskom znanju pridodaje emotivno intonirana ocjena današnjeg stanja svijeta: “Drugu reč iz naslova ove zbirke, *tmina*, verujem da nikom danas ne bi trebalo posebno objašnjavati, jer tminu upravo planetarno živimo, a živeli su je na različite načine i svi pre nas, otkad je sveta i veka, izuzev vladara i političara, ili verskih vođa, koji u svemu oko nas tvrde da vide svetlost i svetost...”

Taj princip asocijativnih igara u kritici, ali istodobno metodološke preciznosti i logički ustrojene argumentacijske linije, pokazuje sav dar Ljiljane Šop za kritičku sintezu. Brka se *Dijalektikom timine* vratio konceptu poetske zbirke, a ne čvrsto koncipirane knjige pjesama kakva je npr. *Nebeski nomad*. To nije nužno otežavajuće za kritički pristup djelu, ali i u takvoj rasređenoj strukturi Ljiljana Šop otkriva poveznice i uspijeva napisati ne samo kri-

tičku analizu već i ispričati svojevrsnu kritičku priču. Ona, ta priča, ide naravno od poetskog postupka, preko jezičke rezbarije pjesme, do poetskog smisla. Opisujući taj postupak, Ljiljana Šop s pravom uviđa: “Virtuoznost sa kojom se autor *Dijalektike tmine* strelovito izdigne iznad monotonije i banalnosti svakodnevice, fiksirane u nekim pesmama, smatrajući ih s pravom podjednako važnim za tvorbu pesme i njenu atmosferu, za dočaravanje trenutka, ali i za ‘odskočnu dasku’ u sasma drugačije poimanje sveta.... U najboljim pesmama u zbirci reč je i o briljantnom, neočekivanom poentiranju od kakvog, uopšte ne preterujem, zastaje dah.”

Zapravo, *dijalektika tmine*, naglašava to kritičarka, omogućuje pjesniku da uvidi filozofiju prema kojoj se sve u svijetu neprestano mijenja stalno ostajući isto. Pa je, na koncu, pjesniku nad tim mučnim saznanjem preostala samo zapitanost u šta to gleda, šta to spoznaje, čemu sve to vodi, šta jest naša historija i sudbina, naša metafizika, ideologija, etika, jednom riječju: kosmički drhat našeg bića pod praznim nebom.

Tako se otkriva Brkino ukrštanje svakodnevnog i sudbinskog, banalnog i metafizičkog, historijskog užasa i lažnog mira u svakodnevnom životnim praksama, jednom riječju: ukupnost čovjekovog postojanja u njegovim polovima od anđeoskog do đavoljeg principa. A to znači da, osim kritičke interpretacije, u ovoj knjizi trijumfuje i kritička filozofija. Pjesnik i kritičarka sjajno se nadopunjuju u ovim mikro-esejima, a gonetanja značenja koja provodi Ljiljana Šop naprosto zadivljuju.

U pet Brkinih poema ona iznenađujuće otkriva stvaranje novog epa u čijem je centru grad Tešanj, koji je Brka postavio ne samo na našu nego i na svjetsku književnu mapu: “Uprkos opšteprihvaćenom mišljenju da se ep ne može dogoditi u modernim vremenima, smatram da se on upravo dogodio! Jer šta bi drugo pet poema – kojima je zajednička nit mitska, istorijska i savremena sudbina Grada i zapitanost nad njegovom budućnošću – moglo da bude u konačnici nego nekakav oblik savremenog epa, makar to i kontradiktorno zvučalo? U ovom slučaju, epa o Gradu (Tešnju), a samim tim i o Bosni.” Ovoj ocjeni pridružuje se cijeli niz intepretacija moćnih poet-

skih mjesta i semantičkih linija u poemama, a onda bljesne kritičarkin lični stav, njena etika i empatija, njena ljubav, napokon, za čovjeka u surovom svijetu: “Kada Brka ponudi na kraju poeme, na Čatićevom tragu, sinovljevske nežni stih ‘A možda će Tešnjem se zvati i neki mali zakutak raja’, ja tako poetizovanoj mogućnosti iskreno dajem svoj kritički glas, premda ne verujem ni u raj ni u spas od savremenih varvara. Tim pre jer na sve strane nadiru vremena u kojima i veći i moćniji gradovi propadaju zahvaljujući agresivno vlastoljubivim nezalicama i njihovim udvoricama i poslušnicima.”

Ali, imajući u vidu svu složenost Brkinih poema, njihova analiza predstavlja precizno ustanovljenje razlika i sličnosti koje se na koncu slivaju u historijski, savremeni, mitološki i stvarni, svakodnevn i metafizički Tešanj i Bosnu s njime, da bi, najzad, uslijedio zaključak: “Ima takvih knjiga nakon kojih više ništa nije isto, a ništa više nije isto ni nakon pomnog čitanja Brkinih poema. ... Otprilike se tako nekako osećam pred svakom novom Brkinom pesničkom tvorevinom, već godinama.”

Da, to je prava poetska kritika koja podrazumijeva odziv ukupne kritičke ličnosti na zov književnog djela. Tim odzivom ispunjena je ova vrsna knjiga od početka do kraja. A na njenom kraju sija zaključak: “El Greko je ponavljao da slika kako bi odbranio svetlost od tame. Sve sam uverenija da Amir Brka piše s istim ciljem. Njegova formula odbrane svetlosti jeste san o povratku arhajskom znanju, čak i kada ga sam definiše kao nemoguć cilj.” U tom povratku arhajskom znanju, kao sagovornik Ljiljane Šop i stalni čitatelj Amira Brke, konstatiram da iz ove knjige izbija svjetlost i da je njome tama razobličena i potpuno osvijetljena. Poetska kritika Ljiljane Šop, dakle, načinila je čudesan kritički svijet, u kojem svjetlost trijumfuje.

Enver Kazas (1962) je bosanskohercegovački istoričar i teoretičar književnosti. Bio je urednik izdavačke kuće Zoro, časopisa Sarajevske sveske. Knjige: *Bošnjački roman XX veka, Neprijatelj ili susjed u kući, Traži se.*

**Vladislava
Gordić
Petković**

**TRUD ŠTOVANJA
PODZEMLJA: ROMANI
KRISTIANA NOVAKA KAO
SLUČAJEVI ČUDA, MUKE I
POBUNE**

Svaki pisac ima temu koja mu je iskušenje i muka, opsesija i pokretač – po nepisanom i ne sasvim neočekivanom pravilu, to je upravo ona tema od koje stvaralac nikada ne odustaje, po cenu da izgubi sve. Takva teška i mračna tema-ponornica kod Kristiana Novaka mogle bi biti poremećene ravnoteže u odnosima čoveka i prirode, stanovnika jedne zajednice i njenog fizičkog okruženja.

Sa samo četiri do danas objavljena romana, od kojih su tri strelovito dospela u žižu čitalačke pažnje i jednako brzo bili ovenčani uglednim nagradama (jednom čak i dvostruko okrunjen), sa vrednim ostvarenjima koja su analizirana u književnoj periodici i dramati-zovana u uspešne pozorišne komade, hrvatski prozaista Kristian Novak uspeo je da u prvi plan izvede važna pitanja koja se u savremenoj prozi ne postavljaju ni često ni rado. Ne samo da se pozabavio socijalno i psihološki delikatnim temama savremenog života – od zlo-stavljanja u okviru disfunkcionalnih porodica

i bezdušno licemernih društvenih zajednica, do pitanja mentalnog zdravlja ili teških posledica migrantske krize– ne samo da je pažljivo anatomizovao strahove, zablude i tajne nesrećnika, marginalaca i izopštenika, nego se bez zazora dotakao i ekoloških tematskih aspekata, koje u regionalnoj prozi retko prepoznajemo kao primarni autorski interes. O potrebi za čistoćom jednog okruženja valja misliti u ključu etike i demografije, ekonomije i lingvistike, sociologije i psihologije podjednako: to ekokritika i književna ekologija čine baveći se zagađenjem koliko i ljudskom prirodom, čija se težnja da sanja idealno stanište kontinuirano kontaminira.

Tematski prioriteti Kristiana Novaka negde su na tragu mračnih i nostalgичnih pripovednih tendencija savremene proze u kojoj se sreću i razilaze elementi fantazije, distopije, socijalne anamneze i masovne emotivno-kulturološke anestezije. U svom prvencu *Obješeni* Novak upotrebljava multifokalno pripoveda-

nje, kanališući fokus prema paralelnoj realnosti u umu jednog od protagonista. Nakon raskida s devojkom Mihaelom i saznanja da je stupila u vezu sa Svenom, zajedničkim bliskim prijateljem, glavni junak Damir tone u katatoniju iz koje se isprede paralelna dimenzija egzistencije i jedan uporedni život. Biografija novih mogućnosti, doduše, asocira na žanrovske kodove književnosti i kulturološke dimenzije video-igara: u svom bunilu, Damir proživljava paralelan život; ne bilo koji, već život profesionalnog plaćenog ubice. Taj je nemogući profesionalni i etički izbor toliko sugestivan da čitalac nije ni svestan da su događaji i reakcije kojima svedoči ništa drugo do projekcija razmaštanog uma, zatočenog u nepokretnom telu koje samo vegetira. Fantazija tako više nije zamenska stvarnost, nego je paralelna dimenzija psihološke projekcije, u kojoj izlaze na videlo i uzimaju maha dugo potiskivane agresivnost i uništiteljska energija, kanalisani tako da iz njih proishode nasilje i smrt.

Premda manje sugestivan i znatno manje umetnički uverljiv nego potonji Novakovi romani, *Obješeni* je delo koje se može podvrgnuti brojnim tehnikama tumačenja, na više ravni, te se neke pritoke interpretacije mogu integrisati u procesu razumevanja kao mistični, fantastični, filozofski i identitetski aspekt čitanja romana. Motivi psihološkog razvoja ličnosti, kao što su prvo ljubavno razočaranje koje dovodi do potpunog preformatiranja ličnosti ili stresno suočavanje sa moralnim izborima, ili posledicama prestupa i kazne, iziskuju drugačiji nivo analize, u kom bi kao uzori mogli da nam se ukažu i realistički romani iz hrvatske književne tradicije. Narativne postavke koje ukazuju na to da je roman kompoziciono nalik zen priči ili jednoj jedinoj tarot karti opet bi mogle da se svedu na jednovalentnu i ne naročito vrednu hipotezu, ali bi bez sumnje morale u analizu paralelne i paranormalne realnosti uključiti i kulturološke anomalije doba individualnosti i samobitnosti. Kao jedno od mogućih tumačenja ostaje i teza da se Damir planski i hotimice isključuje iz svakodnevnog života, ne bi li tako Svena i Mihaelu, pred kojima se osećao usamljeno i izopšteno iako mu je ona bila devojka a on najbolji drug, zbližio i

povezao u negovanju i brizi nad bolesnim telom bliske osobe.

O pripadnosti zemlji u najširem smislu te reči govori se u dva naredna Novakova romana, i zemlja bi mogla biti ona neprepoznata i nepriznata junakinja, ili pak narativna instanca, koja čini da ljudi nestaju i pojavljuju se kao u legendi, ili pak kao u jami Peti maj, gde reka Mura, pod zemljom, dolazi po svoje. Neumitnost svih naših mogućih nestanaka (mogućnosti da nestanemo tonući u zemlju, podsvest, zaborav, košmar i nemar) pojavljuje se kao jedna od važnijih tematskih niti Novakovih prozaičkih dela, u kojima se na rizik iščeznuća pod zemljom, u *rahlom tlu*, dosledno upozorava. Novakovi romani nisu samo labavo strukturirane istorije slučajeva individualnog, jedva identifikovanog i ne uvek efikasno sankcionisanog nasilja, već su i u jednom mnogo širem značenju distopijska svedočanstva o sadašnjosti, o nemogućnosti obnove humanizma kakvim ga zamišljamo na osnovu njegovih knjiških definicija. U Sabolščaku, imaginarnom a paradigmatičnom međimurskom selu u kom se odigrava većina događaja iz romana *Ciganin, ali najljepši*, na nestajanje su osuđeni oni koji imaju previše života, a pojavljuju se i ustaljuju oni koji ga imaju malo; u to bi glavna junakinja Milena želela da nas uveri, makar samo zato da bi opravdala svoje životne poraze. U romanu *Črna mati zemla* jedna od prividno sporednih tema su duhovi, predstavljeni najpre kao krik dečje podsvesti, a u samoj završnici romana kao rušilačka snaga probuđene istorije. Iz tame podsvesti pojavljuju se duhovi i sablasti isključivo onda kada sticaj nesređenih okolnosti to omogući, ali imaju svoju nezavisnu egzistenciju i ponašaju se kapriciozno, bahato, agresivno.

Matija Dolenčec, glavni junak romana *Črna mati zemla*, mlad je pisac čija je trauma u središtu pažnje sve vreme, bez obzira na to iz kog je vremenskog i pojmovnog okvira posmatramo: da li iz perspektive raskida s devojkom koju panično laže o sopstvenoj prošlosti, ili pak iz perspektive stvaralačke krize protiv koje se Matija bori, ne želeći da zaroni duboko u njene uzroke. Matijino osvešćenje traumatičnog detinjstva započinje i završava se legen-

dom o postanku Međimurja, u kojoj se kazuje kako su se, uprkos tome što su dobili najlepší komad zemlje koji je Bog namenio sebi, Međimurci prepustili nasilju, agresiji i divljem ratovanju koje je ceo kraj pretvorilo u grobnicu, a reku Muru u „tužnu majku“.

Prva rečenica romana ukazuje na moguću misteriju, a naredna je već poništava i raskrinkava: prema službenoj verziji koja se navodi, nikakve veze između osam slučajeva samoubistva nije bilo. Sećanje i samoubistvo dva su neobjašnjiva fenomena: i jedno i drugo poriču egzistenciju i ponovo je podvrgavaju analizi i raščlanjavanju. Između sećanja i samoubistva pozicionira se obmana, viđena kao ritual i praksa u kojima se sjedinjuju bolovanje i izlečenje. Pojava duhova, međutim, samo potcrtava tu ambivalentnost: zlokobni Hešto i Pujto biće mizanscen rasula i poremećaja koji caruje u Matijinom umu, ali i neophodni duševni purgativ. Kristian Novak ne piše o sve-moći ljubavi, iskupiteljska romantika izostaje; on piše o nemogućnosti da se trauma razreši intimnošću. Dve osobe može zblžiti samo jedan neizgovoriv pakao, a tako se osvojena bliskost ne može verbalizovati, ponajmanje na marketinško-radioničarski naivni način koji bi da primeni dobronamerna a neiskusna Dina. Zato posle Črne mati zemle a u romanu *Ciganin, ali najljepši* narativni postupak mora da se pomeri ka nekakvoj vrsti sumarne ispovesti koja je istovremeno i isleđivanje: migrant Nuzat, policajac Plančić, Milena i Sandi poveravaju se svojim slušaocima, pasiviziranim i naoko nasumičnim, s tim da je Sandijeva ispovest neuhvatljiva čulima, negde u nepoznatljivom prostoru iza paukovih mreža koje ga stežu i muče na granici života i smrti.

U romanu *Ciganin, ali najljepši* transparentne su četiri pripovedne perspektive, svaka markirana početnim slovom imena trojice junaka i jedne junakinje; svaka pokušava da razmrsi povesti obeležene seobama, bežanjem, traumama i progonima. U ovom Novakovom romanu prepoznajemo i ponešto foknerovsko, makar samo stoga što u životima marginalizovanih uvek ima sličnosti i paralelizama.

„Kod istine nema spavanja, neprestano moraš gledati iza leđa“, kaže policajka Sonja iz

najnovijeg Novakovog ostvarenja, nazvanog *Slučaj vlastite pogibelji*. Dobar deo ovog romana o dvoje ljudi koji se bore da u bici za istinu ne budu tiho udavljeni napisan je međimurskim kajkavskim narečjem, znanim iz ranijih Novakovih narativa. Kao mala, Sonja je gledala smrt netremice: gledala je utapanje jednog dečaka i ništa nije učinila da ga spase. Roditeljima nije nikako mogla objasniti da davljenici ne viču i ne mašu rukama, već potonu „v čistoj tišini“.

Da istina ne tone tiho, koliko je god učutkivali, pokazuju dva slučaja oko koji se zaplet organizuje: to su životne priče odviše revnosnog policajca Nenada Fegeša, sahranjenog bez obdukcije i istrage, čije su samoubistvo skrivili nesavesni, korumpirani i bezočni ljudi oko njega, i mlade, „kul“ profesorke bez imena, koju će ambiciozno zamišljene dramske metode koštati posla i braka. I profesorka i policajac pokušaću da se bore oruđem istine, ali će brzo postati prokaženi. Kolovođe razorne intrige koja joj oduzme sve sem golog života profesorka opisuje kao bezlične i jalove figure, željne isprazne moći korumpiranog društva: navodno oštećena učenica Sara je „manipulativni anđeo s greškom“, njen otac „pulover“, zuba „bijelih kao kokos“ a majka „žena-kamen“. Konformizam je dvoličan, i agresivan i lažno brižan, a njegova će ruka hteti da svakog pobunjenika i borca za pravdu gurne pod vodu, da skonča u čistoj tišini.

Novak se iznova poigrava alternacijom pripovednih perspektiva, ali sada i veštima a neočekivanim smenjivanjem filmskog scenarija i proze, jednako koliko i šokantnim uvođenjem Sofoklove *Antigone* kao katalizatora bunta. Roman *Slučaj vlastite pogibelji* postavlja pitanja o ličnoj drami istrajnog izbora između preskupog integriteta i jeftinog prepuštanja kolotečini potkupljive udobnosti, koja je gora i od otvorenog zla.

Gušeni manipulacijama male sredine, junaci jasno i hrabro artikulišu kritiku sistema vrednosti. Moć i novac pamte i kažnjavaju pobunu; umetnost i ljudska dobrotu obnavljaju njenu snagu.

Никола Живановић

ТЕСКОБА ВЕКА

Понешто о српској поезији и песницима 2021-2023.

„Желим да/ нападнем песму. Да из ње/ сукну рођендански смех и сузе./ Восак сперме и смртовница: вруће-хладно./ Желим да се мој зној помеша са њеним антизнојем,/ знајући добро шта комбинација сечива и мишића/ може начинити једном дрвету. Нечему што има/ латинско име. *Lingua Latina/ est eloquentissima.*// Што ће рећи: удри, цепај, разори.“ каже Ненад Јовановић у песми „Бајка“ при почетку најновије књиге Каин и Авељ, Абот и Костело и тиме сажима све оно што се дешава у савременој поезији, истовремено јој се и изругујући. Песме пуцају по свим шавовима, формално, тематски, језички, песници се довијају како да је разоре. Међутим, мало коме успева, као њему да из ње „прсну рођендански смех и сузе.“ Углавном се све завршава равнодушношћу, меланхолијом, тескобом. Духовитост је оно што Јовановића избавља депресије и ту понекад подсети на Новицу Тадића: „Кроз белу маглу се дотетурах до црног/ стабла са црно-белом умрлицом на којој/ уместо имена и датума стоји: НЕМА/ КО ДА ТИ УМРЕ.“ („Умрлица“). Очигледна промишљеност у избору и распореду реч, преламање стихова тако да остану на најснажнијој речи, технике су које користи немали број савремених песника али Јовановић комични ефекат, а то се већ по наслову књиге недвосмислено види, ставља испред сваког другог. За њега нема табу тема, нема непристојности. Песма је непрекидно играње и дивљање са свим и свачим. Јовановићев репертоар ефеката које изазива

је импозантан и служи му да читаоца трза од сваке аутоматизованости током читања. Час се од њега захтева да написано претвори у звуке, час да га чита уназад, час да се присећа овога и онога, час да препознаје овакве и онакве људе. Његово искуство, читалачко и животно, као да премашују једино његова необузdana машта и смисао за хумор.

Драгољуб Павлов у књизи *Пут у Лилипут* још један је од песника који се игра луде. Његова игра је наивна, почиње од играња речима, баналиних рима, апсурдних слика и асоцијација. У песми „Летос“, лирски јунак креће са џаком купуса од Дунавске у Новом Саду и одлази ка мањим местима, „рачва се разилази“ и каже: „још мало, још мало/ и бићу већ најдаље од циља.“ Град и природа код њега су смешани у јединство. Споменик песнику Фирдусију је зарастао у руже, „ружеван“ („Трг у Техерану“). Дивље јагоде су просуте или исповраћане поред трамвајских шина („Дивље јагоде“). Посебно је упечатљива песма „Ole гуара“, у којој жена иде на ролшуама кроз природу. У песми „Жива ограда“, ограда се налази између учињеног и неучињеног, па отуда њено двоструко значење, не само у смислу биљке него и у смислу живота који нас је оградио од нечега. Тако у песми „Свечано зимско јутро“, после свечаног устајања и ритуала после њега, свих свечаних, лирски јунак се не препознаје у огледалу.

Мало је данас песника који посежу за хумором. А без њега, ношење са свакодневицом најчешће води у тескобу. Чак и песници чија поезија не одаје утисак депресије, који готово на класичан начин пројектују смисао у стварност, примећују, констатују ту депресију. Такав је Дејан Илић у књизи *Камерплац*. У песми „Музеј и катедрала су затворени, раде“ смештеној у Ахену, описује се некадашња престолница Карла Великог, где је „све очишћено од свега“. Баналне слике туриста у пролазу и столица налик краљевским, које су постављене као инсталација, прекида појава бескућника који је „као краљ“ заспао у једној од њих. У песмама из ове збирке неретко се ужаси прошлости, справе за мучење или места историјских страдања, одражавају у савремености, ако као ништа друго, онда као „Вртоглавица уметности, лудила и злочина“ („Вагнерова црква“). Уметност, такође изазива немир. И песме, мада не тону сасвим у незнање, често се заврше једноставним утехама новог дана, састављања живота од крхотина, и сл.

На њега, сем на Тадића и симболисте, подсећа Бојан Васић у најновијој књизи *Удаљавање*. Мада се између ова два песника увек могла наћи нека сличност, овде је она далеко дубља. Постоји на формалном плану – песме су нешто краће од једне стране, а стихови су наоко исте дужине, што је био случај и са претходном Васићевом књигом. Затим, Васићев субјекат у овој књизи свет неретко посматра из аутомобила, што је препознатљив Илићев поступак. Међутим, код Васића, депресија доживљава далеко дубљи ступањ. Споменуто опште место да ново јутро доноси разрешење, код Васића поприма овакав облик: „а споре латице/ сунца (се) отворе у ждрело наредног јутра.“ („Несаница“). За Васића све се дешава између неких неизговорених речи, недоживљених додира, незамишљених слика. У поменутој песми субјект чека: „да свест истекне у мрак испод/ прагова, и опет ме ништа промашује“. У песми „Ламент у

пежоу 307“ тела се не надају „више ничем сем да/ бесмисао још, и још, и још мало/ потраје.“ (обратити пажњу на то како последња реч испада из стиха, остављајући га на најјачој, као код Јовановића). Готово цела књига као да је одјек Стеријиног „Надгробнија самом себи“, са негацијим преко негације, са потпуном испражњеношћу. И док код Дејана Илића, макар у песми постоји некакав смисао, Васићу „уморне речи познатих песама (...) тону назад у грло.“ И то описује и утисак читања ове збирке. Читалац би без емпатије могао да сагледава Васићева решења, да се радује вешто заобиђеним замкама тривијалности. Читалац који се унесе у текст из књиге излази сломљен и поражен депресијом.

Не мање депресиван од Васића је Петар Матовић. Васић и Матовић су песници који на поезију гледају као на искуство. Она није пуко бележење искуства већ искуство постаје искуство тек кроз поезију. Отуда депресија савременог човека несметано пролази кроз њихове песме. Матовића у књизи *О садашњости и седативима*, каже: „Усидрен у једнолику буку улице, куглу/ тежине отпустио сам низ језик и кичму./ Дубоко удахнуо зраке кад допру кроз/ густу завесу лишћа. Ведрину испио у/ малим, кафеним гутљајима и осетио је/ док се у крви, по телу разлагала. Не би/ ништа у мени накомстрешено.“ („Куглу тежине пустио сам низ језик и кичму“). Као код наведених песника, и Матовићева депресија је уско везана са затвореним простором и монотонијом урбаног пејзажа. „Булевар/ тече ретким аутомобилима. Општа места?!“ каже у песми „Дискретна стајалишта“. Борба да се превазиђе „маланхолија“, како је Матовић назива, цео је напор његовог песништва. „Јер небо се носи у себи и/ боје су ту да тресну пред тебе оно/ што ћеш увек бити“ („Увек ћеш бити“). Поезија, за њега јесте уочиште: „само ући у сан, помишљам, тако се разбудити.“ („Чему служе метафоре“). Не мање безнадежно гледајући на стварност од Васића, Матовић прибегава спољашњем

решењу: седативима. „Ко овлада физиоло-
гијом, има песму.“ („Креационизам“).

Велимир Кнежевић, у књизи Слушни апарат говори о очевом слушном апарату који је имао обичај да исључи не би ли се заштитио од буке споља.“ Лирски субјекат се смешта међу људе, али отуђене једни од других: „Слијем се у ред, па нестанем у оделу.“ Његов комшилук је од „неме туге/и прегласне телевизије саздан“ („Јутрос у реду“). То одсуство људских гласова међу људима, одсуство људи у оделима, та механизација је наш свет, изгубљен за истините доживљаје, за непосредна искуства, песнику неопходна: „Шетачи, близу као звона, љуљају се у ходу/ али се не додирују. Бачени у своје коже, у туђину.“ („У две смене“).

Маја Солар и Тања Ступар Трифуновић суочавају се са депресијом у четрдесетим, са идентитетом и сексуалношћу. То су драматична обраћања партнеру, интимне сцене испресецање интелектуалном свакодневицом, сексуална преиспитивања. Књигом Маје Солар *А хтела сам* доминирају несаница и бескрајна преиспитивања, заједно са готово младалачким односом према сексуалности, типични за кризу средњих година. Код Тање, са друге стране, постоји мотив старења и борбе са њом који јој понекад даје стоички оптимизам. Ова паралела са Мајом не важи конкретно за Тањину збирку *Змијиштак*, у којој преовладавају неке друге теме. Ипак, однос према старењу присутан је и овде, а на појединим местима прераста у саморугање. У песми „Врана“ поредећи се са девојчицама, лирска јунакиња каже за себе „још бих могла прескочити/ понеку замку/ понеки камен/ на путу/ само када из њихових грла/ весели излети врисак/ из мог гракне врана“.

Сасвим другачији је песнички свет Стевана Брадића у збирци *Јастог*. Он се према стварности односи поседнички, управљачки, он жели да готово егзактно нађе позицију стварима и себи у свету, он се руководи начелима и законима. У првом

циклусу чак и поезију одређује економским појмовима. У вредност једне књиге песама, сем рада песника, улази и рад рачуновођа, магационера, вредност материјала итд. У љубавном циклусу, љубав је описана кроз елементе пријатељства и сарадње, уз изразе поштовања прекинуте експлицитним неукрашеним изјавама љубави, све што традиционална љубавна поезија, изникла на темељима куртоазне класне и патријархалне културе, не подразумева. Посебно се инсистира на слици роштиља на мокром грању, љубавној песми која се потом оспорава у разговору у другој песми и то је један од ретких примера где Брадић указује чему се супротставља: „да ли (је љубав) на небу међу анђелима/ или у бесконачном свету идеја/ о коме нас је Платон вешто подучавао/ или овде/ на земљи међу влажним грањем“. Ово је конститутивни тренутак песме јер се бира једна посебна слика која би заменила устаљене тропе љубавне поезије. Један циклус се бави начином на који песма постоји. Све су то логичне игарије, али у једном свету испражњеном традиционалног смисла, који Брадић жели да преформулише, он жели смисао заснован на савременим идејама рационалности и политичке коректности, које би биле недовољне за песму да их песник не пресеца упечатљивим сликама, које заправо имају главну реч тако да се *Јастог* пре чини као низ слика разблажен разматрањима него обрнуто. Укратко, Брадић, унапред прихвата испражњеност савременог света од многих битних елемената, али не губи главу у њему већ своје стање схвата као задатак који треба песнички уобличити.

Књига Горана Коруновића *Манастир* мешавина је стиха и прозе али је питање жанра овде готово погрешно и поставити. Појединачне целине су увек визије. Неке оствариве у стиховима и друге којима је био неопходан прозни, па чак и приповедачки или драмски облик. И мада има сегмената који су на граници, за велики део њих би било погрешно да се аутор определио за

другачију форму. Коруновићев свет, и овде, као и у свим његовим ранијим књигама изузев *Гостопримстава*, заснива се на микроплану. Коруновићеве слике настају из језика. Оне се понекад могу превести у чула, а понекад су са њима у изразитом нескладу, што не умањује њихов статус слике. Настале, изгледа, мешавином аутоматског писања, па накнадног одабира и преметањем елемената једне слике у другу, оне увек делују необично и то је оно на шта Коруновић и циља. Нешто већа предвидљивост постоји на макроплану, где се исходи песама или радње одвијају донекле по постојећој механици, али та предвидљивост, омогућава комуникативност као у песми „Челом до земље“, у којој човек описује свој нагон да клекне усред друштва и тако остане ту непомично. То је још очигледније у наративним целинама које заузимају више страна. Иконографија Коруновићеве књиге долази из савременог света, из популарне културе, из хорора, али и из бајке, хришћанских текстова и слика. Она није препознатљива савременом човеку, и утолико се чини да изражава један осећај нашег времена. Коруновић некада полази од сопствених визија али неретко се ослања на неку већ постојећу причу, песму, слику, филм, или било који други медиј. Рецимо песма „Бамби и гнездо“, као да се ослања на Рембоовог „Спавача у долу“. У првом делу Бамби је окружен светлим покровљем, слатком водом, зечевима од меда, а онда се одједном упита „откуда ова жена растресита/ и нема под стаблом,/ Откуда тај преломљени створ/ под шумским светлом,/ видим јурила су по њој/ трновита копита/ и радосно се шетала“. Коруновић се увек бави нечим оностраним, али то онострано је или празно или је оно што човек може сагледати од њега само кошмарна слика. Уместо депресије, овде долази сам ужас. Парадоксално, тај ужас мање оптерећује читаоца пошто делује катарзично. Сцене насиља и самоунижавања описане у слатким појединостима, ослобађају притиска савременог света и то не на ескапистички начин, већ готово

обраћајући се оном најмрачнијем у човеку, оним са чим најређе води дијалог.

Ужас је постао слика нашег времена јер је наше доба повишено апокалиптичке природе. То не значи да је иједно време лишено осећаја да крај света само што није наступио али чини се да у нашем времену и не постоји ништа друго осим тог апокалиптичног осећања. Утеха у путовањима, пријатељству, раду, идеји стабилнијег света, не делује толико јако као што би деловала нека нада. Отуда се неки песници враћају прошлости у којој је та нада постојала. *Сандиниста* Драгана Бошковића представља његову последњу у низу „панкерских“ књига песама. Бошковић је у овој фази дуже него је сам панк трајао али песнички то оправдава пошто је ова, уз прву „панкерску“ *The Clash*, најбоља од Бошковићевих збирки. Пунк је заправо код Бошковића замена за романтичарски бунт, али овде лишен неких можда непожељних литерарних асоцијација. Овако, налазећи корен у једном двадесетовековном покрету, Бошковићев лирски субјект себи омогућава да изрази емоције којих се савремени песници прибојавају. У односу на панк, он се налази тамо где је Црњански у односу на Бранка. Упоредити рецимо „Серенату“ са стиховима „Оно најгоре што се догоди,/ Мање је од онога што можеш поднети,/ јер оно најгоре што се догоди/ мање је од онога што можеш поднети.“ („Даље“). Са друге стране битно је и стално Бошковићево враћање на хришћанство, и то католичко. Католичко због тога што се мора позвати на Терезу Авилску, мора певати на латинском. Тај микс побуне, револуције и хришћанства бунт је против атеизма, револуција против бесмисла. Не зарад хришћанских вредности већ зато што се у самој борби против губљења божанског, божанско манифестује. Апокалиптично, које се осећа код њега, прослава је другог доласка. Амалгам панкерске и религиозне екстазе чини да Бошковићева поезија има оптимизам који је иначе стран савреме-

ним песницима. И код њега постоји свест о ништавилу али: „Ни сенке немамо, како је то тек лепо,/ ништа, али ништа нам више није свето,/ само нека буде, Амен, како јесте, infinito“ („Le bandiere nere”).

Заробљен на крају „најкраћег“ двадесетог века је и Ненад Милошевић у књизи *Када би живот на земљи био*. „Дуго већ/ на некој победоносној/ прекретници/ век није био“, каже Милошевић у песми „1989.“, када није знало више „у миру пуном луде наде:/ на коју страну/ да се крене“, обележавајући „крај историје“ као интимну тачку у којој се више не зна ком веку се припада. Његова књига би требало да буде „објава нове љубави/ према далеком сопству“ („Блокчићи и свеске“). Паралелним стављањем догађаја једних са другима из „првог свог века“ у овај други, Милошевић, посматрајући како се свет око њега променио – „Бисте у лагуме, у интернацију однеше“, („Без оца и без класе“) – покушава да закључи како се сам променио, па чак и како се његов поглед на себе некадашњег променио, заједно са успоменама. Труди се да у сећању, оно видљиво што се променило, врати у претходни облик, али поставља се питање није ли тај облик већ превазиђен, није ли овај век управо век којем припада. Знајући какав је однос других песника према нашем времену, јасније су Милошевићева неодлучност и жеља да скаче из једног века у други. „Стара песмо колико те волим“, („Почетак века“) каже Милошевић, коме песма није устајала у устима, али то је стара песма. Он је „невин као странац“ („Ако овако наставим“), управо зато што не припада ниједном од векова. Низови ликова и личних детаља из прошлости, стављених напоредо са историјским извештајима, начин су да се и оном приватном да статус судбинског и прекретничког, незаборавног, пред свеуштавајућим временом.

Раде Танасијевић у књизи *Лимуново дрво* у подруму, попут Милошевића, простор у којем време стоји назива лимбом, али

то је за њега подрум. Бекство од савременог света приказано је као увлачење у мехур. У песми „Тиха места“ говори о дну неке дубоке реке или бунара, где рибе живе само од онога што унутра упадне, као својеврсно бекство од свакидашњице. Ипак и ту упадају дневне новине. Уводна и завршна песма о лимуновом дрвету у подруму говоре о измештању дрвета из природне средине у подрум да би се заштитило од хладноће али, оно се тамо деформише. Танасијевић осуђује град. У песми „Варваринска“ говори о томе како тражи градску улицу а становници тог краја не умеју да му укажу на њу. „Немогуће је ослободити овај град/ он је као човечји ум/ страхом поседнут изнутра“, каже у песми „Излет у шуму“ и као случајно погађа најчешће мотиве до сада наведених савремених песника – заробљеност у уму, запоседнутост ужасом, неслободу.

Сваки од овде наведених песника има сопствени начин на који се носи са стварношћу, свој поетички метод за одабир и обраду тема. Тек у том многогласју може се ухватити нешто од духа нашег времена, наших стрепњи и надања. Несклад разноликих поетичких приступа указује на пукотину међу људима, а поставља се озбиљан проблем да ли постоји један конкретан читалац коме би се могли обраћати сви ови песници, осим, уколико би били читани као „савремена поезија“, дакле конзуматорски.

Никола Живановић (1979) је песник рођен у Крагујевцу. Дипломирао је на Групи за општу књижевност са теоријом књижевности. Пише приказе о песничким књигама у многим новинама и часописима. Ауторове књиге: *Астапово*, *Carmina Galli*, *Ђулице и увеоци*. Добитник је Награде „Бранко Миљковић“, Награде „Перо деспота Стефана Лазаревића“.

Данка Спасојевић

ПОЕЗИЈОМ ПРИБЛИЖЕНИ СМИСЛУ

Живорад Недељковић, „Начини приближавања”, 2023, Задужбина „Десанка Максимовић” и Народна библиотека Србије

Минуле, 2022. године, за укупан допринос српској поезији током три деценије дугог песничког трајања, Живорад Недељковић проглашен је добитником угледног песничког признања „Десанка Максимовић”. Ове године, у складу са традицијом коју је у част лауреата, 1993. успоставила Задужбина „Десанка Максимовић” као утемељивач награде, као коиздавачки подухват Задужбине и Народне библиотеке Србије, објављена је књига изабраних песама Живорада Недељковића, насловљена „Начини приближавања”. Након збирке „Сушти послови” 2002. године, која поред нових песама, доноси и први избор из Недељковићевог дотадашњег опуса, те избора обједињеног поетском књигом „Неумерени рад година” 2011, и изабраних песама у „Звезданом небу” 2014, уследила је, осам година касније, збирка „Начини приближавања” као својеврсна лична антологија Живорада Недељковића, с обзиром на утврђени издавачки концепт који подразумева да сам аутор сачини одабир из целокупног властитог стваралаштва. Стога је прва особеност ове књиге коју ваља потцртати, пружање поузданог увида у личну ауторску валоризацију сопственог књижевног рада, у овом случају посебно продубљену, просејану протоком дугог времена од првих до последњих Недељковићевих поетских објава, као и досегнутом ауторском дозрелошћу, која се у Недељковићевој ствара-

лачкој хронологији читава у очигледним поетичким померањима и учвршћењима, чији је најособенији исход ванредна углачаност, песнику иначе прирођене естетике. Увидом у досадашње, поменуते изборе Недељковићеве поезије, и упоредбом са овом ауторском селекцијом која је због ширине обухваћеног опуса захтевала сведенији одабир из појединачних књига, опажа се да је већина овде заступљених песама истицана у свим раније сачињеним изборима, те закључујемо да „Начини приближавања” сабирају двоструко вредносно оверене, гласом књижевне критике и гласом аутора, окосне тачке песништва Живорада Недељковића.

Књигу отвара песма „Кутија у дворишту”, која као уводни, а тиме и повлашћени поетски пункт, стоји и у књизи „Погрешна прогноза”, првој Недељковићевој збирци, његовом првом замашнијем, систематизованом поетском оглашавању. У свега тринаест стихова ове песме обједињена су неколика поетичка својства Недељковићевог певања која ће, током деценија стваралачког зрења, праћеног рафинирањем естетског осећања, семантичким раслојавањем и рефлексивним усложњавањем, претрајавати као поетичка тежишта пуне четири деценије. Опажа се, најпре, увођење картонске кутије као предметне незнатности захваћене из света реалија. Занемарљив, наизглед значењски пресан детаљ

центриран је унутар песничке слике која приказује атмосферу у једном дворишту: „Ветар је у двориште донео картонску/ Кутију”... Почетни утисак тривијалности кадрираног детаља преображава се постепеним обелодањивањем његових својстава, чиме се дискретно градира и његова семантичка тежина (кутија је празна, једноставна коцка ваздуха, бачена, непробојна...). Мисаоним наслојавањем и активирањем аналогија у беживотну кутију усељава се живот. Она постаје редукована метафора живота или човека палог у живот, док му се мисао у кутији судара „са нечим непробојним, неприметним.” Поетичка поставка ове и других раних песама, Недељковића разоткрива као песника „малих ствари”, наоко безначајности свакодневице, изолованог тренутка или емоционалног трептаја, који не само да не промичу песничкој танкоћутности, него, доспевши у његов мисаони регистар, бивају семантички пресмишљене, конотиране на сасвим нове, неочекиване начине. Маркирање Недељковића синтагмом „песник малих ствари” може звучати као критички стереотип када је о рецепцији овога песника, посебно скопчан за ране фазе његовог стваралаштва. Но, то би одиста могло бити означено као флоскула, само уколико ово одређење стоји изоловано, без дубљег залажење у шири контекст, а тиме и у његову оправданост. Наиме, ретки су песници који попут Недељковића умеју тако изоштрено и са толико луцидности да продру у срж ствари, откривајући њихову супстанцу, изливајући је, потом, на површину. Недељковићев поетски окулар мале ствари преображава у суштаствене. Импресиван је његов уметнички, креативни распон који се опажа на свим нивоима песме, почев од тематско-мотивског опсега, преко осећајности, сликовности, бујности песничког говора до рефлексивне и семантичке раслојености. Начин на које Недељковићеве рефлексije клизе дуж поетског текста делује каткад парадоксално. Стишано су развијане, али и неспутане попут стихије која води у неслућене имагинативне просторе у који-

ма је све у вези, блиско суматраистичком уверењу о постојању универзалних аналогија. Свеприсутно лирско надигравање денотирања и конотирања појмова делује замамно, читалац га осећа и следи, али га неретко не прозире до краја. Лирски бод раног Недељковића склоног да крупни кадар додели потанкостима света предметности карактерише почетно дискретно успостављање природних, неусиљених, каткад и сасвим транспарентних аналогија или асоцијативних веза. Но, са одмицањем лирског ткања, присна полазна аналогија се асоцијативно разобручава, крећући се све даље од почетне логике, истовремено залазећи све дубље у њене непрозирне, затамњене слојеве. Читалац ће неретко бити суочен са властитом читалачком несигурношћу због негде успут испуштене петље, али ће и даље осећати да је у подтексту хармонија сачувана, као у песми „Испивши млеко, читајући Киша”: „Млеко се као никад сагласило са обликом овог/ тела, / Таму распорило дугим гутљајима, откоси траве/ Обложише и прихватише желудац, јетру, бубреге, / Црева и плућа. Башкари се утроба у слаткостом/ Раствору дуго већ ноћас. Бубе у живој трави/ Ревносно бележе секунде, убацују сате у собу.” Ванредно снажна Недељковићева ауторска индивидуалност чини његов својствени песнички говор надмоћним обележјем поетског поступка, толико заводљивим да упркос повременом измицању смисла, читаоцу не бива ускраћен редак естетски доживљај, осећај меког хода по тлу чисте поезије. Лирско „ја” Недељковићевог раног певања, чак и када је прожимајуће присутно унутар песничке слике, ретко се оглашава присно. Понајчешће посредује лирски приказ, узимајући, притом, и својеврсну аналитичку улогу. Но, било да као измакнути посматрач лирски артикулише какву појединост коју је поставио у средиште песничке слике, или се оглашава као присно, присутно лирско „ја”, Недељковић делује ауторски учвршћено, његова песма стоји суверено, док се уметничка сугестивност лирског текста темељи превасходно на децентном

естетском осећању, те истанчаном сензибилитету за лексичке валере и њихова сагласја. Интимнијим гласом Недељковић пева у посветној књизи „Мајка”, којом је сачинио лирски спомен мајци Ружици, као и у песмама личног, породичног круга, све присутнијим почев од збирке „Улазак”, преко књига „Успон” и „Дете”, до последње поетске објаве „Отет предео”. Атмосфера присности, међутим, лишена је провизорности, крупних љубавних речи, сладуњавости и патетике, снажног, али тренутног ефекта. Флуидност и децентност, препознатљиви у посредовању поетских призора, дају карактер и осећајности у Недељковићевим најличнијим песмама. Онако како је песничка слика грађена по дубини, у трагању за њеним метаслојевима, односно смислом иза смисла, ни емотивност није плитка, прозаично казана, већ посредована призорима породичне, наизглед обичне свакодневице, који амблематично указују на присан суживот и нежне повезне нити међу ближњима. Болно недостајање мајке сугерисано је реминисценцијама на „суште послове” заједничке свакодневице, а њено присуство оживљено индиректним поистовећивањем са њом: „Радим понешто од твојих послова./ Кувам. Грашак, од поврћа чорбе./ Срећемо се на местима творбе./ Задржавамо у бенижности слова./ Вапим да хрупшиш и макар пробаш/ Неко моје јело настало у смелом/ Укрштању сећања. Сваким делом/ Свести бодриш умеће.” Недељковић је посматрач вансеријског дара за минуциозно опажање и опис, за непогрешиво разазнавање наслојености свега што га окружује која другом оку пословично измиче. Тако се умећем далековидог осматрања и изрицања неизрецивог, оскудне скице стварног живота преображавају у смисаоно издашне призоре тзв. малих светковина, како се сугерише истоименом песмом: „И овај је дан сав од малих светковина:/ Мале су да мање не могу бити./ Преко нам потребне./ Нама малима у великом нашем свету;/... Прене нас: звони, не зазире од интерфона,/ Шаље нам писма у ковертама украшеним/ Маркама с мотивима заштиће-

ног биља,/... У ковертама затичемо понуде и опомене,/ Претње, позиве да платимо рачуне./ Да окружимо бројке на изборним листама./ И кад питаш како ћемо,/ Као бајаги одговорим да нећу/ Изаћи из времене на усељених давно./...И како бисмо другачије, зар да одустанемо,/ Кад наши су дани од малих светковина/ Састављени...”

Повезаност са ближњима део је комплексног односа Недељковићевог лирског субјекта са светом као значајног аспекта његове поетске стварности, чија се слојевита природа прилично поуздано и целовито разазнаје у оквиру поетског избора „Начини приближавања”. Овај селективни, но ипак широки увид који поменута збирка пружа, имплицира очевидно непостојану природу релације лирског субјекта и света, варирану у распону од дистанциране свевидеће песничке аутономности до симбиотског, свепрожимајућег укрштаја лирског „ја” и света, који се у финалној поставци учвршћују као дихотомни ентитети. Чини се, притом, да је опажани преображај синхронизован са процесом Недељковићевог ставаралачког и личног раста и зревања. Спочетка се песнички субјект држи постранце, искључиво као посматрач и тумач овога света, или своје присуство унутар песничке слике затамњује оглашавањем у другом лицу, усложњавајући његову позицију увођењем обезличеног „неког” као трећег лица којем је најчешће додељен демидуршки карактер, као у песми „Неко је рекао све”, у оквиру збирке „Други неко”: „Уверен си могао бити безброј пута/ У безброј ствари и безброј пута могао си/ Да кажеш: уверен сам да знам, јер делим/ Исто знање са онима који кажу да знају/ Све. Или мало. О нечему. Ни о чему... А неко је рекао: језа, праскозорје, врабац, буђење./ Да, буђење, баш сада, у мешкољењу поред/ Топлога тела што зна да баш ти будиш се/ Уз њега и чезне да опеваш прву румену пругу./ И да га успаваш, тихо, као што дрхтури/ Звезда. Јер неко је рекао: звезда, ћук, лахор, роса./ Срце, и испод њега друго. Оно што већ је// Уверено да неко је рекао све.”

Чак и када је измакнут, Недељковићев песнички субјект посредно контурише координате властитог бивства на основу којих се формира и веома јасно ишчитава лични емоционални, естетски и вредносни регистар, нарочито почев од збирке „Овај свет”, којом започиње све експресивније изрицање дубоко личног доживљаја амбивалентне природе света рађања и умирања, лепоте и ругобе, смираја и непокоја... Тако Недељковићево певање о свету, са једне стране, одише виталношћу и животворном динамиком, као у дионизијским сликама песме „Коштица” у збирци „Овај свет”: „У радосном лету,/ Што постоји тек за тебе,/ Из крошње узлетела птица/ Испушта коштицу.// У ваздух ће из случајне куглице/ Ускоро кренути стабаоце./ Дароваће хлад и окрепу,/ Дочекивати нова јата./ Можда ону исту птицу,/ Исте прсте.// Однета у вољци,/ Осмелиће се и његова семенка/ Да никне између две стене,/ Или међу булкама/ И гласовима девојачким.” На другој страни, неиздржива је и тескобна налава света на клонуло биће лирског „ја”, како је болно казано у песми „Због света” из књиге „Талас”: „Понекад, све чешће,/ Осетим да навалу/ Из света око мене не могу/ Да издржим. Свет је у мени,/ Сав, ниједан његов видљиви део/ Није остао изван тела./ Места је све мање.// Учини ми се да теглим/ То обиље залуд./ И застајкујем, налик мотору/ Кад у највишем степену преноса/ Успон велики савладава./ нешто се откине у њему,/ Он се распрсне, остану делићи.” Но, Недељковићева стваралачка и животна зрелост резултирају све израженијим поуздањем лирског сопства и његовим све одважнијим и самосвојнијим огледањем са светом. У познијим књигама, поглавито почев од „Уласка” па надаље, а закључно и најизразитије у књизи „Отет предео” прибегава се и раније заподенутом, но сада надругађеном песничком поступку апстраховања пробраних делова стварносног окружења који фигурирају као елементарне честице новог, личног универзума лирског сопства или новоуспостављене метастварности као целовитог, аутономног простора сигурнос-

ти. Некадашња места заклона, повлашћени кутови белине и смисла у окриљу поезије и породице, у позној стваралачкој фази не стоје расуто већ су рекреирани у градивне елементе једног апсолутног, самодовољног света који доноси смирај танкоћутном песничком бивству. Мисао о напоредном, а сувереном постојању личног универзума лирског „ја” развијена је, на пример, у песми „Седам и десет” збирке „Отет предео”: „Пеглала си. Знали смо да је све како треба/ Да буде, а стварност далеко од нас./ Као ветрењаче и предели са слика./ Оно што су тражиле, наше су душе створиле./ Глачала си лале расуте на постељини./ Вртови земље на северу: наш сан.” Разрешење Недељковићевог ескапистичког наратива, те спасоносни исход нису подржани само споља, већ се језгре у песниковој нутрини, оданости властитој сржи, како је сугерисано у песми „Отет предео”: „У пределу отетом од мора обичности/ Бране ме моја крвна зрнца.”

Овако оглашена самосвојност лирског субекта, освојена дугим и драматичним стваралачким и трагалачким искуством, понајбоље илуструје оно што пробрани, па књигом која је пред нама обједињени делови Недељковићевог опуса, недвосмислено показују: да је могуће и како је могуће током тродеценијског стваралачког присуства бити доследан, поетички учвршћен и аутономан, а певати штедро и свеже. Недељковић пева аутохтоним гласом интуитивног поете. Не изневерава своју срж. Пише као што дише, привржен поезији и суштини, у времену које није наклоњено ни поезији ни суштини. Чак и када се, немајући истинску дилему, реторички запита „Чему поезија у доба бесрамности”, Недељковић поезији додељује апсолутно преимућство као простору премошћења светова, начину приближавања смислу, свезивања искри и крхотина бића у постојане темеље новог, врлог света по мери ретке уметничке осећајности.

Драгана Вукићевић

ОД ЦРВЕНОКОСЕ БОГИЊЕ ДО СЛЕПИХ ПЕВАЧИЦА

Студија Славице Гароње ОД ЦРВЕНОКОСЕ БОГИЊЕ ДО СЛЕПИХ ПЕВАЧИЦА - ТРАГОМ МАТРИЈАРХАТА НА БАЛКАНУ И "ЖЕНСКОГ НАЧЕЛА" У СРПСКОЈ НАРОДНОЈ ПЕСМИ (2023.) уклапа се у савремена актуелна читања женских аутора. Ипак, анализа женског начела и читалачка ревитализација заборављених списатељица само је један слој њених истраживања. Више од феминистичког приступа, студија је прилог археолошком читању, препознавању инваријантних модела који опстојавају од праисторије до савременог доба и чине једну дубљу метаисторијску компоненту књижевности.

Одлично изабран наслов открива сву ширину грађе, а највиша вредност студије је у препознавању идентичног језгра архиприче. У правом поглављу *Пролог о Великој Мајци* ауторка синтетизује идеје Бахофена, Ериха Нојмана и Харалда Хармана и кроз укрштај археолошких и психоаналитичких тумачења везаних за мит о Великој Мајци наговештава смернице својих истраживања. Земља, вода, мочвара, Месец, ткање постаће кључне речи у тумачењу женског начела и прокреацијског принципа (стварања света, бујања природе, рађања човека). Друго поглавље *Медитеранско-балканска гинеократија и српска народна песма* прати генезу женског начела, смену религијских система (по Бахофену прелазак са телурног на соларни принцип) и њихове трагове у српској народној песми. У есејима Лазе Костића посвећеним његовој фасцинацији женским начелом у усменој књижевности, Славица Гароња препознаје читав колоplet тема која ће и она развијати. Креирајући поуздан интелектуални модел, она неће дозво-

лити да он „надјача“ грађу. Управо обротно – поглавља: „Женско начело“ у српским народним лирским песмама и баладама, *Жена патријархата у лирским песмама и баладама (типови и јунакиње), Жена патријархата у епској песми (типови и јунакиње)* сведоче о дубљем познавању усмене баштине и изузетне варијантности генерисаних модела. Минуциозност фолклористичких анализа никако не иде на уштрб комуникативности текста, што је додатни квалитет ове студије. Захваљујући доброј композицији – читалац се лако креће кроз огроман број текстова (лирских, епских, епско-лирских врста) ни у једном трену не осећајући премор материјалом. Свака нова песма управо интензивира читалачки доживљај, успоставља неку врсту синергије са творцем текста – дели његов естетски доживљај и истраживачки занос. Студија је и својеврсна антологија усмене поезије стваране у динамичној смени матријархалног патријархалним, у доминацији патријархалног са пражицима матријархалног начела. У поглављу *Владарке* Славица Гароња прати лирскоепску и епску судбину литерарних двојница: жене цара Душана, са поетонимом Царица Роксанда, књегиње Милице Хребељановић, у поезији царице Милице, и деспотице Ирине Кантакузин чија је књижевна двојница Јерина Бранковић („Проклета Јерина“). Доминанта позиција жене владарке се често преиспитује креирањем супротних јунакиња – од моћних и обожених до презрених и одбачених. И у поглављу *Женски ликови / типови у Косовској (и посткосовској) епизи* анализом типских фигура Косовке девојке („трагичне веренице“), Мајке Југовића (трагичне мајке) и Мајке Јевросиме – мајке саветнице

(прототип Велике Мајке) Славица Гароња прати како усмена књижевност, као кроз филтер, просијава матријархално начело провлачећи га кроз позитиван или негативан пол патријархално доминантне заједнице. Врло су драгоцене њене паралелне анализе млађих слојева песме у којима се жена јавља као заштитница патријархалног система – и анализе дубљих, архаичнијих слојева у којима се кроз митску фигуру виле прати генеза матријархалног начела.

Анализе су увек поткрепљене „погледом уназад“, зарањањем у текстове оних који су, попут Веселина Чајкановића, пре ауторке фундирали овакав тип истраживања. *Остали типови жена (љуба) у српској народној епизи* попут *Неверне љубе, Племените љубе* или *делија-девојка* (курзивом смо истакли наслове поглавља) Славица Гароња прецизно прати како је феномен „неверности“ и „племенитости“ био условљен доминантним патријархалним начелима (афирмацијом на пример невернице ако она долази с противничке стране и избором потврђује херојство јунака или суровим кажњавањем ако је њено неверство потврђено издајом). Ова поглавља су и један омаж истраживачима (Владан Недић, Х. Диздаревић, Л. Делић...) који су се нашли надвити над истим текстовима.

Посебно је занимљиво поглавље у којем се, не више кроз озбиљан и трагичан дискурс, феномен женског тумачи у комичком кључу кроз примере женске трансвестије и комички *erog in perosopae* (жене у улози мушкарца хероја). Поглавље *Жена-стваралац у српској усменој поезији: Вукове следе певачице* (Слепа Степанија, Слепица из Гргуреваца, Слепа Живана, Слепа Јелена-Јеца) вишеструко је занимљиво: с једне стране је то покушај реконструкције биографије оних којима ни име није запамћено (Слепица из Гргуревца), с друге, једна минуциозна синтетична анализа њиховог стваралаштва с посебним освртом на трагове „женског“ печата, а с треће, реч је о једној врсти детективског читања у којем се преиспитују раније атрибуције и предлажу нове.

У последњем поглављу ове студије *Матријархални прежици у савременој култури* и књижевности интерпретативни модел, фундиран у првом поглављу, сада се потврђује и генерише кроз текстове ауторки који припадају књижевности 20. века и које су прошле кроз различите рецепције: од ћутке читаних (мимо књижевних критика, награда, јавног гласа) и напосе да заборавањених и нечитаних ауторки. У духу својих ранијих студија (*Жене и идеологија*, на пример), Славица Гароња реактуелизује заборавањене ауторке, извлачи их из тмине и провоцира своје савременике да им се врате. Она не подлеже аутоматизованом читању, неретко иде насупрот канону, откривајући сву његову „рањивост“. Ово је посебан квалитет ове студије и позив читаоцима да запамте наслове и прочитају романе: *Претеча* (1929), Љубице Попадић, *Вера Новакова* (1934), Марице Вујковић, као и романескни опус Љубице Радоичић (*Крв се буди*, 1932, *Дана Рачић*, 1938). Реч је о трима ауторкама између два светска рата чија читалачка „илегала“ није била мотивисана незанимљивошћу дела већ идеолошким контекстом који је кроз оштре поларизације пролетерског (позитивног) и грађанског (буржоаско издајничког) пратио њихову рецепцију. Посебно је издвојен роман *Једносратне куће* Љубице Радоичић са истакнутом топографијом старог Београда, са прецизним описима грађанског друштва и његовог репресивног система кроз визуру жене која се противи класно и родно утемељеним вредностима и нормама.

У савременој култури ауторка издваја још три наслова – два су литерарна и један књижевнотеоријски. Насловне синтагме *Црно јагње и сиви соко* (*Black Lamb and Grey Falcon*) у роману Ребеке Вест (1942) стожерне су тачке анализе којима ауторка, изнова примењујући метод археолошког читања, кроз имаголошку визуру странкиње, препознаје елементе матријархалних пражитака у реконструкцији „балканске“ приче.

Позиција странца који „види“ другу културу и кроз егзотику другог препознаје

репресивност, колонијализам и расизам „повлашћених“ доминантних култура, тема је студије *Terra amata vs. Terra nullius: дискурс о (пост)колонијализму у делима Б. Вонгара и Ж. М. Г. Ле Клезиоа Јелене Арсенијевић Митрић*. Славица Гароња и у овој студији реконструираше „ГЕНЕЗУ ПОСТКОЛОНИЈАЛНОГ ДИСКУРСА ИЛИ ПОВРАТАК ПРВОБИТНОМ ЖЕНСКОМ ПРИНЦИПУ“. Ако студије посвећене путописном роману Ребеке Вест и научној монографији Јелене Арсенијевић Митрић представљају једну врсту критичког интелектуалног промишљања феномена Другог и феномена Женског, онда студија посвећена поеми Милосава Тешића, *Калопера Пера* можда заслужује да буде на крају књиге. Разлог зашто сматрамо њу „епилошком“ управо је истакла и сама ауторка – поема је једна врста водича кроз свет жене и, ако би требало тражити песнички пандан ауторкином рукопису, онда бисмо га препознали управо у Тешићевој поеми. Као да се научно и поетско спајају у двогласју Славице Гароње и Милосава Тешића, пуштајући да се и у српској књижевности и у српској науци о књижевности зачује моћни глас Велике Мајке, жене творитељице. На крају је овој књизи, пред саму штампу, додата и студија о (за науку) од сада незаобилазној књизи Евелина Гаспаринија, *Словенски матријархат*, капиталној књизи, објављеној након пола века на српском језику (превод са италијанског др Иван Димитријевић), која као да сводно и комплементарно заокружује све поставке изнете и у студији *Од Црвенокосе богиње до слепих невачица*, Славице Гароње.

Драгана Вукићевић је рођена у Краљеву. Докторирала је и ради на Филолошком факултету у Београду. Уредница је *Доситејевог врта*, годишњака задужбине Доситеја Обрадовића. Учесвовала је у многим пројектима као што су *Лексикон српског реализма*, *Поетика српског реализма*.

Gorica Radmilović

LEPOTE POROKA

Ako ne pričaš istinu o sebi, ne možeš je pričati ni o drugim ljudima.

Virdžinija Vulf

Dragana V. Todoreskov *U čekaonicama (istorija ženskih mentalnih poremećaja)* (No Rules, 2023).

U današnjem vremenu hiperprodukcije, neophodno je za svakog autora/autorku da prikupi mnogo znanja, ali pre svega hrabrosti i volje da napiše nešto što će svojom britkošću i stilom privući pažnju i poslati jednu istinski važnu pouku. Upravo takva je prva zbirka priča Dragane V. Todoreskov *U čekaonicama (istorija ženskih mentalnih poremećaja)* (No Rules, 2023). U četrnaest priča autorka će nam predstaviti četrnaest različitih žena sa, kako podnaslov kaže, različitim mentalnim poremećajima. Takođe, svaka priča počinje motom iz nekog književnog dela, a čitajući priče upoznaćemo se i sa mnogim filmskim ostvarenjima kao i sa glumcima. Sve junakinje Dragane V. Todoreskov smo mi, naše prijateljice, majke, bake, koleginice, prolaznice. To su žene koje društvo uporno pokušava da ostavi u *čekaonicama*, nepušačkom limbu, koji se kao motiv provlači kroz većinu priča. Takođe, to su žene koje nikada neće biti na marginama, jer, pre svega, njihov um to ne dozvoljava. Tako ćemo se prvo susresti sa Slavicom („Ti si tako velik, a ja tako mala“), koja će svoj monotoni život postavljen u senci svih koji je okružuju zameniti opsesijom prema čoveku koji je i ne primećuje. Kroz crnohumorne situacije, autorka će nas na taj način uvesti u svoje delo i potpuno obuzeti. Kada bismo se zapitali zašto je to tako, jasno je da, pored izuzetnog stila, istina je ta koja nas ovde apsolutno fascinira. Bez ikakve zadržke, nastaviće se priče o alkoholičarki, agorafobičnoj studentkinji, od detinjstva osetljivoj doktorki, tinejdžerki kojoj su društvene mreže oduzele mogućnost racionalizovanja... Ono što je nemoguće ignorisati dok se čitaju ove priče jeste uticaj društva na svaku od ju-

nakinja kao i na razvoj njihovih mentalnih poremećaja.

Kao što je već rečeno, junakinji prve priče od detinjstva se dodeljuje „drugo” pa čak i „treće” mesto. To radi njena porodica, njena okolina, pa naposljetku i ona sama stavljajući u prvi plan muškarca. Jasno je da se radi o osobi koja je oduvek bila mentalno slaba, iz prostog razloga što joj niko nije dao priliku da njen život bude drugačiji. Međutim, u pričama „Aperol Spritz” ili „Radni narod” dobićemo jednu sasvim drugačiju perspektivu. Naime, junakinja priče „Aperol Spritz”, Dunja, je žena koja iza sebe ima nesrećan brak iz kojeg nisu ostali potomci, ali se *izrodio* alkoholizam podstaknut zapostavljanjem, ignorisanjem i manjkom ljubavi. Iako ona ipak pronalazi ljubav u osobi istog pola, ta ljubav je takođe imala nesrećan kraj. Na prvi pogled ostvarena, poslovna žena, polako uništava svoj život zbog svog poroka. U priči „Radni narod” predstavljena nam je uspešna doktorka, oduvek najinteligentnija u obrazovnim ustanovama, ali sa preosetljivošću koja je prati od detinjstva. Udaвши se za advokata iz poznate građanske porodice, ona polako nestaje jer svaki njen stav i mogućnost da kaže šta oseća bivaju suzbijeni, prvo od strane njene porodice, a onda od strane supruga i njegove porodice, koji pokušavaju da joj oduzmu, po njenom mišljenju, jedini pravi „uspeh” – njenog sina. Koliko je razvoj individue bitan od samog detinjstva govori i priča „Mornari”. Već od malih nogu, Marina pokazuje patološku sklonost ka muškarcima. Za vreme rata devedesetih majka je dovodi kod rođaka u Novi Sad, gde Marina nesvesno postaje žrtva pedofilije i zlostavljanja od strane svog tetka. Ipak, ona to ne vidi kao nešto što je loše ili grešno, već svoju seksualnost pretvara u biznis. Postaje prostitutka, nimfomanka, koju malo šta može da potrese i izvuče iz te čekaonice već unapred zakazanog bluda.

Čitajući dalje ovu knjigu, shvatićemo, zapravo, da pored jasno definisanih mentalnih poremećaja, većina ovih junakinja je, pre svega, opsednuta – muškarcima, sobom, religijom, prikupljanjem stvari, društvom... Autorka na taj način pokušava da skrene pažnju ne samo na njih (sve te junakinje koje možemo

svakodnevno da prepoznamo), već i na sve one ljude koji su ih učinili takvima.

I tako, *dok pljesnemo dlanom o dlan*, u naš život ući će junakinje priča Dragane V. Todosreskov. Polako ćemo se upustiti i postati opsednuti njihovim problemima, poremećajima, crnohumornim situacijama. Podstaci će nas i da pogledamo poneko filmsko ostvarenje, jer ćemo poželeti da osećamo tačno ono što one osećaju ili vide. Istančanim stilom autorka će nas naterati da se zamislimo koliko smo mi one i koliko je na nama da ih prepoznamo, kako u sebi tako i u drugima.

Gorica Radmilović (1992) je pesnikinja rođena u Somboru. Diplomirala je na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Knjige: *Striži masku*, *konak nemaš*, *Ulog uma čelovečeskoga*.

Jelena Lengold

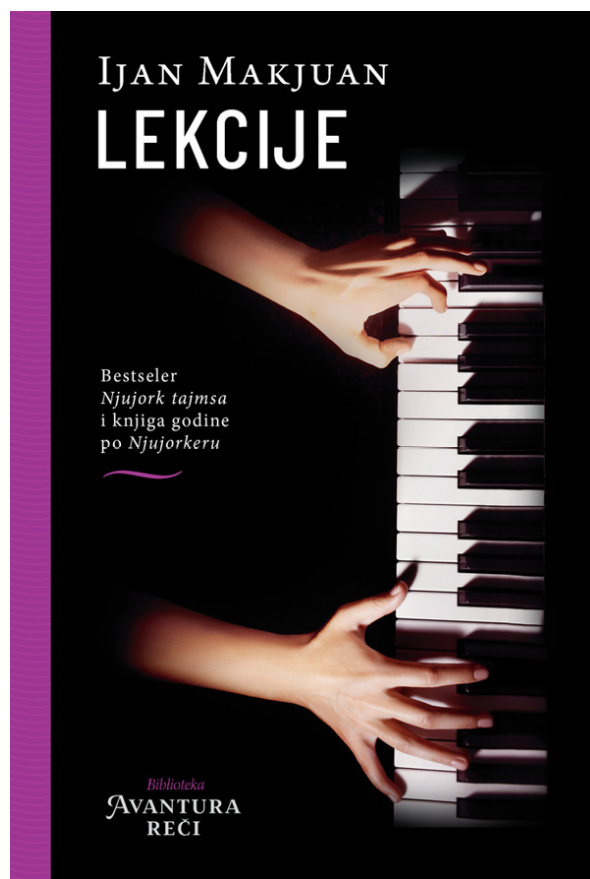
Ijan Makjuen

LEKCIJE

98

Kakva rizična i provokativna okolnost da sam novu Makjuanovu knjigu čitala odmah posle fenomenalne Frenzenove “Pjuriti”! Bila sam pomalo zabrinuta kako će se sa ovom situacijom nositi jedan od mojih omiljenih pisaca, nisam želela da bilo šta baci senku na mesto koje on kod mene zauzima. Pa ipak, izdržao je herojski i dostojanstveno, od prve do poslednje stranice. Jedno je sigurno, čitaću Makjuana sve dok bude pisao, ili dok ja budem čitala, pa ko od nas dvoje duže izdrži. Pre svega zbog toga što me je u vreme moje mladosti, svojim romanom “Uteha stranaca” naterao da počnem da pišem prozu. Tada, davno, kad sam taj neobični, bizarni roman prvi put pročitala, kao da su se preda mnom otvorila neka vrata, nekakav uvid u ono što me u savremenoj literaturi najviše zanima i privlači. Bio je to takođe i jedan od razloga zbog čega sam Makjuanu, kasnije, u svom romanu „Lakonogi dan“, odala izvesnu počast i napisala svojevrstni omaž knjizi koja je zauvek ostala moj svetionik.

Ali evo nas sada na istom zadatku, nekih trideset i više godina kasnije. Makjuan piše, a ja ga sve to vreme s ljubavlju čitam.

Roman “Lekcije” je veliko delo, u ideji, zamahu i ambiciji. Napisan s očiglednom namerom da obuhvati skoro stotinak godina, od pre Drugog svetskog rata, pa do današnjih dana. Sa svim pripadajućim događajima tog

neverovatnog vremena, u istorijskom smislu, političkom, sociološkom, pa čak i ekološkom. Roman koji brine za to kako će ovi koji se danas rađaju dočekati kraj 21. veka. Kakav će ih svet tamo uopšte sačekati? Negde u knjizi postoji ovakav citat: "Po njegovom mišljenju, biće uspeh prosto dočekati poslednji dan dvadeset prvog veka, kraj knjige, sa glavom na rameni-ma." Već sama činjenica da moj laptop za mene proverava brojeve znakova svakog teksta, zbog limita koje nam postavljaju pojedine internet stranice, govori o tome da su tehnologije pobedile. To prosto treba priznati. „Lekcije“ nas suočavaju sa novim stanjem stvari, stanjem koje se menja toliko brzo da je ponekad teško snaći se u svim tim promenama u samo jednom životnom veku.

Istovremeno, meni se čini da je ovo roman koji želi da opravda muškarce. Jedan, ako bi se tako moglo reći, antifeministički i pomalo subverzivni roman. Nameran da kaže svetu, u vremenu rastuće emancipacije, autorov stav kako muškarci nisu baš za sve krivi. Verujem da bi se o mnogim stavovima iz ove knjige moglo polemizovati i da bi takva jedna zamišljena polemika bila burna i zanimljiva. Većina muškaraca u ovom romanu su žrtve. Žrtve sudbine, istorije i žena. Većina žena u knjizi su u suštini nemilosrdne. Ako ništa drugo, to je hrabra promena u vremenu kada se svi naporežu da budu u skladu sa pravilima političke korektnosti. Očevima se u ovoj knjizi prašta. Majkama, nešto teže. Ovde bi valjalo izdvojiti još jednu rečenicu iz romana, koja mi je ostala u sećanju: „Moramo da oprostimo očevima ili ćemo poludeti. Ali prvo moramo da zapamtimo šta su učinili.“

Svođenje životnih računa je i inače mučan posao. Ideja da se napiše jedan takav, takoreći geštalt roman, još je teža. A bolan je posao opisati svoje vreme do neke tačke, iako i autor zna da vreme posle njega neće stati, da je to samo iluzija svakog od nas. Naprotiv, sve će nastaviti da postoji, samo mi nećemo znati kako. Divna knjiga! Čitajte!

Izdavač: Čarobna knjiga
Prevodilac: Marija Pavićević

Aleksandar Stanković

IZ SVOJE KOŽE: ŽIVOT S DEPRESIJOM

„Okačen mjesec
namiguje svima
naoružan do zuba na nebu“

A. Stanković

Znam da ste o ovoj knjizi već sve čuli, iz mnogih emisija u kojima je autor vredno gostovao. Tako da vam ne mogu o njoj reći nešto novo. Pročitala sam je, što se kaže, u dahu. I bez daha. Pametna, strašna i potresna knjiga o životu s depresijom. Autobiografsko svedočenje o teškim godinama u kojima se Stanković bori sa svojom bolešću. Čitala sam i razgovarala o depresiji mnogo puta, ali kao da sam tek sad istinski razumela iznutra kako je to živeti s depresijom. U kratkim odlomcima, koji su praćeni i poezijom, autor nam je, kao u dokumentarnim sličicama, prikazao taj aspekt svog života.

Zanimljiva mi je činjenica da u svim onim emisijama u kojima je Stanković, u oktobru, pred Sajam knjiga, gostovao, takoreći niko nije pomenuo da se ova knjiga sastoji od proznih zapisa – i pesama. Svakom proznom zapisu prethodi jedna pesma. Zašto su to od čitalaca prikriili, baš me zanima? Možda su mislili da poezija nije dobra reklama za kupce? Iako nam se TV voditelj Stanković kao književnik svojevremeno pre svega predstavio svojom poezijom. I to veoma uspešno. Beograd je odavno zavoleo Stankovića pesnika, čije su knjige bile čiste, jednostavne, iskrene i nemilosrdno samoispitujuće. Izlagale su se te pesme javnosti, bez suzdržavanja. Danas, naravno, znamo da su i one, te pesme, bile deo autorovog prolaska kroz godine depresije i svega što ju je pratilo. Danas te pesme čitamo, što bi se reklo, u drugačijem ključu.

U svakom slučaju, ako je ideja propagande vezane za ovu knjigu bila da se ipak malo prikrije činjenica da u njoj ima i pesama, onda je to zaista tužno – po poeziju. Kako god, evo sad

znate, ako još niste čitali, ova je knjiga istovremeno i zbirka autobiografskih zapisa i zbirka poezije.

Teško mi je da napišem da je knjiga divna, jer kako može biti divno nešto što je toliko tužno. A opet – divna je. Komunicira sa čitaocem na onaj isti neposredan i direktan način kako su to i dosad činile pomenute Stankovićeve pesme ili njegovi razgovori na TV-u. Hvatala me je ponekad lagana drhtavica dok sam je čitala, jer sam znala da to nije „samo knjiga“, već da je svaka reč duboko proživljena.

Knjiga nas uvodi u autorov svakodnevni život, u nekom periodu kada mu je verovatno bilo najteže. Pokušavajući usput da otkrije uzroke, kako je i zašto uopšte oboleo, ima li to veze sa nečim u njegovoj prošlosti ili sadašnjosti, ili mu je naprosto dato uz genetski zapis. Mada, preovlađuju, čini mi se, momenti kada nema snage za tu introspekciju, kada jednostavno spasava živu glavu. Ili se krvnički trudi da ostavi koliko-toliko normalnu sliku u javnosti. Ako sam dosad naivno i laički mislila da je depresija izuzetno loše raspoloženje, sada sam shvatila da nije samo to. Praćena je manifestacijama s kojima nas autor detaljno upoznaje i od kojih mi se bukvalno dizala svaka dlaka na glavi dok sam čitala. Pokušavala sam da zamislim kako je boriti se s tom količinom nemogućnosti da kontrolišiš svoju svest. Sediš, recimo, s nekim čovekom u restoranu i čovek odjednom nestane. Nema ga. Bio je tu, i onda ga nema. Pa se opet vrati, priča, nema pojma da je na neko vreme nestao. Takve stvari i još strašnije. Naš vlastiti mozak koji se oteo kontroli, a opet, ostavio nam je dovoljno razuma da znamo da moramo, po svaku cenu, održati privid kako je sve u redu. Ne mogu ni zamisliti koliko je ovo teška borba.

Želim još da kažem da mi se čini veoma besmisleno što je Stankovićev beogradski izdavač „Laguna“ promenio originalni naslov ove knjige, „Depra“, u naslov koji zvuči pomalo kao nekakav udžbenik. No dobro, to je manje važno, suština je ono što je unutar korica. Čitajte „Depru“, ali obazrivo. Ozbiljno to mislim. Ako ste iole sugestibilni, ova knjiga ima kapacitet da vas uzdrma. Ali, ako imate simptome depresije, sigurno može i mnogo da vam

pomogne. Stanković u njoj stalno ponavlja da mu je od svega najviše pomagalo da razgovara sa ljudima koji prolaze slično.

Depresija je, po svim statistikama, jedna od bolesti našeg veka. Ako je to već tako, onda je vreme da se s njom upoznamo. Stankovićeve knjiga je dobar i ubedljiv način za to.

Jelena Lengold (1959) je pesnik, prozni pisac i novinar rođena u Kruševcu. Neke od mnogobrojnih knjiga: *Vašarski mađioničar*, *U tri kod Kandinskog*, *Pretesteriši me*, *Lift*, *Baltimor*. Dobitnica je Andrićeve nagrade i Evropske nagrade za književnost.

Милен Алемпијевић

ПОСЛЕДЊЕ ХА-ХА! ПОСЛЕДЊЕ АХА! ПОСЛЕДЊЕ АХ!

Трагови цеза у књизи

Крајем осамдесетих година прошлог века, у једној београдској књижари угледао сам наслов: Бескрајан живот. Лице на задњој корици, обрасло чекињавом брадом, продоран поглед светлих очију. Поезија је јавни шлепер / За транспорт народа / На узвишенија места / Од оних на која их точкови могу превести.¹² Узевши лик пса, „лајавог демократског“, који „жели да нешто каже о онтологији“¹³, неки нови човек, нека нова особа, улазила је у мој живот. Прочитао сам песмарицу у даху, чекајући аутобус на Зеленом венцу.

Случај је хтео да моја читалачка авантура са песницима бит генерације отпочне управо са Лоренсом Ферлингетијем. Какав осећај слободе ме обузео: тај говор, једноставан, неспутан, разбарушен, провокативан, преобилан, неукротив, вибрантан! А како ли бих се тек осећао да сам само могао да наслутим да ће ме ускоро пронаћи и Ален Гинзберг, за њим и Џек Керуак, Вилијам Бароуз, Гери Снајдер... Лоренс Ферлингети (1919-2021) по много чему је апартна стваралачка личност, једно од оних песничких имена која су обликовала америчку књижевност XX века. Доселивши се у Сан Франциско где је 1953. године отворио књижару *City Lights* у којој су се могла купити јефтина џепна издања, Ферлингети постаје део авангардног књижевног покрета названог Сан Франциско ренесанса. Жила куцавица покрета били су писци бит (Beat) генерације. Ферлингети две године касније покреће и издавачку кућу, а прве књиге биће дела етаблираних песника Кенета Рекстрота и Кенета Паче-

на. Године 1956. појавиће се Урлик (Howl) Алена Гинзберга, после чега следе стотине наслова америчких песника и прозаиста, као и преведених дела (Песоа, Арто, Жене, Јевтушенко, Мишо...). Ферлингетијева збирка песама *Кони Ајленд ума* (A Coney Island of the Mind) изаћи ће код њујоршког издавача New Directions, 1958. године, за коју читалачко интересовање деценијама не јењава, те ће број продатих примерака само у САД премашити цифру од милион. Песник је проговорио разумљивим језиком ослобођеним академске усиљености, песник је проговорио о обичном човеку препознавши његове проблеме, песник се замислио над човечанством, како каже његов стих, отворених очију, отвореног срца. *Кони Ајленд ума*, Урлик и Керуаков роман *На путу* постали су „свето тројство“ бит литературе.

12 Лоренс Ферлингети, *Свеопшти манифести*, у: *Бескрајан живот*, избор, превод и поговор Војо Шиндолић, „Независна џепна издања“, Београд, 1982, стр. 45.

13 Лоренс Ферлингети, *Пас*, у: *Бескрајан живот*, избор, превод и поговор Војо Шиндолић, „Независна џепна издања“, Београд, 1982, стр. 16.

Када се у излозима америчких књижа-ра 2019. године појавила Ферлингетиева књига Мали дечак, била је у извесном смислу *curiosum*. Издавач Doubleday ставио је на насловницу одредницу роман, али чини се да је ова обимом невелика књига све друго само не роман. А шта је тачно или најприближније то друго, прича је за себе. Мали дечак је жанровски тешко одредљив. Неухватљив. На једном месту у књизи се тврди да

ово није никакав роман него нека врста проширене епифаније да се пресно мишљење без претходног мудровања закуца као лептир у витрину оставску у ризницу дијамантску [...] ¹⁴

„Мали дечак“ је за своје потребе изумео нове играчке (с) којима можеш шта ти је воља. Кома се свиђа може да се придружи, јер то је

[...] као кад би сваког јутра узео ново перо и измислио нови алфабет и измислио жанр који није ни роман ни мемоари нити нешто документарно него неизрецив комад дана и ноћи изречен или отпеван гласом четвртог лица једнине а шта је тај глас ако не истински глас који води мисли када медитирамо [...] ¹⁵

Полемици о природи овог текста допринео је и коментатор Гардијана, тако што је, алудирајући на његову дисперзивност, рекао да је ово „један непрекидни и тако даље и тако даље“.¹⁶ Српски издавач Малог дечака, београдска Геопоетика (2020, у преводу, тј. у сталној волшебној преводилачкој језичкој игри са изворником, Владимира

Копицла) тврди да је ово роман сећања, али не и Ферлингетиева биографија, већ биографија света у XX и XXI веку. Ова тврдња нас доводи до још једног, истина, не-књижевног разлога због којег се Мали дечак може сматрати несвакидашњим делом: књига је објављена само неколико дана пре него што ће Лоренс Ферлингети навршити стоту годину живота. На ову тему Њујорк Тајмс енкапсулира: „Песник, малопродајни предузетник, друштвени критичар, издавач, ратни ветеран, пацифиста, сиромашан дечак, привилеговани дечак, отворени социјалиста и успешни капиталиста, са коренима на Источној и Западној обали (као и у Паризу), Ферлингети није само преживео један век: Он епитомизује америчку културу тог века.“¹⁷

Прве странице Малог дечака испуњене су животним сценоследом. Дечак се сећа свог детњства. Мајка, пореклом сефардска Јеврејка из Шпаније, иначе рођена Американка, отац, досељеник у САД из Италије. Живот у Француској са тетком која га је од мајке узела као „прекобројна уста“. Повратак у Америку, тетка је осиромашила, Мали дечак је на неко време морао у сиротиште. Касније је живео са њом у богаташкој кући у Бронксвилу, држава Њујорк, где је она радила као гувернанта. Кад је тетка нестала нетрагом, имао је среће, јер га је та породица усвојила. Дечак је нашао уточиште у великој кућној библиотеци. Основна школа и нимало лак живот на пансиону код локалне удовице. Средња школа, потом диплома из новинарства на универзитету Каролине. У Другом светску рату плови у Ратној морнарици Пацификом, видео је Нагасаки седам дана пошто је А-бомба пала на њега. Постао пацифиста. Магистрирао на Универзитету Колумбија. Стипендија за ратне ветеране омогућила му је пут у Париз. Стекао докторат. Вратио се кући, у САД. Мали

14 Лоренс Ферлингети, *Мали дечак*, Геопоетика, 2020, стр. 92.

15 Лоренс Ферлингети, нав. дело, стр. 106.

16 Ian Sansom, *Little Boy by Lawrence Ferlinghetti review – unleashing the word-hoard*, <https://www.theguardian.com/books/2019/apr/11/little-boy-lawrence-ferlinghetti-review> Приступљено 21.11.2023.

17 Robert Pinsky, *Lawrence Ferlinghetti Celebrates His 100th Birthday With a Novel*, <https://www.nytimes.com/2019/03/21/books/review/lawrence-ferlinghetti-little-boy.html> Приступљено 21.11.2023.

дечак је порастао... А онда... Је ли на делу неки други Мали дечак? Или је то ипак онај први, само што је дигао руке од биографије и екстатично заошијао СВОЈУ причу О СВЕМУ? Вискозитет текста повремено противречи гравитацији синтаксе; слике се измеђују великом брзином, интерпункција је, сасвим битнички, тек спорадична орнаментика. Омамљујући хаос нас узима под своје. Увлачи нас у псеудоџосовски лавиринт. Помишљам, адекватан опис књиге могло би бити и – инвентар.¹⁸ Како год било, на крају овог текста Л.Ф. ће, као што су у древна времена бацали људске жртве у гротла вулкана, завршити у огњу у лули саксофона Светог Џона Колтрејна, а тренутак пре тога изрећи ћемо шта Мали дечак заиста јесте.

И куд год се ми денули одавде, ми од самога постања и у чему год данас била наша величина јесмо ли ми сви заражени нашим свепрождирућим потрошачким друштвом нашом доминантном ТВ војно-индустријском пометњом која понекад нагиње корпоративном фашизму па ђаво узме задњу половину света [...]¹⁹

Зар ово није ехо оне чудесне песме од пре шездесет година: Свет је прекрасно место / да тубудете рођени / ако вам није стало до среће / и није баш увек / нарочито забаван / ако вам ништа не значи мало пакла / с времена на време / баш кад је све фино / јер чак и на небу / не певају / непрекидно.²⁰ Незаустављиви приповедач је елузиван, луци-

дан, ироничан, циничан. Вулгаран. (Стогодишњак више ником ништа не дугује, осим себи самом, ако и то!) Мистик. Делиричан, егзалтиран. Све што читамо подсећа на оно што је већ написао у претходниом деченијама, и овај сублимат, текст-мешанац, дивљи хибрид, враћа у сећање опаску срећно смештену у наслов есеја из 1981. године: Модерна поезија је проза (али нам говори много тога). Он води дијалоге са савременицима, Томасом Вулфом, Бекетом, Малколмом Лауријем, Керуаком, Хемингвејем (ту је негде и Мјао-цедим-га тј. Мао Цедунг; Копицл винаверовски досетљив), а и прецима, Платоном, Будом; да, да, братство на окупу, они су за њега Ез (Езра Паунд), Гинзи (Ален Гинзберг), Џими Џојс („узвишено лапрдање Финегана“, каже Ферлингети; нешто ми говори да је и те како био свестан редуванце, небројених ескапада и сомнамбулија у сопственом тексту). Он и његов другар, како каже, његово самотно ја, воде нас, и сами вођени четвртим лицем јединице, онеиричним пејзажима властите свести. Захваћен торнадом језика, он говори. О политици, економији, екологији, социологији, оовременом капитализму, друштвеној неједнакости. О кризи модерног мајмуна. О Америци која је нестала завршетком „луде младости“ Џека Керуака и његове веселе екипе. Тај сваштојед жудње за животом испуњен је меланхолијом због последњег ха-ха! последњег аха! последњег ах! Које је последња побуна, а сваки побуњенички чин изражава носталгију за невиношћу [...]²¹

Ни најовлашнији осврт на бит писце не може да прође без помињања њихових веза

18 Још једну инвентарску листу XX века, годину дана после Ферлингетијеве, дао је, Urbi et Orbi, на свом You Tube каналу вечни трубадур Боб Дилан: *Мучко убиство (Murder Most Foul)*. Око атентата на америчког председника Џ.Ф.Кенедија, Дилан је испреплео причу о Америци тог времена (а можда и о томе каква је могла бити) помињући директно или индиректно мноштво музичара и јавних личности, дугу листу композиција и филмова, амблематичних за поп културу XX века. Додатна веза са нашом темом, потрагом за џезом у литератури, свакако јесу џез музичари у Дилановој поеми: Оскар Питерсон, Стен Гец, Арт Пепер, Телонијус Монк, Чарли Паркер.

19 Лоренс Ферлингети, *Мали дечак*, Геопоетика, 2020, стр. 25.

20 Лоренс Ферлингети, *Свет је прекрасно место*, у: *Писмо* (часопис за савремену светску књижевност). Превод са енглеског Војо Шиндолић, Београд, 1989, стр. 47.

21 Лоренс Ферлингети, *Мали дечак*, Геопоетика, 2020, стр. 125.

са цезом. Излишно је, наравно, међу њима тражити цез музичаре, једнако као међу цезерима писце, начини на које се њихове уметности преплићу су суптилнији. Мајк Џенсен каже: „Битници нису само покушавали живети своје животе лудо и одважно, и на начин на који су их живели бибап великани, они су исто тако употребљавали основне идеје из бибап музицирања и прилагођавали их прози и поезији које су писали, стварајући стил који су неки критичари назвали 'боп прозодија'“. ²² Ево онома топеје бибап фразе коју је Керуак је записао у једном есеју: *Skidilbee-la-bee-you, oo, e bop she bam, sko too ria-Parasakilioolza-menooriastibaliolyait-oon ya koo*. Његова писаћа машина била је музички инструмент, а његов текст био је бап. Керуак је писао цез. Та музика је покретала писце бита, постајала невидљива додата вредност њиховом писанију. Музика Чарлија Паркера, Диззија Гилеспија, Телонијуса Монка, надахнула је једну истинску књижевну револуцију. Много година после првих сусрета са де-

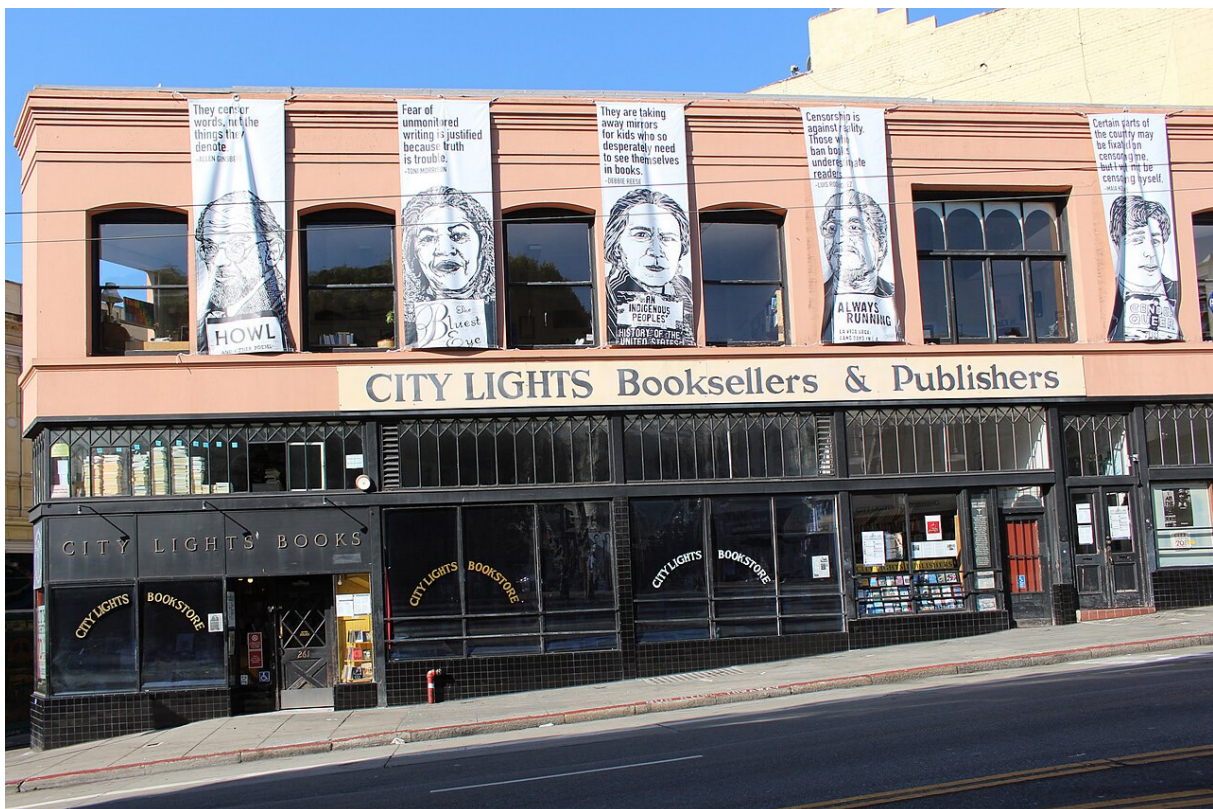
лима књижевника бит генерације звук цеза ће ми се у ушима јављати као условни рефлекс, као врста звучне халуцинације, само и на додир корица њихових књига.

У време када Ферлингетијева књижара *City Lights* креће у своју велику авантуру, Сан Франциско је врвео цез клубовима, било их је, такорећи, на сваком кораку. Црни Тексашанин Џон „Џимбо“ Едвардс (1911-2000) водио је клуб *Jimbo's Bop City* и у то време пријатељевао са Билијем Екстајном, познатим певачем и још познатијим шефом великог оркестра. У Џимбовом симпатичном ђумезу ('my little joint', како га је називао поносни власник) свирали су и највећи „мачори“ бапа, Диз (Дизи Гилеспи) и Птица (Чарли Паркер), а наступале су и велике даме цеза, Били Холидеј, Ела Фицџералд, Дајна Вошингтон. Оно што је овај клуб чинило посебним у то време је и чињеница да су у њему наступали и црни бели извођачи, и публика је била мешовита; поносни и правични Џимбо Едвардс је

715

104

²² Mike Janssen, *Jazz i Beat generacija*, у: *Jazz Beat*, прир. Војо Шиндолић, Ех Libris, Ријека, 2017, стр. 25.

Књижара и издавачка кућа коју је основао Лоренс Ферлингети, извор: Википедија

веома држао до таквог стања ствари, једноставно, расна дискриминација у његовом локалу била је непознаница. Публика је била шаролика, навраћали су многи, међу њима и осведочени афисионадоси, тада млађани Клинт Иствуд, и неколико година старији Џек Керуак... Осим музике, у џез клубовима се могла чути и поезија. Уз пратњу џез музичара читали су је из својих књига многи песници са узавреле сцене Сан Франциска. Клуб *The Cellar* постаће познат по оваквим сусретима. Заједнички наступ Кенета Рекстрота и Лоренса Ферлингетија у клубу *The Cellar* остаће забележен на ЛП плочи *Kenneth Rexroth / Lawrence Ferlinghetti With The Cellar Jazz Quintet* у издању етикете *Fantasy* из 1957. године. У Ферлингетијевој збирци *A Coney Island of the Mind* постоји циклус песама са предговором под насловом *Усмене поруке* у коме стоји следеће: „Ових седам песама написао сам с намером да буду извођене у пратњи џез музике. И треба их схватити као спонтане 'усмене поруке' радије него као песме које се читају одштампане у књизи. Оне представљају својеврсни експеримент читања поезије у пратњи џез музике и још увек су у стању настајања и стога су подложне променама.“²³ Бит поетеса Рут Вајс (1928-2020) која је са групом пријатеља покренула клуб *The Cellar*, и била његов добри дух, конобарица по потреби, и неуморна читачица властитих стихова сваке среде, овако је описала џез читања: „Ферлингети и Рекстрот су били песници који су читали уз џез, али џез је био део мене; ја сам свинговала.“ Жовијална Вајсова затвара круг, враћајући нас премиси о Керуаку који је писао џез.²⁴

Повезати неповезиво, оживети надрепалне призоре, то су средства Ферлингетијеве мисије у Малом дечаку у коју се умешао и џез:

[...] и што бивамо старији мекши део нас постаје тврђи а тврђи

део мекши па наша Унутрашња Риба задобија свој скелет рибе што дахће на плажи слушајући Бенија Гудмена како дува у свој шећерни штапић у великом оркестру [...]²⁵

У књизи *Твоја унутрашња риба* палеонтолог и еволуциони биолог Нил Шубин испитује тајне хумане анатомије, повезујући организам налик риби који је из праокеана ступио на копно и еволуцију људске врсте. Гудменов „шећерни штапић“ усрећивао је милионе слушалаца радија и посетилаца плесних дворана у годинама златне ере свинга, 30-их и 40-их година XX века. Некрунисани „краљ свинга“, миљеник нације, увео је џез и у концертне дворане. Повезати неповезиво. Десетак страна касније Ферлингети нам спонтано скреће пажњу на још једног музичара из џез пантеона:

[...] Уморан почивам после пута,
Видео сам градског морона,
слушао сам јецање Кида Орија,
Слушао са проповед тромбона
[...]²⁶

Тромбониста Едвард „Кид“ Ори (1886-1973) је у свом бенду у Њу Орлеансу у другој деценији XX века имао и такве музичаре као што су били Кинг Оливер, Џими Нун и Луј Армстронг. Кад се 1925. године доселио у Чикаго, снимао је плоче са значајним музичарима своје епохе (укључујући и Џелија Рола Мортонa, надменог пијанисту-конфабулатора, који је тврдио да је он лично измислио џез), али је и подучавао младе музичаре, а један од њих био је и Бени Гудмен... Ако је „шећерни штапић“ могао бити и Ферлингетијев отклон од хиперпопуларне, сладуњаве музике, онда би овај „јецај“ црног Креола могао бити чезнутљив осврт на бурну младост музике, аутентичан, гло-

23 Mike Janssen, нав. дело, стр 31.

24 Art Peterson, *The Cellar*, https://www.foundsf.org/index.php?title=The_Cellar приступљено 22.11.2023

25 Лоренс Ферлингети, *Мали дечак*, Геопоетика, 2020, стр. 80.

26 Лоренс Ферлингети, нав. дело, стр. 94.

бално препознатљив културни производ Америке. Остаје и питање зашто су се баш Гудмен и Ори појавили на страницама Малог дечака, ако се зна да је главни протагониста стасавао у време када је бибап револуционисао цез и сву популарну музику оног времена.

Да ли он мисли да ћемо се видети на земљи или негде другде а није искључено да се нађемо на некој нашој личној и посебној стази околу космоса и то је већ он-и-она оног бај бај птицо кос и можда нас добри Господ спасе спасе ако стварно постоји уз све што говори против Њега [...]²⁷

Где ли се у овим редовима крије цез? Птица кос је драгоцен траг. У филму Мајкла Мена Државни непријатељи (Public Enemies, 2009) у коме Џони Деп игра Џона Дилинџера, последње речи легендарног гангстера су управо *Bye, bye blackbird*. То је, наравно, холивудска криптоисторија која глорификује и романтизује своје мрачне јунаке, али у soundtrack-у филма чује се сензуални глас Дајане Крал у извођењу композиције *Bye, bye blackbird*. Текстописац Морт Диксон и композитор Реј Хендерсон објавили су *Bye, bye blackbird* 1926. године и био је то један од њихових хитова из тог времена. Две деценије касније ова балада помало загонетног текста, у коме се неко опрашта од црне птице певачице, поново заокупља пажњу гледалаца док је Пеги Ли пева у филму *Pit Kelly's Blues* редитеља Џека Веба из 1955. године. Не знам да ли је Мајлс Дејвис гледао филм и ако јесте да ли га је то директно инспирисало да направи своју верзију, али како год било, она се 1957. године појавила на плочи *'Round About Midnight* на којој нас Мајлс, Џон Колтрејн и пијаниста Ред Гарланд остављају без даха. Речима бит песникиње Дајен ДиПрима у песми Збогом

Нкрумах (*Goodbye Nkrumah*), из збирке Револуционарна писма (*Revolutionary Letters*) изворно објављене управо у Ферлингетиевој издавачкој кући *City Lights*, 1968. године: Па ипак, где бисмо били без америчке културе / Збогом птицо кос, као што је то Мајлс свирао, педесетих. Нумера *Bye, bye Blackbird* је до данас остала један од омиљених цез стандарда.

У својим позним годинама, протагониста Бекетове монодраме Последња Крапова трака ровари по свом сећању. Преслушава старе магнетофонске траке којима су препуњене картонске кутије око њега. Ова архива и није то у правом смислу, јер, да, то је реч коју тражимо – смисао – одавно се изгубио. Глас са траке, Крап од пре неколико деценија:

Тежња за срећом, која све више малаксава. Фијаско средстава за чишћење. Подсмех свему што се назива својом младошћу и љубавним подвизима са којима је завршено (*Пауза*) Сумрак *opus tagnit* -а. А на крају... (*кратак смех*)... Кевтање на рачун провиђења. (*Дужи смех коме се придружује КРАП.*)²⁸

Идентификујући се са књижевним анти-херојем, Ферлингети у својој монодрами исписује и следеће редове:

ТАКО сам ти ја човек у извесним годинама И стара сећања редом нестала или се помешала са сањаријама као Крапово снимање његове последње траке а ја с тим немам ништа Нека проповедницима судњег дана буде суђено и нека мој ум зарати са свима Животом и Смрћу (...)²⁹

27 Лоренс Ферлингети, нав. дело, стр. 106.

28 Самјуел Бекет, *Последња трака*, у: *Пре и после гнева: Савремена британска драма*, Zepher Book, Београд, 2002, стр. 222.

29 Лоренс Ферлингети, нав. дело, стр. 139.

Упитан у једном интервјуу шта ће радити за свој стоти рођендан, филозофски анархиста, како се декларисао следећи пример брата по перу Кенета Рекстрота, уз осмех ће рећи: „У традицији последњих списа Семјуела Бекета, који су сви били о одласку у подземље, ја ћу копати свој гроб.“³⁰

Мали дечак одрасли дисидент романтике [...] имао је своју младалачку визију да ће живети заувек [...] да, веровао је у све то, упркос немилосрдној судбини читавог људског рода коме научници предвиђају веома скори тоталан крај [...] И ето зашто јецаји птица сада нису јецаји екстазе него јецаји очаја. [...]³¹

Coda. Сјај и тама глади и изобиља нашег века, рекао би Крап. Али, негде, на самом крају Малог дечака и даље бризгају слатки сокови цеза:

Нема краја звуку вођења љубави са скрипом кревета и јецањем љубавника довољним да се ноћу чује кроз зид Нема краја њиховом стењању у екстази и јауцима за последњим изгубљеним климаксом уз буку цубокса који поскакује уз млазеве цеза у позадини [...]³²

И ево, за најстрпљивије међу вама, одговора. Несавладива, омамљујућа текстуална бујица Малог дечака је ништа друго до импровизација. *Free jazz* једног стогодишњака који ступа у свој други, овог пута заиста бескрајан живот.

(Хеј! Хеј, Псу! Већ је превише времена прошло од како си

*се испилио а ипак као да је нас све мање а тебе све више Ти-ти-ти Твоја онтологија је тачна псу јер поезија јест доњи веш душе Отварао сам очи отварао срце Куповао рецепт од старог мајстора Први је купио твоју књигу добио си читаоца срећнице А онда још милион њих Е то више нису читаоци то је један НАРОД до ђавола Неко острво у архипелагу човечанства Отишао си али никада нећеш нестати псу Док спаваш слушааш проповед јединог сина госпође Алис Блер Колтрејн Он-он-он Cold turkey Храна за богове Светлост опет Четврто лице једине паметњаковићу И овај *pastiche* неком је последње ах Недостајаћеш нам Псу.)*

Milen Alempijević (1965) је pripovedač, romanopisac i esejista рођен у Čаčku. Пише о филму, дџезу и анимацији. Књиге: *Sreća okupanog čoveka Šlustrik, Umetnost preterivanja, Dan kad je nestao Majls Evans.*

30 Ira Silverberg, *Lawrence Ferlinghetti on the old San Francisco, his new novel, and his first 100 years*, <https://www.documentjournal.com/2018/12/lawrence-ferlinghetti-on-the-old-san-francisco-his-new-novel-and-his-first-100-years/> Приступљено 20.11.2023.

31 Лоренс Ферлингети, нав. дело, стр. 157.

32 Лоренс Ферлингети, нав. дело, стр. 135.

РАЗГОВОР

ПОВОДОМ 90 ГОДИНА ОД РОЂЕЊА И 25 ГОДИНА ОД СМРТИ КЊИЖЕВНИКА И ФИЛМСКОГ РЕДИТЕЉА ЖИВОЈИНА ПАВЛОВИЋА (1933-1998)

Филмски режисер и књижевник Живојин Павловић (Шабац 15. април 1933 – Београд, 29. новембар 1998), дипломирао је декоративно сликарство на Академији примењених уметности у Београду. Са 25 година снимио је свој први аматерски филм „Љуба Поповић“. Филмску каријеру започео је филмом „Триптих о материји и смрти“ (1960) и омнибус филмовима „Капи воде, ратници (1962) (сегмент „Живе воде“) и „Град“ (1963) (сегмент „Обруч“). Као режисер и припадник тзв. „црног таласа“ снимио је 15 филмова и добио исто толико филмских награда. Следе познати филмови: „Кад будем мртав и бео“ (1967), „Заседа“ (1969), „Црвено класје“ (1971), „Задах тела“ (1983) и други, заједнички са „Дезертером“ (1992). За филмско стваралаштво (15 филмова) награђен је бројним угледним наградама у земљи и у свету (четири „Златне арене“ у Пули, награде у Берлину, Венецији, Карловим Варима).

Уз филмску режију, Живојин Павловић је остварио веома запажену каријеру и на пољу књижевности. Објавио је 12 збирки приповедака (за које је добио награде „Исидора Секулић“ и Андрићеву награду), пет књига есеја, као и следеће романе: *Лутке* (1965), *Каин и Авељ* (1969), *Задах тела* (1982), *Они више не постоје* (1985), *Зид смрти* (1985), *Лов на тигрове* (1988), *Расло ми је бадем дрво* (1988), *Вашир на светог Аранђела* (1990), *Траг дивљачи* (1991), *Лапот* (1992), *Биљна крв* (1995), *Симетрија* (1996), *Долап* (1997). За романе *Зид смрти* и *Лапот* добио је НИН-ову награду, тако да се убраја у ређе, двоструке добитнике овог највишег књижевног признања. Дневници: *Испљувак пун крви* (1984, забрањен 1990) и *Откуцаји* (1998). Постхумно су му изашли *Дневници I-VI* (2000).

Зоран Јеремић

ПОСЛЕДЊИ РАЗГОВОР СА
ЖИВОЈИНОМ ПАВЛОВИЋЕМ

На стрмоглаво посртање српске историје овога века није остала имуна ни литература, па ни, додајмо, сама рецепција књижевног дела. Но, како књижевност уписује повесно стање у језик (Робер Ескарпи), то се из књига писаца снажне имагинативне и језичке експресије дало више "научити" о нашем худом веку него из већине историјских хроника. Обиман литерарни и филмски опус Живојина Павловића ваљана је потврда наречене примисли. Равнодушју и индоленцији историјских факата ваљало је, дакле, удахнути нешто од пресне стварности нашег предграђа, одјека панганства, мучаљивости псовке, идеолошке злости, речју: нешто од врзиног колоплета Ероса и Танатоса у грешном зачељу једне колективне авантуре којој се не назире скори крај.

Зачудо, из неколико подужих разговора са писцем романа - реке „Дивљи ветар“ стекао сам утисак да нимало не личи на своје књиге и филмове препуне мрачњака, лумпенпролетаријатских смуцала, дангуба, промашених и уцељених те понижених и увређених са јаловишта модерне историје. Штавише, Живојин Павловић и књижевно - филмски опус који је потписао представљали су савршен оксиморон: његова ведрина и радознао дух били су заразни, чак и онда када је говорио о најмрачнијим аспектима наше збиље. Искрен колико и незазорљив, непатетичан колико и дубок у промишљању елементарних феномена битисања, поред тога што је донео, уз неколицину писаца (А. Тишма, Д. Михајловић, В. Стевановић...), снажан замах српског реалистичког романа, дневничким записима, есејима, огледима и интервјуима отворио је нови полемички амбијент у српској уметности. Презирао је ларпурлатизам, извештаченост и академску каприциозност.

Добар део нашег последњег разговора оног врелог јулског дана на балкону његове

планинске куће на Дивчибарама протекао је у мом набрајању омиљених ми писаца и редитеља и његовим коментарима: Пекић? „Неколико пута сам покушавао да га читам. За мене је то исувише исконструисано.“ Павић? „Да није, у време највеће гетоизације Срба, давао национално обојене изјаве сигурно би, сасвим заслужено, добио Нобелову нагарду.“ Тишма? "Није махао својим јеврејством од њега су многи правили каријеру." Лени Рифенштал? "Правила је ремек-дела од пропагандних филмова. Доказ да морал и уметност уопште не морају да иду руку под руку." Киш? "Једно лето провео је на Дивчибарама код Драгосалва Михајловића у чијој вили бисмо се окупљали готово свако вече. Киш је лепо певао, још лепше је причао. Невероватан шармер. Жене су га обожавале. „Рани јади“ су његова најбоља књига." ...

Срећан је онај писац, говорио је Киш, који може да реши проблем политичког наспрам метафизичког, политичког наспрам лирског.

109

Ту је формула крајње једноставна: одрицање од политике. На плану филмске режије, мора човек, ако се налази у улози редитеља, да не подлегне могућностима одлучивања о туђој судбини. А тек када уметник уђе у политику, па када види публицитет који је неупоредиво већи, па путује у разним делегацијама са великом профетском мисијом за своју заједницу или за своју странку...

Да, али не мислите ваљда да један, рецимо, Љубиша Ристић, после представа какве су "Миса у А-молу" или "Крвава Мери" у којима је сасвим извесна његова пронична дистанца спрам идеологије, спрам догматског начина мишљења, сада верује у некакву своју политичку мисију?

Него шта него верује, јер он не би био то што сада јесте, дигао би руке од тога. Ако

у његовом случају постоји степен некакве утилитарне шпекулације, онда је то секундарно. Он је одувек веровао у комунизам, он је одувек био Југословен Титовог кова и никад од тога није одступао. Прилазак ЈУЛ-у је, гледано строго рационалистички, сасвим логичан. А која је цена тога што је приступио, и не само што је приступио, него што је пристао да буде један од челника, то се већ сада види - он је као редитељ мртав.

Да ли је југословенска кинематографија, у оквиру својих битно сужених продукционих могућности, успела да артикулише све важније сегменте наше друштвене збиље у протеклој деценији?

Ја нерадо као редитељ који је још активан, поготово као старији колега, говорим о конкретним делима, било да ми се допадају или не. Међутим, једно је сигурно: од превелике жеље за интегралном интерпретацијом историје резултати су веома парцијални. Обрнутим процесом би више успело да се каже, са привидно мањом амбицијом, а са већим понирањем у људску судбину.

Недавно сам на локалној телевизији поново гледао филм „Задах тела“ који ме натерао да размишљам о чињеници да су управо ваши јунаци, тај маргинализовани друштвени миље коме је живот чиста импровизација последњих година, испливао у први план са некаквим сумњивим пословима који су добили друштвени легитимитет. С друге стране, они представљају опсесивни тематски круг нашег, како филмског тако и књижевног стваралаштва.

Тешко ми је да одговорим зашто ме баш они привлаче, али ме привлаче више него људи из урбаних средина које су већ стекле некакву урбану традицију. Прво, мислим да ти људи - ти на пола пута између села и града, на улазу у град - представљају срж

менталитета. Они су отргнути од древних патријархалних корена а да нису нашли ништа за шта би се везали у градској средини. Они су главна матица цивилизацијске аморфије у којој се ми налазимо и њихова драма, њихова трагедија за мене је далеко узбудљивија, јер она у себи носи многослојност већу него што могу да буду драме једнога инжењера који је из грађанске породице, лекара чији је отац такође био управник неке болнице итд.. Нећу да тврдим да овај строго грађански миље - који је код нас узан, танког слоја и без великог темеља - нема своју причу, само ја ту причу не чујем.

Ја чујем ову причу, према њој нисам равнодушан, она ме погађа, она ме интригира, ја у њој видим трагедију читаве нације. Отуда моја непрестана опсесивна усмереност ка том миљеу, миљеу који је једном ногом у благу другом на асфалту, који се шуња око пијаца, који препродаје девизе, који ради физичке послове на аљкав начин и по себе и по друге, који улази у нерешиве, слузаве емотивне турбуленције из којих не зна како да се испетља, не зна ни зашто улеже у то са великим последицама по породични живот. То је наша збиља, то је сок овог поднебља.

Да ли има наде за њих или ће Србија и даље остати, како је говорио Михиз, једно велико приградско насеље ?

Нажалост, то је максимум. Управо одатле је и почело наше ретардирање, зато што је на један вештачки начин покушана цивилизација за време комунизма. Прво, стварањем лажног пролетаријата због догме, то грађанство је истерано из села, корумпирано тиме што ће добити станове, послове, социјалну заштиту... Село је, због тога, разорено, а они нису постали грађани. Дубоко незадовољство је постојало упркос томе што је могао да путује на море у некаква синдикална одмаралишта, што је забушавао на послу, трчао по боловања и када му треба и када му не треба, углавном из шпекулативних разлога. Они су сву децу

бацили на школе, ми имамо хиперпродукцију псеудовисоке интелигенције са којом ова заједница не зна шта ће, нити ће знати. А пошто су се најбољи, по природи ствари, издвојили, немајући перспективу они напуштају ову средину. То је једна од негативних традиција овог поднебља. Ми се дичимо Николом Теслом, бусамо се у прса, али он је побегао одавде.

Ту, у том раскораку, између недосегнутог које традиционално грађанство има и напуштеног, ка чему неће да се врати, не жели и не може да се врати у крајњој линији, стварала се једна психотична тензија која се празнила кроз свакодневну ситну деструкцију: разбијање шалтера у хаусторима, запишавање хаустора, трзањем телефонских слушалица када не може да добије везу из јавне говорнице, разбијању стакала, напијању, некаквим разулареним дионизијским испадима који нису ритуалног карактера него, просто, експлозивног карактера. Рат је једва дочекан и до њега је морало да дође. И онда се кренуло у стравичну деструкцију, враћању на првобитну менталну позицију. И сад смо ту где смо и где смо били кроз векове.

Где смо?

Нешто мало изнад земунице.

Пандан тој нашој словенској аморфији јесте западна цивилизација или, како је Ви називате, цивилизација кристала. Чини ми се да исувише оштро повлачите ту границу, као да не постоји могућност узајамног прожимања та два простора.

Ја сам рекао да или долази до конфликта, или долази до прожимања. До прожимања је увек теже доћи, то подразумева одрицање са обе стране. До конфликта је, разуме се, лакше доћи и до њега и долази, за сада, у локалним размерама. Биолошке силе су на страни аморфије. Кристалне цивилизације су истрошене или су озбиљно начете. Превага задовољства над нежношћу олабављује нагоне. Задовољство, по принципу наркоманије, увек тражи да се

понови и да буде што јаче. Самим тим, обавезе које биологија поставља пред човека бивају потискиване у страну, отуда пад наталитета у земљама које припадају или су начете, или су инфициране бацилом кристалних цивилизација. Да би продужила век, кристална цивилизација интелектуалном доминацијом шири своје империјално поље, али самим тим што га шири оно се и тањи или, што рече један мој познаник, тачка кад почне да се шири постаје нула. Иста ствар се догађа са сваком империјалном ситуацијом.

Дакле, све се, као и увек, понавља: биолошки снажније средине, мање начете рафинираношћу, цивилизацијским звечкама, опојношћу задовољством у датом тренутку, кроз своју експлозију, разарају владајући систем и дотичну цивилизацију, па или се са њом сједињују, као што је често био случај у историји, или се не сједине и онда настаје период владавине варвара, како припадници цивилизације кристала називају припаднике оне друге цивилизације коју само у декадентним тренуцима прихватају као други вид креације живота.

У свему томе, наша ситуација ће зависити од глобалних токова. Ми смо имали прилике да будемо интегрисани у цивилизацију кристала, међутим, менталитет на то није пристао. Шамар који смо добили није случајан. То је пример који говори да ће можда две трећине земаљске кугле једног часа радије пити своју шљивовицу, а не виски. Идеал који представља новац, симбол читаве цивилизације Запада, великом делу човечанства није примарна ствар, рад није свуда опсесија. Човек је первертовано биће у природи, не само зато што поседује свест, сећање и све последице тога, него зато што је почео и да ради. Ниједно живо биће осим људи не ради. Она троше енергију само колико им треба да продуже биолошку егзистенцију.

У том контексту овај век се не разликује од претходних. Штавише, ако пратимо историју кроз векове онда не постоји људски напредак.

Па то је једна од неизбежних илузија. Овај век веома много личи на античко доба. Без обзира што је он цвет биљке која је никла у деветнаестом веку, тај отровни цвет у себи садржи све што је антика дала. Никад спорт и уметност нису имали тако масовну улогу у историји човечанства као у овом веку и у античко доба, никад злочини нису били већи него онда и сада. Читаве милионске масе не само да су поробљаване, него су буквално уништаване у име цивилизације, само што ова цивилизација кристала неће да призна да је националсоцијализам Хитлеров само одбацио лицемерну образину која се зове демократија. Они су поступали управо по најелементарнијим законима цивилизације кристала: елиминиши све што личи на тебе, подреди их себи, јер ти си изнад и више вредиш. То гесло је остало и даље, а звечка о демократији су илузије које су биле већ у античком добу јасне као дан: демократија је почивала на робовима, и дан-данас почива на робовима, с тим што је робље данас корумпирано, другачије живи, има звечку. Људска права, права индивидуе, шта је то? Ви имате право, али су вас кредити у ланце везали и чик не радите, чик се разболите.

Дозволићете, из наше перспективе звучи утешно говорити да је западњачка демократија робовска, али не држи воду. Ипак је, признаћете, нормалније живети тамо него живети овде сатирући се од жеље да живимо као тамо.

Нормалност је релативна ствар. За вас је оно нормалније, за већину овде није. Да јесте, били бисмо ближи ономе. Јуче сам са супругом ишао једним забаченим шумсим путем и наишли смо на колибе у којима су жене које ми знамо са пијаце. Те колибе су склепане брвнаре са подом од исте земље која је напољу, са две-три гранчице као некаква ограда, без воде и струје, сламарица, исто као у Африци, исто као у Азији, исто као у средњем веку, разлике нема. Они имају домове доле у селу који су на три, на

два спрата са раскошним оградама, са свадбама, са испраћајима у војску, сахранама где се расипа огроман новац. Овде проводе четири до пет месеци, враћају се у праискон. Нико не може да ми докаже да они не могу да имају пристојнији боравак овде. Замислите ви у тој склепаној колиби проводити време када пљушти киша, дувају ветрови, у јесен почиње да промиче и снег. Зашто су ти катуни ту? И ништа им не смета, спавају у истој одећи у којој су и преко дана, донесу у малој посуди воде, ако се уопште и умивају, стоку натерују доле у потоке да пију воду и тамо се мало пљусну, ако им је до тога... Али, ја не могу и немам право да кажем да је мој начин и ваш начин живота, са нашим духовним апетитима, са нашим интернационалним спиритуалним простором где нам је омогућено, у складу са нашим потенцијалима, да будемо у великом братству креације, да је то од више вредности у односу на њихов начин живота. То је живот само за тренутак, али зашто бих ја имао илузија да је мој живот једна честица у вечности, а њихов није, зашто? Ја немам право да то кажем. То су сада већ филозофска размишљања која њих не море.

Да ли је књижевни језик данас подесан да описује врхунац савременог варварства које својом перфидношћу, неретко, као да превазилази интерпретативне могућности језика? Како причати о свему томе, а не бити баналан, патетичан?

Језик је инструмент. Велика се мистификација око њега прави. Као што сликар барата бојом, тако песник и књижевник барата речима. Увек, у сваком тренутку, било каква тема да је у питању: катастрофе, безмерни злочини или привидно мале људске патње, радости или заноси, увек ће се наћи одговарајућа реч. Тако је од Гилгамеша, па преко Хомера до Достојевског, Томаса Мана, Малроа и Фокнера... За одговарајуће приче, везане за одговарајуће историјске катаклизме, увек се нашла одговарајућа реч. Они који су је нашли, њихово дело нас

узбуђује, а они који је нису нашли, пред њиховим делом остајемо равнодушни.

Пратите ли нашу савремену књижевну продукцију, да ли сте читали Басару?

Ја сам мало читао његове књиге, не волим много његову прозу. Пратио сам његове новинске полемике и ту је делимично у праву. Знате, њега жуљају озбиљне ствари. То су озбиљна питања, Басара није површан човек, с тим што је то још цибра, још то није преврело, и још то није процурило у оно право. Он је, по мом мишљењу, у великом врењу, где се интелект озбиљно упетљао у креацију. То је, с једне стране, могућност да му се отворе пространства која му нису била позната, а, с друге стране, може да изазове веома велику креативну конфузију. Не можемо претпоставити куда ће га тај корак, на који га је духовни бол натерао, одвести, с тим што мислим да кривце тражи тамо где они нису, јер криваца, у суштини, никад и нема. Нико није крив.

Ако се сећате, он је у својим текстовима говорио о некој врсти културног модела који је инаугурисао Добрица Ћосић и

круг близак њему, а који, по Басарином мишљењу, има трајне последице по ментално здравље нације.

То није тачно. Никакав он модел није инаугурисао. Он је једноставно био прихваћен у једном тренутку као литерарни бард, а као литерарни бард он је испевао те своје поеме. У какофонији владајућег укуса, његов литерарни багаж је још увек радиоактиван, још увек свет радо чита његове романи, то није спорно. То што Басара и ја, и не само нас двојица, имамо отпор према таквој врсти литературе, то говори о лепези и разноврсности, не само пружања него и примања, а време ће учинити да то што је Ћосић написао, и што ће још написати, и даље буде магнетичко или ће једноставно, тај магнетизам, ако га данас има, ослабити или ишчезнути, и онда ће то бити само један историјски податак у историји књижевности.

У викендици Живојина Павловића на Дивчибарама, јул 1998.

IN MEMORIAM:
MIŠA PASUJEVIĆ
1972 — 2023

Vasa Pavković

Miša Pasujević, ODLAZAK

Fejsbuk postaje neka vrsta oglasne table na kojoj saznajemo za smrt ljudi, ponekad i vrlo dragih ljudi.

Takav je slučaj i sa pesnikom i prozaistom Mišom Pasujevićem.

U novembru 13-og 2023.godine, iz statusa Olje Ristić, saznao sam da je Miša umro još u avgustu.

I setih se s tugom, kako sam poslednjih mesec-dva razmišljao šta li je s Mišom i kako to da se tako dugo ne javlja.

Iste večeri sam razmenio pisma s pesnikom Petrom Miloradovićem, koji je s Mišom verovatno bio i veći prijatelj od mene, i saznao da je moj prijatelj umro 10. avgusta ove godine, a da je sahranjen tri dana kasnije na Bežanijskom groblju. Razgovarao je o tome Petar sa suprugom Mišinog rođenog brata, i tu više nema neizvesnosti.

Mišu Pasujevića, neobičnog čoveka, eksplozivnog, odlučnog, niskog i mišićavog, crne puti i crne kose, upoznao sam krajem 90-ih kad je objavio veoma dobru pesničku knjigu *INK* u Prvoj knjizi Matice srpske. U njoj se jasno očitovao njegov pesnički, urbani talenat. Saznao sam u to vreme da je drugar sa Nenadom Jovanovićem i da ga je upravo Nenad podsticao da piše i objavljuje pesme.

Godine 2000. objavio sam Mišinu knjigu pesama *A. M: telegram*. Družili smo se oko rada na rukopisu, oko promocija. I zatim nastavili da se viđamo.

Pošto je posle završene druge godine napustio Pravni fakultet, zapošljavao se Miša kao prevodilac sa engleskog i vozač, za razne delegacije, posebno japanske, humanitarne, kako u poratnoj Bosni, i Srbiji, tako i u Rusiji i drugde. Rođeni brat, veoma uspešan čovek, nalazio mu je u početku te poslove. Posle je išlo samo od sebe...

Odsustvovao je zbog njih iz Beograda, često i dugo, a kada bi se vratio, sretali samo se u *Vitražu*, najčešće, i ostajali po sat ili dva u razgovorima. O poeziji, o književnosti, o košarci, o ženama, o Mišinim, često neobičnim doživljajima s putovanja pokraj japanskih delegacija...

Bio je okretan, brz, što mu je ostalo iz rane mladosti i sa košarkaških terena gde je bio vrlo talentovan plejmejker, voleo je cigarete, razgovarali smo uz kafu. Vazda ležerno i u dobroj atmosferi...

Godine 2007. je objavio knjigu *Za volanom*, mali roman o smrti, u beogradskom Radu. Čitao sam taj rukopis i možda mu malo asistirao, drugarski.

Pre ali i posle toga je retko i malo objavljivao, u periodici. U Poljima, Kvartalu i Letopisu Matice srpske... Mislim da mi je na čitanje, pre desetak godina, dao neki svoj novi pesnički rukopis...

Bio je urbani pesnik koji je u stihove pretvarao senzacije opažene na ulici, putovanju, pred zgradama, na trgovima; replike zapažene u filmovima, stihove iz rok pesama... U njegovim oštro sečenim stihovima nije bilo deskriptivnog kontinuiteta, nego se pesma stvarala od nekoliko upamćenih ili izmaštanih senzacija i u nekoliko asocijativnih skokova stizala do snažnije ili slabije poente, kao znaka prekida, znaka nemirenja sa socijalnim i civilizacijskim ili intimnim situacijama i porecima. Ma koliko sadržajno različite, pesme Miše Pasujevića su bile prepoznatljivo tvrde i neumoljive u opisima i montaži utisaka i refleksija. I ostvarivale su jak dosluh sa savremenim dobom, u kojem su nastajale.

Povremeno sam mu preporučivao nove knjige, dobre za čitanje, dobre po mom ukusu, neke i pozajmljivao... On bi ih vraćao posle povratka sa nekog od tih svojih profesionalnih putovanja.

Povezao se blisko, u jednom trenutku, sa slovenačkom književnicom Barbarom Pogačnik i živeo i tamo, u Sloveniji, ali je to zbog njegovih nomadskih poslova i ko zna čega još puklo.

Ne znam kako živeo u poslednjih nekoliko godina. To je bela mrlja u našem poznanstvu i sporadičnom druženju. Znam samo da je otišao sa ovog sveta u vrelom avgustu, kad mnogi ljudi umiru.

Dobri Miša! Nesiguran u sve, spreman da rizikuje, odlučan u postupcima, spreman da radi naporno i veruje u neverovatno... Sklon sumnji i revoltu...

Zbogom, Mišo...

novembar 2023.

Nenad Milošević

U POTRAZI ZA MIŠOM PASUJEVIĆEM

Sanjarim, premoren od snova...
Miša P.

Posle dugo vremena nečija poezija me ozarila, tih nekoliko pesama koje je Nenad Jovanović objavio u *Parkdeglu* povodom smrti Miše Pasujevića.

Miša Pasujević pojavljivao se u književnom svetu kao vitez lutalica. Nije želeo, da postane delom pesničkog bratstva koje između pisanja stihova razmenjuje glasine o književnicima i događajima u književnom životu. To mi se dopadalo, jer sam verovao i sam da se tako nešto istinito iz života može preneti u poeziju.

Viđali smo se tu i tamo, čak imam neke fotografije na kojoj su on, moja žena Danica i moja kći, tada beba, Marta. Mislim da su nastale u Centru za kulturnu dekontaminaciju, ranih dvehiljaditih. Od prvog njegovog oglašavanja smatrao sam ga ozbiljnim pesnikom. Iako mlađi desetak godina od mene, njegov pesnički senzibilitet odmah mi je bio blizak.

Ostalo je nešto nedorečeno između nas.

O njegovoj drugoj knjizi bilo je dogovoreno da u Kulturnom centru Beograda govorimo Vasa Pavković i ja. Bila je to 2001. Nedavno Vasu podsećam na taj događaj, a on mi kaže da se ne seća. Font u kojem sam pisao zabeleške o Mišinoj knjizi *PPLat Times* više niko ne koristi. To je bilo 14. marta 2001.

Šta se dogodilo? Miša nije došao na svoju promociju. Ne mogu da se načudim. I drugi se čude. Na mobilni se nije javljao. Iako ima tek dve objavljene knjige on je već zapažen pesnik i to veče je deo njegove pesničke verifikacije. Tražeći sada njegove knjige pesama, podsetih se da je na nekoliko strana zastupljen u antologiji koju sam priredio (*Iz muzeja šumova*).

S Mišom me je upoznao Nenad Jovanović, njegov školski drug koji ga je i obodrio da uđe u književnost.

Petar Cvetković je zapazio njegov talenat i Miša je jedno vreme bio urednik u *Srpskom književnom listu*. Redakcija *Lista* je u stvari bila sastavljena od bivših članova *Književnih novi-*

na koje je posle 2000. okupio Petar Cvetković. Otprilike kada je Miša ušao, ja sam izašao iz redakcije *Lista*.

Posle nekoliko godina Pasujević objavljuje i roman. Sretao sam ga povremeno jer je živio ili je dolazio kod roditelja u kraju gde i ja živim, na Novom Beogradu.

Sreli smo se ispred Doma zdravlja u Zemunu, u Šilerovoj. U automobilu čeka da nekoga preveze. *Vozim strance*, kaže. Delim sa njim oduševljenje što sam posle dve decenije najzad u pekari pored Doma zdravlja pojeo pogačice kakve su se nekada pravile.

Moja žena kaže da nas je voleo. Možda i jeste. Godine su prolazile, svašta se dešavalo i u meni i oko mene. Odlazim 2017. na istraživanje terena u Ljubljani i tamo se sastajem sa Barbarom Pogačnik, prevoditeljkom i talentovanom pesnikinjom. Tada saznajem od nje da su ona i Miša živeli zajedno u Ljubljani. Moli me da kada se vratim u Beograd potražim Mišu jer joj se ne javlja ni na telefon niti odgovara na pisma. Čak sam i potresen njenom pričom. Šta li se zbilom kada je otišao od ovakve devojke, pomislio sam.

I stvarno pokušavam da stupim u kontakt s njim, ali ne uspevam. Niko koga pitam nema telefon niti adresu. Bio sam malo ljut na njega.

Evo neredigovanih opaski o njegovoj poeziji povodom druge njegove knjige pesama *A. M. telegram* zabeležene pre više od dvadeset godina, za promociju na koju nije došao.

A.M. TELEGRAM MIŠA PASUJEVIĆ

KONTEKST

Urbana moderna poezija se sve više getoizira i nestaje iz glavne struje srpske književnosti.

Možda zbog toga što je sam grad izgubio one vrednosti zbog kojih se nekada voleo, pre svega mogućnost javnog i slobodnog delovanja iz anonimnosti privatnog života.

Možda i zbog toga što se urbana poezija ili poezija čiji je ambijent grad smatra modelom preuzetim sa Zapada, zaboravlja se da ta poezija ima veliku tradiciju u srpskoj književnosti.

Neki od tipičnih urbanih pesnika ne žive više u zemlji: Oto Horvat, Nenad Jovanović, Nebojša Vasović, sa delima nekih pesnika mla-

di pesnici i čitaoci nisu upoznati, na primer sa poezijom Miloša Komadine, pa i Nemanje Mitrovića.

Vojislav Despotov nije više među živima a Vladimir Kopicl i Vujica Rešin Tucić sve manje objavljuju.

UVOD

Miša Pasujević spada u pesnike urbane melanholije, da upotrebim izraz Saše Radojčića, u koje po mom mišljenju spadaju i Nenad Jovanović, Oto Horvat, Zvonko Karanović, a kojim su bliske i pojedine pesme i poetike Marije Knežević, Danice Vukićević, Jasne Manjulov i neke mlađe, kao na primer Ana Seferović, Natalija Marković, Snežana Žabić.

Navedeni pesnici kao i Miša Pasujević u svojim pesamama ostvaruju takozvano "međučitanje grada". To međučitanje se sastoji od neprekidnog razbijanja, putem medija i stereotipija stvorenih slika i osećanja gradskog života i doživljaja grada. Tamo gde oči i čula drugih prelaze i prolaze nezainteresovano ovi pesnici vide i osećaju pulsiranje života.

Život u gradu se ne odvija tako brzo i tako šematizovano kao što to mediji i rumorna komunikacija prikazuju. Takvo šematizovanje stvarnosti zapravo i odgovara stvaranju mitova na kojima se politički i društveno egzistira i manipuliše.

KNJIGA

Knjigu Miše Pasujevića A.M. telegram vidim kao jedno takvo međučitanje grada.

Prava tema ili nit koja se provlači kroz celu knjigu jeste sećanje na izgubljenu ljubav, mada se ove pesme ne bi mogle nazvati ljubavnim u strogom značenju.

Beli bluz. Istorija jedne ljubavi.

Podseća na Šepardove Motelske hronike.

Ono što ove pesme suštinski razlikuje od sličnih pesama Ota Horvata i Nenada Jovanovića, jer mislim da su ova dva pesnika referentna po mnogo čemu u odnosu na poetiku Miše Pasujevića, jeste uvođenje automobila i da tako kažem doživljaj i viđenje sveta iz automobila u pokretu.

Opažaj sveta u retrovizoru, staklima, umnožavanje sveta: vode, reke i bare, gradski splin, lepota i ružnoća grada, bolnice, urbane tragedije, pruge, putevi, lokve, potkrovlja, paučina, pacovi.

Pasujević tokom vožnje, opažajući okolni svet, dolazi do uvida o sopstvenom životu i o sudbini. To su lutalačke pesme, gradskog kaubojca, u kojima se smenjuju makro i mikro prizori. Sećanja usporavaju diskurs, dok ga opisi stvari u pokretu ubrzavaju i daju ritam i dinamiku pesama. Pasujević, ili lirski subjekt, opaža gradsku floru i faunu, on vidi običnom stanovniku grada nepreistupačne prizore i predele, zaboravljene i zanemarene prizore, ne vidi grad samo u njegovoj blistavosti već i njegova đubrišta.

Ukratko, Pasujević širi i umnožava vidljivosti grada, predgrađa, obale, mostove, krovove, terase.

Moto ove knjige glasi: "... vraćam se sa nove strane"

Moderna kinematografija i rok muzika koja se u ovim pesmama samo apostrofira, bez ikakvog vrednosnog suda, što je poseban kvalitet, jeste rok muzika i kinematografija osamdesetih kada je ovaj grad zaista bio metropola, i gde se živeo jedan drugi gradski život.

Tako svu muziku i filmove iz ove knjige potpisujem, sem Nika Kejva.

U ovim pesama izolovani govornik smešten je u specifičan pejzaž, ili u automobil, pokretni pejzaž, on meditira ili proživljava neke aspekte sopstvenog odnosa prema spoljašnjem svetu, konačno dolazeći do epifanije, trenutka uvida ili vizije kojom se pesma završava.

Jer jedini predmet pesme i jeste subjektivnost.

Pesme Miše Pasujevića, kao i Nenada Jovanovića, sadrže pukotine, pa i naprsline- heterogene su. One uključuju zbrkanosti, prekide, digresije i tako pokazuju da su stvorene, u procesu. To su pesme koje obuhvataju slučajnost, živopisne deliće i stvarne predmete koji se opiru metaforizaciji. Zato u njih staje tako puno detalja, i zato dok ih čitamo možemo doživeti kratkotrajno osećanja identiteta.

Zbog toga u Pasujevićevim pesmama možemo učitati mnogo toga ali ne bilo šta.

U poređenju sa Jovanovićem on je sentimentalniji, ali i iskreniji i tamniji.

Kod Pasujevića su retke metafore, više koristi metonimiju. Mnoštvo slika nema simboličku funkciju, jer kao što kaže Derida, doslovno značenje jeste metaforičnost sama.

ZAKLJUČAK

Nisu sve pesme na istom nivou. Postoje neke gde sam jednostavno doživeo zatamnjenja, bez obzira na pojedine stihove ili strofe. Ipak, sa ovom knjigom Pasujević ulazi u red najboljih pesnika mlađe generacije u Srbiji. Prosto ne mogu da zamislim da se ova poetika ne razvije u nekom pravcu koji će sve ljubitelje poezije u budućnosti i te kako obradovati.

VEST O SMRTI

Ove jeseni posle promocije romana *Unutrašnje more* Danice Vukićević sedimo na večeri sa direktorkom biblioteke i urednicom programa biblioteke „Momčilo Nastasijević“ u Gornjem Milanovcu. Veče je zapretilo da bude blede, ipak, laureatkinja NIN-ove nagrade ga je, upotrebivši svoje šamanske moći, uzdigla na viši nivo. Sa nama su pesnik Petar Miloradović i njegova supruga.

Posle nekog vremena i ćaskanja Petar kaže kako je izguglao i video da je na Novom Bežanijskom groblju izgleda sahranjen, još u avgustu, Miša Pasujević. Ma on je, kaže Petar, retko je to prezime. /Uvek sam ispravljao Peru Cvetkovića: ne Pasuljević, nego Pasujević./ I godište se poklapa. Ma znaš da se ne javlja, ali sad je baš potrajalo, kaže, trudeći se da što bezbolnije prihvatimo tu činjenicu.

Na neki način, pre dvadeset i pet godina otprilike, to je bio neki krug pesnika: Dva Nenada, Petar i Miša. Mišina smrt nakratko je taj krug ponovo sastavila.

Mišu Pasujevića sada doživljam kao jednog od svedoka moga života na zemlji iz vremena kada smo čekali novo doba i života i poezije. Uvek kada umre pesnik koga sam voleo gotovo fizički osetim kako je jedan veliki deo mene nestao. I onda taj deo moram da oživaljavam, da bih još živeo i smrt u pesmama pobeđivao.

Miša Pasujević

IZVINJENJE

Onaj koji ne poznaje moj *Folksvagen*
poželeo bi da sedne u njega i uživa u vožnji,
jer motor, kao krilca insekata, treperi.

Ako bi se neka devojka, čitajući moje pesme,
zainteresovala za mene,
bez razmišljanja bih joj dao ključeve od kola.

Ubrzavajući, udaljavala bi se od mene,
a približavala onome o čemu u pesmama
najšešće govorim...

Podla hipoteza;
smrt ima kočnice za sve.

PREDGAĐE

Limeni natpis bakalnice Swing
dobuje na vetru.

Kese i papiri pustom raskrsnicom
kovitlani, peščarom kraj reke
i drvenim mostom.

Kao tužno detinjstvo
okončava poslednji decembarski dan.
Do dvorišta dokotrljana guma;
na kućicu za psa oslonjena.

U baraci,
pucketaju preostali zalogaji iverja u peći.
Na vetru škripe grane; kosturi plesači.

Kraj utihle peći
san o majci.
U ruci neotvorena kesa Žo-žo bonbona.
Iz dečakovih cipela prosipa se pesak.

Na vrhu poklopljene samotne skazaljke.

Da nikada više neće sanjati – reče mršavom
berberinu.
Pozdravi dugu slamnatu kosu; ošišao se do
glave.

Dovezao ukradenim fordом.
Zaključao stan, spustio roletne.
U prolećnom danu, pod težinom sveta,
krigla ruma i 56 tableta za spavanje...

Sanjao je da vozi žitnim poljima,
i vozio dugo

ali kiša se stušti, razmekša zemlju
i ford stade kao razočarana devojka.
Gusta se spuštala noć, a on potrča
lako kao dečak, sve lakše i lakše,
pridrživajući samo slamnati šešir koji je
dobio.

od starog strašila...

NEBOPIS

Ma, ništa...Iščekivanja...
Takav sam otprilike.

Žljebovi kamiona
na pojedinim delovima puta
međusobno preklapani.
Znakovi k'o skretnice.
Senke vekuju
uzimajući u naručje
istrčale glodare.

Rode ili divlje guske
leteći u redu, jedna za drugom
na nebu ucrtavaju vijadukt.
I njihanje natrulog automobila

kojim bih produžio gore...

Ali, stigao sam.
Zapalio suvu cigaretu
iz drangulijama prenatrane fioke.
Osluškiavao

korake, zvono. Kucanje, potom.

Ništa...
Zvuk harmonike, dole. Niz stepenište.

U ulazu je ležala skitnica
– dok sam otvarao sanduče –
u polusnu je jecala, ili se
smejala...

Upravo pristiglo, zatvoreno pismo,
kao u zmijskoj pletenici, pomešalo se
u fioci s ostalim pismima
i rukopisom.

Na krevet spavaće sobe
(kraj zamagljenog prozora)
stupilo je, sada s požarnog stepeništa,
prelivanje

izvitoperene, stare muzike...

SAMOZABORAV

Prestao sam da pušim
– u snu...
Poduprt kvakom od vrata,
odagnao sam pospanost.
U hodniku sam pronašao ćebe,
na terasi svežinu jutra.

Severnjači zevam u otpozdrav,
predomislivši se:
nije to susret, već ranoranilaštvo.

Maglovito je, košarkaški teren prazan.
Mrežice na obruču u sleđenim patrljcima.

Nekada sam, po takvom vremenu,
ubacivao loptu u koš nekoliko sati, sam,
ne razmišljajući pri tom ni o čemu...

U Nemačkom kulturnom centru
projekcija Vendersovih filmova.
Ona ih voli, ali titlovi su na
nemačkom.

Glasno razmišljanje, napeto, žurno,
bez kulise;
još noćas sam se razmetao sa

poslednjim cvonjcima...
Promena sredine, uzvodnije...
Pomišljam na divljinu, potpunu
usamljenost. Pastrmke.

(Vraćam se u hodnik, kao svoj sopstveni
nezvani gost...)

Pauk u maglenoj mreži
uzalud u jurnjavi za plenom.
Navijam, i rukama pospanu mušicu gonim
u mrežu... Onda, samo navijam...

Potom, u mukloj tišini... kao ispumpana
lopta. Pokušavam da udahnem. Duboko
(kao dim iz cigarete)...

Ćudljivost umrtvljuje predosećanja

...kada bi barem nazvala da prošetamo,

kada barem u izlazećem Suncu ne bih video

Mesec...

СКД ДЕЛОВОДНИК ЗА 2023. ГОДИНУ

Година 2023. је на измаку. Ево шта се током године збивало и шта смо чинили.

Преминули чланови

Ове године нас је, нажалост, напустило четворо истакнутих чланова и значајних књижевника: Гордана Куић, Давид Албахари, Зорица Јевремовић Мунитић и Лаза Лазић.

Зграда

Иако под заштитом као споменик културе (у надлежности Завода за заштиту споменика културе Града Београда), зграда у Француској 7 је у веома лошем стању. Најкритичније тачке су: кров, олак, делови фасаде склони паду.

Зграда прокишњава а најугроженија је трибинска сала СКД-а.

Зграду Француској 7 користе три репрезентативна удружења: Удружење књижевника Србије, Удружење књижевних преводаца Србије и Српско књижевно друштво.

Зграду такође користи ресторан Клуб књижевника који, упркос називу, нема никакве везе ни са књижевницима ни са књижевним и преводачким удружењима.

Накнаду за кориштење простора Клуб књижевника плаћа Граду Београду, тако да ова закупнина није извор прихода удружења.

Упркос бројним иницијативама, надлежни органи нису ништа предузели да се зграда реновира и заустави даље пропадање.

Зграду је обишао и са стањем се упознао и саветник за културу председника Републике, диригент Дејан Савић, али ни ова посета није донела никакве помаке.

Простор поверен репрезентативним удружењима користила су и друга правна лица. Та пракса је прекинута заједничком одлуком три репрезентативна удружења тако да су из просторија на другом спрату исељени Трећи трг и Београдски књижевни часопис.

Струја

Инсталирано је засебно контролно бројило за просторије СКД-а, које нам омогућава да установимо и контролишемо сопствену потрошњу и плаћамо према утрошеној енергији, што је веома значајан помак.

Следећи СКД, контролна бројила су инсталирали и УКС и УКПС. Испоставило се да постоји вишак потрошње која не припада репрезентативним удружењима већ, највероватније, ресторану. Председник УКС-а Милош Јанковић се обавезао да Удружење књижевника Србије покрије ову разлику. Враћен је део дуга за струју УКС-у, наслеђен из претходног периода.

Опрема

Српско књижевно друштво је крајем прошле године успело да обнови део давно амортизоване рачунарске опреме.

Купљени су: један десктоп и један лаптоп рачунар, као и један скенер.

Ове године су купљени сталци за микрофоне у трибинској сали.

Социјална функција: самостални уметници
Као репрезентативно удружење у култури за подручје књижевног стваралаштва, Српско књижевно друштво остварује веома важну социјалну функцију: реализује уплате доприноса за ПИО и здравствено осигурање за 66 самосталних уметника са

територије Београда, Новог Сада, Крагујевца, Суботице, Панчева, Бачке Паланке и Вршца.

Самостални уметници са територије Београда оставрују право на повлаштени јавни превоз.

Признања за врхунских допринос националној култури или култури националних мањина

За свако подручје културе репрезентативна удружења предлажу по три кандидата, а носиоце овог Признања одређује комисија коју именује Министарство културе.

За подручје књижевног стваралашта репрезентативна удружења су Удружење књижевника Србије и Српског књижевно друштво.

У складу са договором са УКС-ом, СКД је прошле године предложило двоје кандидата: Љубицу Арсић и Душка Новаковића.

Нажалост, комисија Министарства културе није доделила ово Признање ни једном од кандидата СКД-а. Имајући у виду да је претходне године иста комисија занемарила кандидатуру Драгана Великића, можемо закључити да се СКД систематски дискриминише а да се при избору предност даје објективно далеко слабијима кандидатима.

Накнада по основу репрографских ауторских права

У сарадњи са Организацијом за репрографска права (ООРП), СКД је прикупило, обрадило и ООРП-у доставило документацију за исплату репрографских ауторских права.

Репрографска права плаћају фотокопирнице у облику месечне надокнаде по фотокопир апарату и увозници опреме за фотокопирање.

Посредством нашег удружења право на ову накнаду за 2021. и 2022. годину остварује 80 аутора.

Обрачун и исплату обавља ООРП.

СКУПШТИНА

Двадесета редовна скупштина Српског књижевног друштва је одржана 2. децембра 2023. године у просторијама друштва у Београду. Усвојени су извештај о раду и финансијски извештај. Изабрани су нови чланови СКД-а.

ПРОЈЕКТИ

Пројекте СКД-а финансирају Министарство културе и Секретаријат за културу Града Београда.

Награда „Биљана Јовановић“

Ненату Јовановићу је додељена награда Биљана Јовановић за 2022. годину за књигу песама Каин и Абот, Авељ и Костело.

Жири је радио у саставу: Тијана Матијевић, Даница Вукићевић и Драган Бошковић (председник)

На конкурс је пристигло 204 књиге. У ширем избору се нашло 16, а у ужем 5 наслова. Потврђена је висока репутација ове награде.

У току је конкурс за књиге објављене 2023. године.

Финансијери: Министарство културе Републике Србије и Секретаријат за културу Града Београда.

Књижевни магазин

У 2023. години Књижевни магазин излази двомесечно.

Крајем 2022. године је обезбеђено и штампарији авансно уплаћено 225.000,00 динара за припрему за штампу и штампу часописа. Слађана Илић је 13. фебруара поднела оставку на место главне и одговорне уреднице Књижевног магазина.

На основу интерног конкурса, Управни одбор је 17. марта за главну и одговорну уредницу изабрао Татјану Росић Илић.

Због непоштовања издавачког плана и финансијског оквира, разрешена је главна уредница Татјана Росић.

До краја године Књижевни магазин ће уређивати Љубица Арсић као в.д. главне уреднице.

До овог броја су објављене две свеске:

Троброј 231–233 (јануар–јун), уредила Татјана Росић

Двоброј 234-235 (јул-октобар), уредила Љубица Арсић, у својству в-д. уреднице, са тематом посвећеним Сајму књига

Расписан је конкурс за избор новог главног уредника/уреднице.

Средствима Министарства културе Републике Србије и Секретаријата за културу Града Београда, обезбеђен је новац за хонораре и остале трошкове.

Трибински програм

Уредница Надежда Пурић Јовановић.

Пројекат је у току.

Финансијери: Министарство и Секретаријат за културу Града Београда.

Зборник радова посвећен Милутину Петровићу

У сарадњи са Институтом за књижевност и уметност, 2021. године одржан је научни скуп Поетички концепти Милутина Петровића, посвећен овом изузетно значајном савременом српском песнику, једном од оснивача СКД-а и првом председнику Управног одбора.

При крају је припрема зборника радова Поетички концепти Милутина Петровића који ће бити објављен до краја године.

Међународна књижевна колонија СКД-Крупара 2023.

У комплексу Крупаре одржана је, од 22. до 26. августа 2023. године пета Међународна књижевна колонија СКД-Крупара уз учешће троје слависта-преводилица из иностранства и троје домаћих писаца. Учествовали су Мина Радуловић/Ismini Mina Radoulovits/ Ισμήνη Ραντούλοβιτς (Грчка); Џејмс Сатерленд Смит/James Sutherland-Smith (Велика Британија); Франсиско Хавијер Хуес Галвес/Francisco Javier Juez Gálvez (Шпанија); Оливера Недуљковић (Србија, Чачак); Надија Реброња (Србија, Нови Пазар); Ласло Блашковић (Србија, Нови Сад).

Уредници/модератори су били Дејан Симонковић и Ђорђе Кубурић.

Одшампана је брошура са темом Ковачи речи, која се може преузети са линка: <http://www.skd.rs/wp-content/uploads/projekti/MKKBrosura2023.pdf>

Одржано је шест интерних радионица уз заједничко завршно књижевно вече.

Пројекат је суфинансирало Министарства културе а комплекс Крупара је обезбедио бесплатан смештај и исхрану учесника.

Скупштина СКД-а

Књижевна штафета Српског књижевног друштва 2023.

Одржана је друга Књижевна штафета Српског књижевног друштва, овог пута на Дунаву.

Учествовали су Љубица Арсић, Славица Гароња, Мирјана Митровић, Дејана Николић, Искра Вуксановић, Ненад Милошевић Дејан Симоновић.

Видео штафете можете погледати на овом линку: <https://youtu.be/jqflh-UGoDY>

Пројекат је финансирао Секретаријат за културу Града Београда.

Мобилност уметника

По конкурс Министарства културе за мобилност уметника, суфинансирани су путни трошкови нашег члана Игора Маројевића за боравак у Шпанији.

ИНФОРМАЦИЈЕ

Новим садржајима су обogaћивани сајт и фејсбук страница СКД-а, као и YouTube канал.

Мејлинг листе:

О раду СКД и свим питањима која се тичу чланства (нове књиге, конкурси, награде итд.) посредством мејлинг листа обавештавани су чланови друштва.

О активностима СКД-а (пројекти, иницијативе, саопштења) обавештавани су чланови, медији и заинтересована јавност. Самостални уметници су обавештавани о свим питањима која се тичу њиховог статуса, права и обавеза.

ОДРЖАНА ЈЕ ДВАДЕСЕТА РЕДОВНА СКУПШТИНА СКД-А

Двадесета редовна скупштина Српског књижевног друштва је одржана 2. децембра 2023. године у просторијама друштва у Београду.

Скупштину је водио председник Васа Павковић.

Скупштина је, у складу са Статутом СКД-а, имала кворум за рад.

Одата је почаст члановима СКД-а који су преминули између два скупштинска заседања.

Извештај о раду у 2023. години поднео је Ненад Милошевић, председник Управног одбора.

Финансијски извештај за 2023.годину поднео је Дејан Симоновић, секретар друштва. Извештај Надзорног одбора поднео је Слађан Милошевић, председник НО.

Присутни су једногласно усвојили сва три извештаја.

Скупштина је једногласно изабрала Слађана Милошевића за члана Надзорног одбора у другом мандату.

Саша Радојчић, председник Комисије за пријем нових чланова изнео је предлог Комисије.

Скупштина је једногласно прихватила изнете предлоге и у чланство примила:

- Зорана Јеремића
- Татјану Симоновић
- Соњу Шљивић
- Момчила Бакрача
- Милана Громовића
- Бојана Бабића
- Александру Батинић
- Татјану Јанковић
- Душана Савића

Под тачком разно разговарало се како да се унапреди процедура пријема, као и о начину да се анимирају чланови, нарочито млађи и новопримљени, да учествују у активностима друштва.

**ИНТЕРНИ КОНКУРС ЗА
ГЛАВНОГ И ОДГОВОРНОГ УРЕДНИКА
/УРЕДНИЦУ
„КЊИЖЕВНОГ МАГАЗИНА“**

Српско књижевно друштво (СКД) расписује конкурс за место главног и одговорног уредника/уредницу часописа „Књижевни магазин“.

Услови конкурса:

1. чланство у Српском књижевном друштву
2. уредничко искуство

Кандидати су дужни да у пријави за Конкурс пошаљу:

- биобиблиографију;
- образложену уређивачку концепцију;
- имена чланова редакције и рубрика које ће уређивати (доставити и биобиблиографије предложених чланова редакције).

Пријаве се достављају у електронском облику на електронску адресу СКД-а srpskoknjizevno@gmail.com.

Рок за подношење пријава је 31. јануар 2024. године.

Кандидати из ужег избора ће бити позвани на разговор.

Управни одбор ће одлуку о новом главном уреднику/уредници „Књижевног магазина“ донети до 13. фебруара 2024. године.

Мандат главном уреднику/уредници траје четири године уз могућност поновног избора.

НАПОМЕНА УЧЕСНИЦИМА КОНКУРСА

„Књижевни магазин“ се финансира пројектно. Износ расположивих средстава за уредничке и сарадничке хонораре, те штампарске и друге трошкове, зависи од резултата годишњих конкурса Министарства културе и информисања и Секретаријата за културу града Београда или евентуалних прихода из других извора.

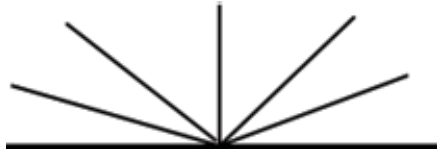
Српско књижевно друштво

Београд, 12. децембар 2023.

Издавање ове публикације подржали су
Министарство културе Републике Србије
и Секретаријат за културу града Београда

Српско књижевно друштво - Serbian Literary Society

Репрезентативно удружење у култури
Француска 7, 11000 Београд, тел/факс:
+381/011-2628-892

www.skd.rs

Матични број: 17335553

ПИБ: 100064568

Текући рачун: 200-2722050102033-49

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ

Претплата је облик поверења који значи и ауторима и читаоцима

Претплата гарантује да ћемо се дружити ефикасније и квалитетније

Претплата је подршка која је непроцењива

Претплатите се на КЊИЖЕВНИ
МАГАЗИН

Цена годишње претплате:

3000 рсд.

Уплате су могуће за правна лица на наведени рачун СКД-а.

Књижевни магазин

троброј 236-237-238 (новембар-децембар)

Излази двомосечно

Цена: 400 дин

Оснивач и издавач

Српско књижевно друштво

Редакција

Француска 7, Београд

тел/факс: +381-11-262-88-92;

e-mail: knjizmagazin@gmail.com

За издавача

Ненад Милошевић

В.Д. главног уредника

Љубица Арсић

Штампа

Пресинг издаваштво, Младеновац

ISSN 1451-0421 = Књижевни магазин

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

82(05)

КЊИЖЕВНИ магазин / в.д. главног уредника Љубица Арсић. - Год. 1, бр. 1 (2001)
- Београд : Српско књижевно друштво, 2001- (Младеновац : Пресинг издаваштво). -
30 см

Доступно и на: <http://www.skd.rs/magazin/>. - Двомесечно.

ISSN 1451-0421 = Књижевни магазин

COBISS.SR-ID 175582471

MIKROPRIČE JUŽNOAMERIČKE
I ŠPANSKE KNJIŽEVNOSTI

August Monterosa
Raul Braska
Ana Marija Šua
Nuria Barrios
Ipolitano Navaro
Augusto Monteroso
Masedonio Fernandes
Alejandro Rodrigues Hansik
Po navodu Horhea Luis Borhesa
Raul Braska
Marko Denevi
Huan Hose Areola
Ana Marija Šua
Glorija Fuertes
Fernando Remitente
Fransisko Aldana
Luis Fajad
Antonio di Benedeto
Luis Mateo Dijes
Eduardo Galeano
Luisa Valensuela
Karmen Sesilija Suares

СРПСКО КЊИЖЕВНО ДРУШТВО